

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Jakub Procházka

Školství na Kolínsku v době normalizace

Education in Kolín Area during the Normalization Period

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Marek Fapšo, Ph.D.

Upřímné poděkování patří mému vedoucímu diplomové práce, panu doktorovi Markovi Fapšovi za jeho odborné vedení mé práce. Během výzkumu mi poskytl mnoho drahocenných rad a nejednou mě nasměroval k dalšímu studiu a vyhledávání nové odborné literatury a pramenů. Dále bych chtěl poděkovat všem pamětníkům, již mi svými výpověďmi umožnili i jiný náhled do zkoumaného tématu. Nakonec mé nejsrdečnější a nejupřímnější poděkování patří mým rodičům, kteří mě při studiu bez přestání podporovali a motivovali.

Čestné prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kolíně 1. 8. 2021

Bc. Jakub Procházka

Abstrakt česky

Diplomová práce si bude dávat za cíl zanalyzovat proměnu poměrů na kolínských základních školách v období normalizace. Výzkum se bude soustředit především na dějiny každodennosti na několika školách a běžné problémy, se kterými se tehdejší pedagogické prostředí muselo vypořádat. Pro dovršení cíle využívá škálu historiografických, heuristických a metodologických postupů. Menší úlohu bude přikládat metodám orálních dějin jako jsou interview či dotazník. Bude si vědoma komplikací vyplývajících ze selektivnosti odpovědí respondentů. Za tímto účelem bude tedy pro interpretaci čerpat poznatky z prací odborníků na orální dějiny Pavla Mückeho a Miroslava Vaňka. Mezi další prameny budou patřit školní kroniky, spisy Rady ONV Kolín či články z regionálního novinového tisku. Práce bude na konci v přílohách předkládat výpovědi jednotlivých pamětníků, kterým však pro ochranu jejich soukromí přiřadí anonymní jména.

Klíčová slova

Soudobé dějiny, Československá socialistická republika, Normalizace, Komunismus, Školství, Kolín, Dějiny každodennosti, Regionální dějiny, Orální historie, Dějiny pedagogiky, Interview

Abstract

The aim of the thesis will be to analyze the change in conditions at primary schools in Kolín during the normalization period. The research will focus mainly on the history of everyday life in several schools and common problems that the pedagogical environment at that time had to deal with. To accomplish the goal, it uses a range of historiographical, heuristic and methodological procedures. It will assign a smaller role to oral history methods such as interviews and questionnaires. It will be aware of the complications arising from the selectivity of respondents' answers. For this purpose, it will draw knowledge from the works of oral history experts Pavel Mücke and Miroslav Vaňek for interpretation. Other sources will include school chronicles, ONV Kolín Council files and articles from regional newspapers. At the end of the work, the appendices will present the statements of individual witnesses, to whom, however, anonymous names will be assigned to protect their privacy.

Keywords

Modern history, Czechoslovak Socialist Republic, Normalization, Communism, Education, Kolín, History of everyday life, Regional history, Oral history, History of pedagogy, Interview

Obsah

Úvod	8
1. kapitola - Školy na Kolínsku	24
1.1 Město Kolín	24
1.2 Dějiny kolínského školství	26
1.3 Situace na Vesnici	31
2. kapitola - Ideologizace výchovy a vyučování ve školství	33
3. kapitola - Délka studia	45
4. kapitola - Škola v letech normalizace	51
4.1 Patronátní činnost a Pionýr	51
4.2 SRPŠ	55
4.3 Nástup pedagogů do zaměstnání	56
4.4 Výchova a vyučování	61
4.5 Pomůcky	63
4.6 Branná výchova a umístování studentů	67
4.7 Náboženská otázka	74
5. kapitola - Rok 1989 a jeho důsledky	83
Závěr	89
Použité zdroje	97
Přílohy	104
Paní Břízová	104
1. setkání	104
2. setkání	106
Pan Jasan	112
Paní Jasmínová	115
1. setkání	115
2. setkání	117
Paní Konvalinová	121
1. setkání	121
2. setkání	123
Paní Lípová	127
1. setkání	127

2. setkání	130
Paní Pelyňková	139
1. setkání	139
2. setkání	140
Paní Smrková	145
Paní Tulipánová	150
1. setkání	150
2. setkání	152
Paní Višňová	158

Úvod

Česká společnost pohlíží na svou historii jako kontinuitu politických rozhodnutí, jež ji dovedly až do současných poměrů. Bohužel však zažila několik významných okamžiků, se kterými se dodnes nedokázala vyrovnat. Za nejvíce diskutované lze uvést mnichovský komplex s všeříkající otázkou „Měli jsme se bránit?“ či nucené vysídlování německého obyvatelstva a pochody smrti. Jde o historické momenty, které nějakým způsobem ovlivňují názory lidí v našem státě. Když bychom chtěli takové události narychlo odvrhnout, řekneme, že na klíčových zapřičiňujících rozhodnutích měl významný vliv strůjce, jenž dnes nežije (prezident Edvard Beneš a politické špičky spojeneckých států) či nečeské etnické menšiny (Němci v pohraničí).

V našich dějinách se nicméně nachází ještě jiná rozporuplná epocha, na kterou dnes s obrovským respektem a možná i opovržením pohlížíme, a to dvacetileté období nazvané jako normalizace¹. Během studia tohoto tématu se často setkáváme s černobílým vnímáním, což nás přivádí do obtížného postavení při všedních činnostech. Před pár lety například pořádal *Deník.cz* anketu, v níž chtěl prozkoumat názor českých občanů na komunistický režim. Na otázku, zda „*Měla doba socialismu nějaké klady?*“ odpovědělo šedesát čtyři procent respondentů „*Ano, mnoho.*“ Dalších devatenáct procent označilo možnost „*Ano, ale napočítal bych je na prstech jedné ruky.*“ A zbylých sedmnáct procent odpovědělo „*Ne*“.²

Samotná anketa samozřejmě nezprostředkuje celkový pohled na vzpomínání české společnosti. Proto se autor článku rozhodl zjistit konkrétnější odpovědi. Mezi největší

¹ Pojem normalizace byl poprvé použit v textu *Moskevského protokolu*. O normalizaci se psalo jako o cíli, který měl podmínit odchod okupačních vojenských sil států Varšavské smlouvy z území Československa. Dnes si mnoho lidí myslí, že tehdejším záměrem normalizace bylo navrátit společnost k normálním poměrům. Je nicméně otázkou, k jakým poměrům? Situaci z padesátých let nebylo možné navrátit (Gustav Husák, který tato léta strávil ve vězení, se v letech normalizace stal hlavní politickou silou v Československu) a léta prezidentského úřadu Antonína Novotného se považovala za příliš liberální. Lze tedy dle Jana Měchýře zjistit, že neexistoval z předešlých let model, jež by obsahoval normu normalnosti. Výraz normalizace, ačkoli dnes četně používaný, se tedy jeví jako výraz nepřesný, protože v pravém slova smyslu tehdejší režim nastolil takzvanou „abnormalizaci“. Cílem nově nastoleného systému tedy bylo zabránit aktivizování společnosti, která mohla podrýt autoritu stranického vedení. Ačkoli jsem výše psal o pojmu normalizace jako nepřesném, budu ho ve své práci dále používat. A to z té příčiny, že označuje určité období, na které zatím nemáme jiné označení a také že si každý dokáže představit, co symbolizoval. (MĚCHÝŘ, Jan, *O lidech v čase normalizace, Poznámky na okraj let 1970-1989*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.), *Česká a slovenská společnost v období normalizace*, Liberec, 2003, str. 93-94; více například v ČINÁTL, Kamil, MERVART, Jan, NAJBERT, Jaroslav (eds.), *Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi*, Praha, 2017)

² VODSEĎÁLEK, Petr, *Zrůdnosti komunistického režimu? Pamětníci mají jasno, našli ale i pozitiva*, *Deník.cz*, 9. září 2019, [online]. [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/listopad-89-politika/socialismus-lidem-nejvice-vadily-lez-a-nesvoboda-ocenili-ale-pospolitost-20191008.html>.

nevýhodu komunistického režimu lidé považovali občanské nesvobody, konkrétně nemožnost vycestování či svobodného vyjádření názoru a lhaní v oficiálních médiích³. Ne vše však bylo za minulého režimu špatné. Pamětníci nejčastěji kladně vzpomínají na lidskou pospolitost, která se dnes už tolik neprojevuje. Lidé si tehdy většinou vzájemně pomáhali. Byly bezpečnější ulice, což dokazovalo i to, že matky ponechávaly před obchodem bez strachu kočárky s novorozence. Někdo jako pozitivum vnímal rekreace pořádané Revolučním odborovým hnutím, pionýrské tábory nebo dobře dostupnou zdravotnickou péči. Ve výčtu pozitiv a negativ si tak běžný člověk může utvořit názor, jenž bude odporovat společností požadovanému imperativu.⁴

Velký vliv na výběr tématu mé diplomové práce měl článek *Hospodářských novin* o názorech studentů na komunismus. Autor článku si dával za cíl zanalyzovat komplikace zapříčiňované oslabováním společenského konsenzuálního názoru na komunistický režim. Mnoho pedagogů se totiž začalo více setkávat se smýšlením studentů, že komunismus byl v pořádku. Za účelem získání rady pro učitele dějepisu požádal autor o rozhovor historika se zaměřením na didaktiku Jaroslava Pinkase. Pinkas doporučil, aby kantoři při výkladu učební látky komunismu rozdělovali postoj odborný a občanský. Žáci často přebírají názory od svých rodičů a úkolem učitele podle něj rozhodně není říkat, že nemají pravdu. Pro objasnění takové složité kapitoly, jakým je období komunismu, je potřeba během výuky slučovat malé a velké dějiny.⁵

Přišlo mi tedy přínosné zanalyzovat takové téma malých dějin, do nichž by se mohli dnešní studenti bezprostředně vžít. A právě školství v období normalizace mi připadalo jako

³ Jan Měchýř v kapitole edice od Miroslava Pekníka informoval o společnosti v letech normalizace. Zmiňoval, že nejvýznamnějším symbolem lhaní byla osobnost prezidenta Gustava Husáka. Měchýř napsal: „*Husák ve svých projevech lhal a věděl, že lže. Občané věděli, že lže. Husák věděl, že občané vědí, že jim lže. Husák však věděl, že občané nemají možnost proti jeho lžím protestovat.*“ Tato zmínka ukazuje, jaký vliv mělo „normalizování“ společnosti po liberální Pražském jaru. Lidé museli kolikrát žít ve lži a nemohli s tím nic udělat. (MĚCHÝŘ, Jan, *O lidech v čase normalizace, Poznámky na okraj let 1970-1989*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.), Česká a slovenská společnost, str. 97)

⁴ VODSEĎÁLEK, Petr, *Zrůdnosti komunistického režimu? Pamětníci mají jasno, našli ale i pozitiva*, Deník.cz, 9. září 2019, [online]. [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/listopad-89-politika/socialismus-lidem-nejvice-vadily-lez-a-nesvoboda-ocenili-ale-pospolitost-20191008.html>; Jan Rychlík o svobodě vyjadřování napsal: „(...) většina příslušníků nižších a středních vrstev (...) nedostatek intelektuální svobody a nemožnost vyslovit svůj názor příliš tíživě nepociťovala, protože se většinou k dění nepotřebovala veřejně vyjadřovat (...)“ (RYCHLÍK, Jan, *Každodennost v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, Praha, 2015, str. 34)

⁵ *Komunismus byl fajn, říkají studenti. Učitelé se ptají: Co s takým názorem?*, *Hospodářské noviny*, 20. ledna 2010, [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-39570360-komunismus-byl-fajn-rikaji-studenti-ucitele-se-ptaji-co-s-takovym-nazorem>.

velmi příhodné téma⁶. Zajímalo mě tedy, jak vypadalo školství v posledních dvaceti letech komunistického režimu a případně jak se dále rozvíjelo. Z předešlých odstavců plyne, že by se tehdejší školství mohlo jednoduše odsoudit slovy, že bylo napojené na stát a chování učitelů přísnější. Ne každá interpretace se však dá takhle snadno přijmout. Pokud se podívám, kolik projektů o normalizační každodennosti bylo v posledních desetiletích uvedeno, musím uznat, že je to téma, které velmi ovlivňuje společenské smýšlení. Mnoho generací dnes sleduje filmy i seriály z let normalizace. Jistě se najdou jedinci pohlížející na tato umělecká díla s nostalgií. Ale podle mého názoru se najde spíše významné procento lidí, již se na ně dívá kvůli kvalitnímu zpracování.

Nyní bych se rád zabýval historiografií a studiemi, jež byly vydané k mému tématu. Dějiny pedagogiky mají v české historiografii dlouhou tradici. V průběhu dvacátého století bylo sepsáno několik prací pojednávajících o dějinách školství⁷. Za poslední roky se ustálil nový termín „historická pedagogika“, o čemž se zmiňovala *Pedagogická encyklopedie* od Jana Průchy⁸. S novým termínem nastaly v historicko-pedagogickém výzkumu i proměny vědeckých přístupů, když dočasné pozitivistické pojetí nahradily komparativně-kritické aspekty. Po listopadu 1989 se historikům otevřely do té doby nezkoumané oblasti, což započalo rozvoj teoretického i metodologického pohledu historických věd. Za účelem zprostředkování nových poznatků z nejmodernějších dějin začaly vycházet pro odbornou i laickou veřejnost časopisy jako *Paměť a dějiny – Revue pro studium totalitních režimů* či *Soudobé dějiny*. Mezi nově zkoumaná témata se zařadil i výzkum socialistického školství, který však zpočátku nebyl tak rozsáhlý, jak by se očekávalo, o čemž pojednávala Dana Nejedlá v článku odborného časopisu *Pedagogika*.⁹ Odborné prostředí každopádně nebylo úplně bez studií a knih. Mezi autory, kteří vydali literaturu k historické pedagogice v novém tisíciletí, lze zařadit Danu

⁶ Během svého výzkumu jsem přemýšlel, zda bych neměl věnovat kapitolu období normalizace, jejímu počátku, příčinám, důsledkům atd. Nakonec jsem se rozhodl, že takovou kapitolu nenapíši. K normalizaci bylo sepsáno již několik studií (některé zmiňuji při analyzování historiografie) a většina musela při výkladu zmínit i politické události a osobnosti, které se jich účastnili. Já osobně jsem si dal za cíl napsat práci o normalizačním školství. Ačkoli se lze dozvědět na následujících stránkách provázání školství se státní politikou, nepřišlo mi přínosné, abych zde analyzoval historické události a chování významných politiků, jež zapříčinili nástup normalizačního období.

⁷ ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české: obraz z jejich vývoje a osudů. Sv. 1.* Praha, 1913; ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české: obraz z jejich vývoje a osudů. Sv. 2.* Praha, 1918; CÁCH, Josef, *Dějiny české pedagogiky.* Praha, 1956; KASPER, Tomáš, *Výchova či politika? Úskalí sudetoněmeckého pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933.* Praha, 2007.

⁸ PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie.* Praha, 2009, str. 672 - 676.

⁹ NEJEDLÁ, Dana. *Historická tematika na stránkách Pedagogiky v uplynulém padesátiletí. Pedagogika.* 2000, 50 (4), str. 406-421; ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život v nenormální době, Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace,* Praha, 2017, str. 17-18.

Kasperovou, Tomáše Kaspera, Karla Rýdla či Michala Šimáněho¹⁰. Ačkoli se většina napsaných prací věnovala spíše období před druhou světovou válkou, objevilo se i několik autorů (například Vladimír Václavík, Chrudoš Vorlíček, Eliška Walterová¹¹), kteří se rozhodli sepsat literaturu o socialistickému školství.

Doposud nebyla vydána žádná syntéza, která by analyzovala přímo školství na Kolínsku v období normalizace. Proto jsem se při svém výzkumu často analogicky řídil dvěma před nedávnem vydanými studiemi. První nazvanou *Učitelé na vlnách transformace, Kultura školy před rokem 1989 a po něm*¹² sepsala Dana Moree. Jde o knihu, která popisuje změny školství v posledních letech normalizace a prvních letech transformující se společnosti. Autorka analyzuje situaci na dvou školách v anonymní obci ve středních Čechách, z níž pochází. Hlavním pomocníkem ve výzkumu jí byly především příběhy pamětníků, již byli se zkoumaným prostředím nějak spjati. Kromě učitelů tak vedla rozhovory i s několika bývalými studenty. Studie mi velmi pomohla porozumět problematice anonymizace a celkově metodě orální historie. Na druhé straně jsem však musel kriticky pohlížet na omezenou práci s archiváliemi, a především na špatné odkazování. Autorka sice při výkladu o normalizaci či transformaci udávala za svá tvrzení do závorek pomocnou literaturu, ale nezmiňovala už stránky, kde se zkoumané téma nachází. Popis událostí na škole pak nechávala bez citované či parafrázované literatury.

Druhá studie popisující školství v období normalizace byla sepsaná kolektivem odborníků z Masarykovy univerzity. Jiří Zounek se svými kolegy ji nazvali *Normální život v nenormální době, Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*¹³. Studie pojednávala o situaci ve školství v období komunismu na jižní Moravě. Za velmi přínosný musím označit především úvod knihy, v němž se autoři zmiňovali o metodických přístupech, jež se v tématu školství dají využít. Kromě orální historie se věnovali problematice mikrohistorie či dějinám každodennosti. Analyzovali vliv lidské paměti a komplikace s její

¹⁰ KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana, *Dějiny pedagogiky*, Praha, 2008; PÁNKOVÁ, Markéta, KASPEROVÁ, Dana, KASPER, Tomáš, *Meziválečná školská reforma v Československu*, Praha, 2015; ŠIMÁNĚ, Michal, *České menšinové školství v Československé republice*, Brno, 2019.

¹¹ VÁCLAVÍK, Vladimír, *Cesta ke svobodné škole, kapitoly ze srovnávací pedagogiky*, Hradec Králové, 1997; VORLÍČEK, Chrudoš, *Politickovýchovná činnost pionýrské organizace na shromážděních pionýrů středního školního věku*, Praha, 1960; VORLÍČEK, Chrudoš, *Z historie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy*, Praha, 1996; WALTEROVÁ, Eliška a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*, Brno, 2004.

¹² MOREE, Dana, *Učitelé na vlnách transformace, Kultura školy před rokem 1989 a po něm*, Praha 2013.

¹³ ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život v nenormální době, Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*, Praha, 2017.

selektivností. Další prospěšnou kapitolu představovala ta pojednávající o dějinách školství od roku 1945 až po rok 1989.

Na dalších stránkách se již zabývali každodenním životem učitelů základních škol. Analyzovali například motivaci k výběru učitelského povolání, komplikace během studia na pedagogickém institutu nebo fakultě, mimoškolní aktivity či finanční a materiální zabezpečení učitelské profese. Samotnou kapitolu věnovali náboženské víře a ateizaci školství, což se pojilo s hlavní nevýhodou této studie. Během sepsování diplomové práce jsem se totiž také setkal s rolí církve ve školním prostředí. Bohužel jsem však zjistil, že se důkazy, které zmíněná trojice objevila, neztotožňovaly s mými výsledky, případně pocházely z historicky staršího období. Podstatným pozitivem studie byl i rozsáhlý soubor pramenů, jež autoři uvedli na konci v seznamu literatury. Pokoušel jsem se tedy kontaktovat okresní a krajské archivy podle instrukcí z knížky. Bohužel jsem se však dobral jen k části potřebných archiválií.

Je důležité poznamenat, že ke studii *Normální život* vydali Jiří Zounek a spol. i soubor rozhovorů s jednotlivými učiteli pod názvem *Socialistická základní škola pohledem pamětníků, sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*¹⁴. Díky těmto přepsaným rozhovorům jsem získal další přehled o problematice školství v období normalizace. Navíc jsem z této knihy převzal styl přepisování rozhovorů, na kterém se dnes skupiny odborníků nemohou shodnout. Za velmi přínosné považuji naskenované prameny v přílohách, jež kolektiv našel především v Archivu města Brna. Kniha neobsahovala nedostatky. Seznam pamětníků byl velmi široký a různorodý. Autoři provedli rozhovor s učiteli prvního i druhého stupně, všech předmětů, a dokonce i s jedinci, kteří se stali v minulém režimu řediteli.

Zmíněné tři studie byli jediní, které cíleně popisovali normalizační školství. Další poznatky jsem se tedy rozhodl hledat v knihách analyzujících normalizaci a celkově každodennost v období normalizace. Za základovou literaturu pojednávající o tomto tématu považuji soubor textů o pozdním socialismu nazvané, *Co byla normalizace?*¹⁵ od Pavla Koláře a Michala Pullmanna. Bohužel se však o školství v této knize moc nezmiňovali, což snižuje vliv této knihy na mé vnímání zkoumaného období. K problematice normalizace se věnovala též monografie *Česká a slovenská společnost v období normalizace*¹⁶, na níž se podíleli odborníci z českého a slovenského vědeckého prostředí. Kromě zpracování obecných

¹⁴ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola pohledem pamětníků, sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*, Praha, 2017.

¹⁵ KOLÁŘ, Pavel, PULLMANN, Michal, *Co byla normalizace?* Praha, 2016.

¹⁶ PEKNÍK, Miroslav (ed.), *Česká a slovenská společnost v období normalizace*, Liberec, 2003.

politických dějin počátku normalizace a vymezení vzájemných československých vztahů byla sepsána i kapitola o společnosti a působení normalizace na běžného člověka. Školnímu prostředí se však monografie nevěnovala. Místo toho zkoumala chování lidí, důsledky členství v komunistické straně či komplikace disentu.

Dále jsem využil dvě publikace o normalizační každodennosti a kultuře. V první, pojmenované *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*¹⁷, usilovali historici z českého a slovenského prostředí o odborné zanalyzování postavení „obyčejného“ člověka a jeho běžných starostí. Chtěli tak přerušit dočasnou převahu odborných prací o působení komunistické strany, represí a politických perzekucích. Mezi zkoumanými tématy tak lze v knize nalézt kapitoly o životním stylu, odborových rekreacích či nákupu lidového vozu. Mnoho poznatků jsem využil z kapitoly o kulturních aktivitách mládeže. Bohužel se však tato kapitola věnovala jen mimoškolnímu životu studentů.

Druhou zmíněnou publikací bylo *Konec nadějí a nová očekávání, K dějinám české společnosti 1969 – 1993*¹⁸ od Lenky Kalinové. Autorka na stránkách této knihy usilovala o zobrazení společenských poměrů v komunistickém režimu a jejich přesahu do transformačních let. V rámci popisování společnosti se tedy zastavovala i u tématu vzdělání. Zmiňovala proměny v dostupnosti vzdělání a porovnávala ho se státy západního světa. Ve své práci jsem nejvíce čerpal z podkapitol o zásazích do vzdělání a strukturálních reformách vzdělávací soustavy. Během řešení otázky umístovacího řízení studentů na střední školy jsem se totiž střetl s problematikou délky povinné školní docházky a celého základního vzdělání. Tomuto tématu věnuji jednu kapitolu, v níž budu citovat především ze schválených zákonů, které jsou dnes k dohledání na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Aby však má práce byla věrohodnější a odborně podepřena, využiji i zmíněnou knihu od Lenky Kalinové. V její práci jsem nic závadného nenašel. Za možnou nevýhodu lze považovat jen to, že autorka nevěnovala více stránek k tématu školství a soustředila svou pozornost pouze na školské reformy.

Dějiny školství a celkově vývoj pedagogiky v průběhu let jsem zkoumal z knih spíše pedagogických než historických. Za hlavní literaturu zabývající se pedagogickou problematikou lze považovat rozsáhlou *Pedagogickou encyklopedii*¹⁹ od Jana Průchy. Ta

¹⁷ PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, Praha, 2015.

¹⁸ KALINOVÁ, Lenka, *Konec nadějí a nová očekávání, K dějinám české společnosti 1969-1993*, Praha 2012.

¹⁹ PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, Praha, 2010.

popisovala historické proměny školství od tereziánských reforem až po současnost. Zprostředkovala mnoho zajímavých statistik a číselných údajů informujících o početním stavu učitelů a dětí. Kromě základního analyzovala i školství předškolní, střední a vysoké. Celkem autor pedagogickému prostředí za komunistického režimu věnoval hodně prostoru. Bohužel však svůj zájem nerovnoměrně zaměřil převážně na období padesátých a šedesátých let. O vzdělání v letech normalizace jsem tedy tolik poznatků nevyčetl.

V roce 2004 vydala Eliška Walterová sborník s názvem *Česká pedagogika: proměny a výzvy*²⁰. I v této literatuře se nacházela kapitola o historickém vývoji českého školství. Ocenil jsem především výčet vydaných zákonů, jež pozměňoval školní nařízení v průběhu let a poukazyval na ideologické spojení vzdělání a výchovy s vládnoucím režimem. Sborník informoval o všech stupních škol od mateřské školy až po vysokou školu. Možné negativum shlížím v nedostatečném informování o kádrové politice na středních školách, což je podle mého názoru škoda, protože například o kádrových posudcích při nástupu na vysoké školy se autorka zmínila.

Druhou podobnou publikací byla analýza *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*²¹. Autoři Arnošt Veselý a Jaroslav Kalous usilovali o představení české vzdělávací a výchovné politiky v různorodých perspektivách. Bohužel však sepsali spíše pedagogickou než historickou studii, takže k dějinám školství věnovali pouze úvodní kapitolu. S rozsahem tematického zpracování historického vývoje vzdělání se dá srovnat s předešlou knihou od Elišky Walterové.

Z historických pramenů vypovídajících o školní situaci za komunistického režimu jsem nejvíce využil poznámky ze školních kronik. V Kolíně v průběhu normalizace působilo celkem sedm základních škol. Do rukou se mi však dostaly kroniky pouze ze čtyř škol. Tři jsem získal přímo ze Státního oblastního archivu Kolín, jednu mi propůjčila přímo základní škola. V případě jedné školy mi bylo řečeno, že nikdo vůbec neví, kde se školní kronika nachází. A u zbylých dvou škol jsem do kronik nemohl nahlédnout, protože se na ně vztahovaly zákony o archivování. Kroniku druhé a třetí základní školy jsem tedy nemohl vidět, poněvadž se v nich nacházely zápisy ze školních roků, od nichž stále neuplynulo třicet let.

²⁰ WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika: proměny a výzvy, sborník k životnímu jubileu profesora Jiřího Kotáska*, Praha, 2004.

²¹ KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt a kol. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*, Praha 2006

Zápisy v kronikách se lišily podle jejich sepisovatelů. Našel jsem školní kroniky, v nichž některé školní roky byly popsány natolik dopodrobna, že jsem se dozvěděl i ty nejnepatřlivější záležitosti z pedagogického prostředí. V některých kronikách, jmenovitě například v kronice mnou zkoumané vesnické malotřídky se nacházely pouze stručné informace, které se opakovaly každý rok. Uspokojilo mě, když se v některé kronice nacházela popsána specifická situace, jako problémy s angažovaností rodičů při akci Z, propouštění učitelů či ředitelů kvůli jejich zaujatému stanovisku na události srpna 1968 nebo komplikace při přijímání studentů na střední školy kvůli kádrovému posudku. Jsem si vědom, že postavení školních kronik mezi ostatními prameny není natolik dominantní. Na druhé straně jsem při komparaci poznatků z jednotlivých školních kronik docílil určitého pohledu, jež se shodoval ustáleným narativem či výpověďmi pamětníků.

Mezi prameny, které jsem ve své práci použil, řadím i výtisky kolínského týdeníku *Kupředu*. Všechna vydaná čísla se dnes nacházejí ve svazcích v archivu Městské knihovny Kolín. V období komunistického režimu byly noviny *Kupředu* jediným tištěným týdeníkem kolínského regionu. Od roku 1991 se vydávaly již pod názvem „*Kolínské noviny*“ a následně „*Kolínský PRES*“. Přehled témat, o nichž tisk v období normalizace psal, byl velmi různorodý. Našel jsem tedy i články o výchově a vzdělání na území kolínského okresu. Nicméně se tyto noviny soustředily pouze na události regionálního charakteru. Takže o důležitých zprávách z celostátní úrovně se na svých stránkách nezmiňovaly. Při studiu spisů ze setkání Rady ONV Kolín jsem našel informativní zprávu o činnosti novin *Kupředu*. Médium mělo sloužit režimu. Což dokládala nařízení kolínského ONV, které nařizovalo vedoucímu redaktorovi, aby zkvalitnil ideově-politický vliv novin.²²

Tím se dostávám ke spisům Rady Okresního národního výboru v Kolíně. Při práci se studii *Socialistická základní škola* od Jiřího Zounka a spol. jsem se nechal inspirovat souborem naskenovaných pramenů vložených v přílohách knihy. Po konzultaci s pracovníky kolínského archivu jsem získal možnost nahlédnout do spisů z jednání kolínské rady ONV. Práce s nimi nicméně byla velmi komplikovaná, protože je dodnes nikdo podle témat neutřídil a celkově se dochovalo obrovské množství nestránkovaného textu. Často jsem se tedy setkával s komplikacemi v otázce citace. Šlo především o to, že jsem neměl dostatek číselných archivních údajů, podle nichž by se mohl další zájemce o školní prostředí na Kolínsku řídit.

²² RADA ONV v Kolíně, 26. 8. 1969, číslo 98.

Z této příčiny je tedy možné vidět v mé práci odlišné odkazování. Jeden svazek vždy obsahoval spisy ze schůzí, které probíhaly v průběhu jednoho roku. V průběhu letních měsíců se většinou scházel odbor školství a kultury, jež řešil vzdělávací a výchovnou situaci v regionu. Probíral otázku pomůcek a prostorů pro výuku, zabezpečení dostatečného počtu pedagogů i případné jejich ubytování či ateistickou výchovu.

Za účelem nahlédnutí do dalších možných pramenů jsem kontaktoval i Státní oblastní archiv v Praze. Pracovníci této instituce mi sice sdělili, že se v jejich archivu nachází nevysoké procento písemností pocházejících z místních či okresních organizací Komunistické strany Československa, které byly vybírány na základě různých hledisek. Na druhé straně nicméně mnoho písemností prošlo skartovacím řízením. V SOA v Praze se vyskytuje fond Středočeského krajského národního výboru, ve kterém jsou založeny zápisy ze schůzí komise školství SKNV. Nicméně jen pro léta 1986 až 1989. Tyto zápisy se však bohužel vztahují jen pro léta 1986 až 1989 a na území celého kraje, takže se o kolínském regionu téměř nezmiňují. Zdá se, že ve Středočeském krajském výboru KSČ společná komise kultury a školství nepracovala. Mezi zápisy ze schůzí se nacházejí jen zprávy kulturní komise z rozmezí let 1974 a 1988. Jestli se dochovaly materiály z činnosti školní komise s vazbou na kolínské školství v období normalizace bude bohužel zřejmé až po uspořádání fondu.

Díky seznamům literatury ve mnou vybraných knihách jsem se seznámil i s různými pomocnými příručkami a přehledy k výchově a vzdělání, jež vycházely v průběhu komunistického režimu. Díky známosti s člověkem docházejícím v období normalizace do škol za účelem seznamování žáků s výběrem škol a povolání, jsem získal brožuru s přehledem všech středních škol²³, na níž se podílela okresní pedagogicko-psychologická poradna při odboru školství ONV v Kolíně a okresní kulturní středisko. Bylo v ní možno nalézt vyjma středních škol a učilišť i vojenská gymnázia s vojenskými středními odbornými školami. Na úvodních stránkách se nacházelo i pár rad pro budoucí středoškoláky. Studenti se tedy dozvěděli, na které obory se nemá cenu z důvodu přeplnění hlásit a na které zase je vysoká šance k přijetí.

Dalším zajímavým dokumentem pro mou práci byl referát *Za komunistickou výchovu mladé generace*²⁴ od Jiřího Hendrycha ze schůze ústředního výboru KSČ. Ačkoli tento pramen pocházel ze staršího období, demonstroval důležitost výchovně vzdělávacího procesu pro komunistický režim. Československé mládeži zde autor dával často za vzor aktivity mládeže

²³ *Základní přehled o středních školách*, 1988.

²⁴ VEDRA, Vladimír, HENDRYCH, Jiří, *Za komunistickou výchovu mladé generace*. Usnesení ÚV KSČ o práci mezi mládeží. Praha: Praha: ÚV ČSM, 1961.

sovětské a doufal, že se jimi nechá inspirovat. Stále cílil na význam výchovy mladé generace v duchu komunistické ideje, v níž viděl budoucnost prospěšného státu.

Během výzkumu jsem se často setkal s nezájmem o nejnovější dějiny. Jednou z příčin menšího zájmu byla i komplikace s opomíjením metodologie, což zmínili ve své knize Milena Lenderová a spol. Ti uvedli, že se jednalo o „*historicky zakořeněnou českou nedůvěru k metodologii: metoda je sekundární, zatímco primární je téma, neboť to v sobě vhodnou metodu obsahuje*“.²⁵ I z tohoto důvodu neexistuje v současné době práce o dějinách socialistického školství, jež by akcentovala moderní metodologické přístupy.²⁶ Není však pravda, že by se práce na dějiny pedagogiky nedaly postavit na tradičních výzkumných metodách, jako je například metoda přímá, komparativní či geografická. Pro výzkum školního prostředí se nejlépe hodily metody dějin každodennosti. Anglický historik Lawrence Stone si uvědomil, že za společenským vývojem nelze hledat jen významné anonymní skupiny, nýbrž i individuální motivy jedinců.²⁷

Užívání vhodné metody se dodnes pojí především se jménem známého francouzského historika Jacquese Le Goffa, který apeloval na nutnost zkoumání soudobých dějin. Ačkoli se Le Goff dovolával důležitosti studia nejnovějších historických událostí, pohlížel pesimisticky na jejich bádání z důvodu nedostupnosti pramenů. Historici se podle něj právě z této příčiny soustředili především na výzkum politických, diplomatických a vojenských dějin. On s Lucienem Febvrem však patřili mezi historiky, kteří se zaměřovali na každodenní jednání a myšlení obyčejných lidí. Šlo o takzvaný pohled zdola, jež umožnil nový přístup ve výzkumu přehlížených vrstev.²⁸

Prospěšné možnosti k výzkumu socialistického školství poskytují i antropologické přístupy. Vzájemné sblížení antropologie s historií a etnologií dospělo k ustanovení nové disciplíny historické antropologie. Hans Medick považoval historickou antropologii za transdisciplinární vědu, jež umožnila prolínání dílčích historických disciplín. Richard van

²⁵ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, Praha, 2009, str. 388.

²⁶ ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 19.

²⁷ STONE, Lawrence, *The revival of narrative: reflections on a new old history. Past and Present*. 1979, 85 (1), str. 3-24.

²⁸ LE GOFF, Jacques, *Later history. Past and Present*. 1983, 100 (1), str. 14 – 28; Robert Kvaček zmínil: „*Každodennost je tvořena rutinními aktivitami (...) jako je jídlo, pití, oblékání, spánek, hygiena, obstarávání věcí, cestování, setkávání s přáteli, péče o děti.*“ *Každodennost bývá proto pojímána i jako součást širšího rámce, dějin kulturních. Kultura je chápána rozlehle, jakou souhrn hmotných a duševních projevů lidské činnosti kromě politiky.*“ (KVACEK, Robert, *Slovo na úvod*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život*, str. 14)

Dülmen napsal, že: „*Antropologicky orientovaná historiografie netematizuje jen objektivní kontext (...) snaží se propojit způsoby vnímání, svět emoci a subjektivních pocitů lidí (...)*“²⁹ Díky propojení každodenní praxe s objektivním kontextem lze analyzovat zkoumané téma z různých úhlů.³⁰

Někteří vědci dnes považují dějiny každodennosti za synonymum mikrohistorického přístupu. Za zakladatele mikrohistorického pohledu lze považovat italského historika Carla Ginzburga. Ten pojmem mikrohistorie chápal historický koncept zkoumající ohraničený fenomén, jako například jeden region. Taková metoda je založena na faktech, jež nelze v archivních pramenech dohledat. Za tímto účelem se tedy musí každý badatel poohlédnout například po třídních knihách, školních matrikách či seznamech tříd. Právě díky mikrohistorii či dějinám každodennosti se v rámci studia historické pedagogiky objevují nová dosud neprobádaná témata.³¹

Moje práce se orientuje též na regionální dějiny. Rozvoj regionálního dějepisectví je spojen s osobou Františka Roubíka, který ustanovil principy historické vlastivědy. Ta „*obrací svůj zájem především k zemi, tj. vlasti jako územnímu jevišti života obyvatelstva v jejich vzájemném působení jak po stránce přírodní, tak i z hlediska hmotné a duchovní kultury.*“ Základním nedostatkem byla nesporná nedůvěra k badatelům regionální úrovně, již málokdy pocházeli z odborného prostředí. Roubík se zajímal především o obyvatelstvo v jeho rodném Jindřichově Hradci. Objevil dosud neznámé archiválie, například spisy Národních gard či Národního výboru. Roubíkova práce teoreticky i prakticky položila základy historické regionalistiky.³²

Za významný pramen pro výzkum nejnovějších dějin, a především pro výzkum člověka v každodennosti se považuje metoda orální historie. Svou práci jsem chtěl původně postavit z větší části na vzpomínkách učitelů pracujících v letech normalizace. Po několika shledáních jsem se nicméně rozhodl, že příběhy narátorů budou jakýmsi doplňkem ke zhotovení celkové analýzy. Počátky orální historie se pojí s prací Lutze Niethammera, jehož výzkum spadl do

²⁹ VAN DÜLMEN, Richard, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha, 2002, str. 39; ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNEŠ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 22.

³⁰ Takové propojení lze zpozorovat v práci Mileny Lenderové a Karla Rýdla *Radostné dětství?*, v níž zkoumají dětství na území českých zemí. (LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha, 2006, str. 170 - 185).

³¹ HORÁK, Pavel, *Dějiny každodennosti*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan (eds.) *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha, 2014, str. 699-712; ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNEŠ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 23-25.

³² KUTNAR, František, MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, od počátku národní až do kslonku třicátých let 20. století*, Praha, 1997, str. 908-913.

poloviny dvacátého století. Za hlavní zdroj orálně-historické metody považovali odborníci paměť jednotlivce či vypravovaný příběh založený na vzpomínkách. Jiří Šubrt a Štěpánka Pfeiferová se zajímali o roli paměti. Považovali ji za nejdůležitější složku historického vědomí. V rámci paměti rozlišovali kolektivní a individuální paměť. Kolektivní paměť dle nich byla „(...) tvořena obsahy, kterými mohou být mýtické představy, pověsti, vzpomínky na historické události a osobnosti, tradice a zvyky“. Na druhé straně „individuální paměť je místem specifického propojení kolektivní paměti různých sociálních skupin“.³³

Metoda orální historie je dodnes vnímaná rozpačitě. V odborném prostředí se nacházejí i historici, kteří považují paměti narátorů za historické mýty, a tedy celou metodu orální historie za zkreslující. Platí tedy, že s přispěním dalších přístupů dojde historik i s metodou orální historie k neobjektivnějšímu poznání.³⁴ Historik, který užije metodu orální historie, by měl umět „(...) rozpoznat ústřední místo narativní identity uvnitř operací individuální paměti a tzv. ‚naladit‘ své vnímání na její ‚vlnu‘.“ Na příběhy vzpomínajících nicméně podle mého názoru nelze pohlížet jako na interpretaci pravdivého historického faktu, nýbrž o úsilí vlastního ztotožnění v rámci zkoumaného procesu. Každý respondent totiž přikládá prožívaným událostem určitý význam. Přes eventuální nedostatky by se tedy neměly informace získané od narátorů považovat za překrucování minulosti, ba spíše „zprostředkování“. Tazatel po vyslechnutí může následně pečlivě zanalyzovat individuální interpretaci či prožití určitého příběhu. Kromě hloubkového rozhovoru s pamětníkem lze využít i dochované osobní dokumenty, například deníky, fotografie či dotazníky.³⁵

Pamětníci se vyprávěním svého životního příběhu dostali pod společenský tlak, protože se očekávalo, že budou vysvětlovat určitou historii úspěchu. Jsou jedinci považující svá minulé

³³ ŠUBRT, Jiří (ed.), *Historická sociologie. Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín, 2010, str. 23.

³⁴ Mezi historiky pohlížející s despektem na roli výpovědi pamětníků lze jmenovat například Christofa Dejunga či Joan Tumbletyovou. Tvrdí, že během rozhovoru se vzpomínajícím musí docházet ke zkreslování a prosazování subjektivního pohledu. (TUMBLETY, Joan (ed.), *Memory and History. Understanding memory as source and subject*. London, 2013, str. 1-18); ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 26-27; Celkově lze orální historii považovat za obor cíleně zkoumající historické období, v němž žil dotazovaný pamětník. Většinou to byl člověk, jenž disponoval určitou rolí ve společnosti, na níž si během několika let utvořil názor; VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, *Orální historie*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan a kol., *Základní problémy*, Praha, 2014, str. 425-426, 430.

³⁵ ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 27-28; Podle Martina Hájka, Martina Havlíka a Jiřího Nekvapila existují tři různé koncepce vyprávění, a to strukturalistický, interakcionistický a hermeneutický. (HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPILOV, Jiří, *Narativní analýza v sociologickém výzkumu*, *Sociologický časopis*. 2012, 48 (2), str. 199-219)

„selhání“ za nezveřejnitelná. Z toho důvodu se rozhodují raději mlžít o minulém období. Na druhé straně existují i takoví narátoři, již až přehnaně prezentují svůj jakýkoli odpor proti vládní moci. V současné době se k nejnovějším dějinám přistupuje vyváženým způsobem, což umožňuje kladení různorodých otázek, které výzkum posouvají i do jiných oborů, například disciplín politologie či antropologie. Rozmanitost výsledků je často závislá i na regionální různorodosti.³⁶

U metody orální historie je hlavním prostředkem rozhovor nahraný na diktafon. Aby se metoda dala tak nazývat, je potřeba nejméně dvou setkání s narátorem. Během prvního setkání by měl tedy historik poznat pamětníka a nechat ho převyprávět svůj příběh. Až při dalším setkání předkládá tazatel konkrétní a povzbuzující otázky. Zde nastala první příčina odstupu od orální historie jako hlavního prostředku v mém výzkumu. V průběhu bádání jsem se setkal s deseti učiteli, kteří učili v období normalizace. Bohužel jen u některých mi bylo umožněno i druhé setkání. Jeden pamětník se mi přímo po druhém setkání zmínil, že si nepřeje, aby jeho výpovědi byly v mé práci uvedeny, takže se počet pamětníků snížil na devět. Kvůli jednomu setkání u některých osob se tedy nedá v rámci mé diplomové práce mluvit o rozhovoru s pamětníky jako o orální metodě. Mohu však uvést, že jsem se orálně-historickým přístupem nechal inspirovat, a používám tak metodu odvozenou od orální historie.

V případě orální historie je velmi důležité zabezpečení anonymizace. Najdou se nicméně i případy, jako například projekty *Paměti národa* či *Post Bellum*, kde se uvádějí přesná jména i tváře pamětníků. Osobně jsem se inspiroval v problematice anonymizace již zmíněnými studii *Učitele na vlnách transformace*, *Normální život v nenormální době* a *Socialistická základní škola pohledem pamětníků*. Dana Moree ve své knize přejmenovala zkoumané školy na „Kaštan“ a „Lípa“ a město na „Remízek“. Učitelům přisoudila v České republice obvyklá příjmení s vysvětlením, že neměli žádnou souvislost se skutečným příjmením. Na pár stránkách knihy vytvořila tabulku, v níž jsou jednotliví kantoři zmíněni a u nich jejich aprobace, období působnosti na škole a přiměřený současný věk³⁷. U knihy *Normální život* od Jiřího Zounka, Dany Knotové a Michala Šimáněho bylo při interpretaci výpovědí vždy zmíněno jen křestní jméno. U druhé práce *Socialistická škola* již pamětníky ani nejmenovali a psali o nich, jako o učitelích daného předmětu prvního či druhého stupně. V textu tedy místo jmen a názvu měst,

³⁶ O psaní historie úspěchu se zmiňovali Miroslav Vaněk s Lenkou Krátkou. Mysleli tím příběhy jedinců, kteří by dnes mohli být považováni za hrdiny. VANĚK, Miroslav, KRÁTKÁ, Lenka, (eds.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí, Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha, 2014, str. 8-9.

³⁷ Věk učitelů během vydání knihy (v roce 2013).

obcí i škol byly tři tečky. V situacích, kdy bylo nutné vynechané pojmenování nějak zpřesnit, uváděli autoři v poznámce pod čarou vysvětlení, stručný popis nebo kontextuální informace.³⁸

Ve svém výzkumu jsem tedy pedagogům přiřadil jména podle různých rostlin. Na druhé straně v případech, kdy píšou o školách a městu, jsem se odhodlal anonymní jména neuzít. Takže jsem školy nazýval tak, jak se o nich dnes v Kolíně mluví, tedy první, druhá až sedmá základní škola. Rozhodl jsem se i z toho důvodu, že názvy škol většinou zmiňují při práci se školními kronikami. Za několik let budou téměř všechny kroniky zpřístupněny a každý bude moci do nich nahlédnout a dozvědět se informace jako já. Navíc učitele s jednotlivými školami nijak nespojuji, takže mi nepřišlo nutné k nim přiřazovat různorodě písmena, číslice či přímo anonymní názvy. Jediná komplikace nastala při řešení anonymizace vybrané vesnické malotřídky, což zmiňuji v následující kapitole o historii města, vesnice i jednotlivých škol.

Za účelem získání osobních vzpomínek jsem napsal nejdříve pedagogům, které znám osobně. Díky jejich kontaktům se metodou sněhové koule počet dalších pamětníků následně navyšoval. Během rozhovoru se mi několikrát svěřili, že vůbec neví, co by mi měli povídat, že si toho už tolik nepamatují. Když jsem jim nicméně pokládal předem připravené otázky, bylo vidět, že rády někomu sdělují své prožitky. U pár učitelů mi vyšlo na prázdno první setkání, protože jsem se s nimi již dobře znal, ale i tak mi pověděli nové informace. Na počátku rozhovoru jim byla vždy předložena k podepsání smlouva, dle které jsem mohl jejich výpovědi využít ve své práci, aniž by mě později někdo nařkl z neetického přístupu. Po sepsání jsem si práci nechal autorizovat od jednotlivých pamětníků. Kromě přepsání koncovek u přídatných jmen ve výpovědi jsem se s žádnou jinou korekcí nesetkal.

Na setkání jsem si přinesl seznam otázek, jež zaobíraly běžné činnosti pedagoga i konkrétní problémy. Před příchodem bylo v mém případě potřeba si za účelem pokládání zpřesňujících otázek nastudovat základní informace o zkoumaném prostředí. Během strukturovaného interview jsem respektoval narátorovy postoje i prožitky. Abych však pamětníka udržel u vykládaného tématu, musel jsem několikrát vstoupit konkrétnější otázkou do jeho vzpomínání. Dle výkladu Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho by užití metody orální historie mělo zaujímat všechna časová pásma, což bylo vidět i v mé práci. Ačkoli byl rozhovor veden v přítomnosti, usiloval jsem o to, abych narátora vybavováním vzpomínek přivedl do

³⁸ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 29.

minulosti. Můj vyzkoumaný výsledek by tedy měl být prospěšný především pro budoucí bádání.³⁹

Skeptici orální metodě často vytýkají, že může docházet k častému ovlivňování pamětníků okolním světem, politickou či společenskou skutečností nebo dokonce i mediálními prostředky. V mém případě jsem se tedy obával toho, aby si učitelé například nevybavili vzpomínku z vyučování za minulého režimu a neztotožnili ji se školním prostředím po roce 1989. Navíc v období normalizace, transformace i v nového tisíciletí bylo vytvořeno několik projektů, které mapovaly školní prostředí i společnost za komunistického režimu. Během jednoho rozhovoru jsem se tedy setkal se vzpomínkou, která se velmi podobala jedné scéně z televizního seriálu *My všichni školou povinni*⁴⁰. Nakonec jsem podobnou zmínku upozoroval i v dostupné literatuře, díky čemuž byl můj výsledný pohled založen více na odbornosti.

Setkání s jednotlivými pamětníky probíhalo různorodě. S těmi, kteří již neučí, jsem se setkal u nich doma. Za stále vyučujícími bylo zapotřebí dojít do školy. Před začátkem rozhovoru učitelé obdrželi seznam otázek. Abych pamětníka rozpovídal a hned na počátku povzbudil, zeptal jsem se na příčiny jeho vstupu do školství. Zajímalo mě, jestli měl nějakého pedagoga v rodině nebo jestli jej k výběru povolání přivedl vliv kantora v průběhu jeho školních let. Většina z pamětníků si začala vzpomínat na své dětství a mládí, kdy se postupně formoval jejich život. Někteří si vzpomněli na své rodiče, kteří jim na počátku pedagogické kariéry velmi pomáhali.

Dále mě zajímaly běžné záležitosti tehdejšího fungování školství, jako například přijetí nových kantorů do učitelského sboru, zda měli noví kantoři uvádějícího pedagoga, jak se lišila pozice učitele na vesnické a městské škole, kolik žáků přibližně docházelo do jedné třídy či zda museli učitelé striktně dodržovat osnovy vydávané ministerstvem. Na druhé straně mě zajímaly i nepříjemnější okolnosti učitelského povolání v komunistickém režimu. Za účelem zmapování provázanosti škol a státu jsem si připravil otázky, zda se pamětník sám během svého studia či poté během profesní kariéry setkal s posudky, jestli prožíval během své učitelské kariéry nějaká dilemata nebo obtíže, jak moc ovlivnily život na škole významné historické události (Pražské jaro, příchod vojsk Varšavské smlouvy, učitelské prověrky nebo rok 1989), jestli musel pamětník řešit komplikace v otázce náboženství či přímo v ateistické výchově a kupříkladu jestli si pamatuje skládání učitelského slibu.

³⁹ ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan a kol., *Základní problémy*, str. 430-432.

⁴⁰ *My všichni školou povinni* (1984), režie: Ludvík Ráža.

Dějiny pedagogiky lze považovat za interdisciplinární vědní obor, což dosvědčuje využívání jejich výsledků v historii, pedagogice či sociologii. Koneckonců otázka z *Hospodářských novin* o komplikaci učení žáků o období normalizace, jež mě k tomuto tématu přivedla, obsahovala přístupy všech tří disciplín. Právě sociologické vnímání dnes ovlivňuje zvyšování zájmu o takzvané malé dějiny, kterými jsou i dějiny školství v období normalizace. Bohužel se ale stále nevzedmulo úsilí o zanalyzování školství na regionálních úrovních. Proto bych byl rád, kdyby i má práce přispěla k větší poptávce po výzkumu dějin vzdělanosti na Kolínsku a třeba i k sepsání odborné syntézy o kolínské historii.

1. kapitola - Školy na Kolínsku

1.1 Město Kolín

V již vydaných studiích autoři často seznamovali čtenáře i s historií zkoumaného prostředí. V mém případě se to bude tedy týkat města Kolína. Na následujících stránkách si nedávám za cíl představit dějiny města od jeho založení až po současnost. Usiluji pouze o sepsání stručného přehledu, který dopomůže k pochopení regionální a školní situace na počátku normalizačních let. Město Kolín leží ve středočeském kraji přibližně šedesát kilometrů východně od Prahy. Svou rozlohou nyní zaujímá téměř třicet pět kilometrů čtverečných a při posledním sčítání (2023) počet obyvatel činil přes třicet tři tisíc. Kolín byl založen jako královské město českým králem Přemyslem Otakarem II. někdy na konci padesátých let třináctého století na Labi. V průběhu devatenáctého století ztratil podobu uzavřeného středověkého města a začal i díky výstavbě železnice hospodářsky vzkvétat. Stavěly se nové průmyslové továrny a dílny, což zapříčinilo růst populace. Podle tabulky v zápisu ONV Kolín počet obyvatel přesáhl před druhou světovou válkou sto tisíc. Nicméně po roce 1945 i důsledkem osidlování pohraničí a rozvoje průmyslu se číslo zase snížilo k osmdesáti šesti tisícům.⁴¹

Situace na Kolínsku na počátku normalizace byla docela příznivá. Především díky rozvinutému průmyslu, který byl z většiny soustředěn v blízkosti Kolína, docházelo rychlejšímu růstu životní úrovně. Zaměstnanost tehdy činila téměř devadesát osm procent. Slabší životní úroveň se nacházela jen v oblastech Kostelce nad Černými lesy, Zásmuk a

⁴¹ V předválečném období Po druhé světové válce došlo k osidlování pohraničí, což zapříčinilo úbytek obyvatelstva v kolínském okrese (okres Kolín byl založen až v roce 1960, předtím byl okresním městem Český Brod). *Rozbor současného stavu osídlení na okrese Kolín*, Plánovací odbor okresního národního výboru v Kolíně, Záписy Rady ONV KSČ, jaro 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, nestr.

ROK	POČET OBYVATEL V OKRESE KOLÍN
1869	86 508
1880	97 251
1890	102 262
1900	104 879
1910	107 355
1921	105 057
1930	108 580
1950	98 825
1961	100 418
1967	98 812

Kouřimi. Poznatky o hospodářské situaci mi umožnil statistický úřad, který vydal v roce 1981 soupis číselných údajů pod názvem *Česká socialistická republika v šesté pětiletce*⁴². V přehledu lze vyčíst informace o všech krajích i okresech České republiky. Ekonomický rozvoj ve Středočeském kraji zapříčinil zlepšení finančního zajištění obyvatelstva. Celkové příjmy mezi lety 1975 a 1980 vzrostly o téměř osmnáct procent. Průměrná měsíční mzda zaměstnanců v socialistickém sektoru se za pět let zvýšila o tři sta patnáct korun, což mělo vliv na prodej různých komodit. Dále probíhala výstavba nových bytů, jichž se vystavělo během šesté pětiletky přes čtyřicet pět tisíc. Takový počet představoval zvýšení přibližně o tři tisíce bytů oproti předešlé pětiletce.⁴³

Školní situace ve Středočeském kraji se v průběhu šesté pětiletky též zlepšila. V průběhu tohoto období se založilo téměř sto osmdesát nových mateřských škol. Stoupl počet dětí studujících na školách prvního i druhého cyklu, přičemž počet dětí na základních devítiletých školách vzrostl přibližně o pět procent. V příložené tabulce (Tabulka 1.1) lze vyčíst, o kolik vzrostl počet žáků na Kolínsku, přičemž lze spočítat, že počet žáků základních škol na kolínském okrese stoupl o méně procent než v celém kraji. O více procent se zvýšil počet studentů na školách druhého cyklu. Na gymnáziích to bylo přibližně o dvacet osm procent a na středních a odborných školách dokonce o třicet čtyři procent (Tabulka 1.2).⁴⁴

Kraj/okres	Počet dětí zapsaných do mat. škol (1975)	Počet dětí zapsaných do mat. škol (1980)	Počet žáků zákl. devítiletých škol (1975)	Počet žáků zákl. devítiletých škol (1980)
Středočeský kraj	29 637	50 001	125 157	131 755
Kolín	2 335	3 890	10 256	10 630

Tabulka 1.1

Kraj/okres	Počet žáků na gymnáziu v denním studiu (1975)	Počet žáků na gymnáziu v denním studiu (1980)	Počet žáků odb. a středních odb. škol v denním studiu (1975)	Počet žáků odb. a středních odb. škol v denním studiu (1980)
Středočeský kraj	7 278	8 925	12 163	16 435
Kolín	670	860	1 042	1 403

Tabulka 1.2

⁴² ČSR 1976-1980, *Česká socialistická republika v šesté pětiletce*, Praha, 1981.

⁴³ Během šesté pětiletky se na území Středočeského kraje prodalo přes sto šedesát tisíc praček, sto šestnáct tisíc chladniček či téměř sto tisíc osobních automobilů. (ČSR 1976-1980, *Česká socialistická republika*, str. 77).

⁴⁴ Vložené tabulka pochází ze sbírky číselných údajů; ČSR 1976-1980, *Česká socialistická republika*, str. 77, 88-89.

1.2 Dějiny kolínského školství

První zmínky o školním životě pocházely již z počátku sedmnáctého století, kdy v Kolíně působila městská škola nižšího řádu. Její činnost tehdy zabezpečovali rektor, kantor a subkantor. Tito tři oficiálové získávali pravidelný roční plat a k němu navíc vybírali i školné od svých studentů. Bydleli ve škole, která se do roku 1600 nacházela na kostelním dvoře. Poté se však přestěhovali do nové budovy naproti kolínskému děkanství. Počet studentů nebyl vysoký, protože rodiče své děti ke studiu příliš nenutili. Z pramenů popisujících školní prostředí v osmnáctém století se lze dočíst o tehdejší vybavení. Děti často musely sedávat na zemi a v zimních měsících donášet dříví na vytápění. Gramotnost nebyla vysoká, takže mnoho lidí při podepisování používalo pouze tři křížky.⁴⁵

V roce 1779 byla v Kolíně rozšířením farní školy založena podle instrukcí Johanna Ignaze Felbingera takzvaná normální škola. Zabezpečovala výuku ve třech třídách a jako vyučovací jazyk užívala češtinu. Na konci osmdesátých let osmnáctého století do ní docházelo přes dvě stě žáků. Kromě této vzdělávací instituce působila v Kolíně i německá škola židovská, která vyučovala osmdesát dětí. O pár let později byla normální škola přeměněna na školu německou se čtyřmi třídami. Počet žáků vystoupal až na tři sta čtyřicet devět chlapců a dívek. Další přejmenování nastalo v roce 1819, kdy se škola začala nazývat krajskou hlavní školou. Po revolučních rocích nechal ředitel Jan Cvik vystavět při hlavní škole nižší školu reálnou se dvěma třídami, do níž se odhodlal nalézt nové vzdělané učitele. Tím povolání učitelů začalo stoupat na vážnosti.⁴⁶

Počet studentů se rozrůstal enormní rychlostí, což nutilo přesouvat třídní paralelky i mimo školu. Přispěním usnesení městské rady se hlavní škola rozdělila na chlapeckou a dívčí. Za tímto účelem se na kutnohorském předměstí vystavěla nová budova o dvou patrech (dnes budova Obchodní akademie Kolín). V roce 1872 se školy rozdělily podle školního zákona (1867). Z dívčí i chlapecké školy se staly osmitřídní měšťanské školy. Reálná škola se přeměnila v nižší reálné gymnázium, později rozšířené o ročníky gymnázia vyššího. V osmdesátých letech devatenáctého století počet žáků na chlapecké i dívčí škole přesáhl sedm

⁴⁵ VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, do roku 1618*, Praha 2014, str. 194, 197, 198; VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, Praha 2014, str. 320; O škole v areálu chrámu svatého Bartoloměje se lze dočíst i v kolínském průvodci. Z dřívější středověkého objektu se dodnes dochovalo pouze obvodové zdivo. RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, *Kolín, průvodce po kulturních památkách*, Kolín, 2019, str. 61.

⁴⁶ VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, str. 320-324.

set, což zapříčinilo výstavbu tří nových budov na svatojánském poli, na pozemku bývalého starého špitálu (dnes na Náměstí republiky) a na Zálabí.⁴⁷

Kolínské školy o nedělích umožňovaly výuku řemeslnických učňů. Přispěním ředitele Bartoloměje Pavlíčka se však toto učení přesunulo do večerních hodin, což zapříčinilo počátek činnosti nové večerní školy průmyslové. Vyučování v takové instituci vždy probíhalo od října do dubna. Po letech se začalo vyžadovat i kreslířské umění. Za tímto účelem byla v Kolíně založena průmyslová škola kreslířská (dnes Střední průmyslová škola Kolín). Město jí zapůjčilo prostory bývalé kasárny a zavázalo se jejímu pravidelnému finančnímu dotování. Výuka studentů, kterých během několika let bylo až dvě stě osmdesát, se soustředila především na kreslení a modelování.⁴⁸

Na počátku dvacátého století v Kolíně existovalo několik pedagogických institucí. Šlo o hlavní školu rozdělenou na chlapeckou a dívčí s reálným gymnáziem na Kutnohorském předměstí, řemeslnickou školu a školy zabezpečující výuku v jednotlivých kolínských obvodech. V severním obvodě (dnes Zálabí) byly ke konci devatenáctého století založeny obecná škola smíšená (dnes pátá základní škola) a chlapecká obecná škola (dnes šestá základní škola). Děti z východního obvodu docházely především do smíšené obecné školy postavené v roce 1903 na křižovatce Komenského a Škodovy ulice. V současnosti však v této budově žádná škola nepracuje. Na západním obvodě přestala škola vystavěná na pozemku bývalého chudobince z důvodu rozšiřování předměstí vyhovovat. Proto se po výstavbě v roce 1908 otevřela nová obecná smíšená škola (dnes druhá základní škola).⁴⁹

V roce 1925 se dokončila podle návrhu Jana Mayera a Viléma Kvasničky, žáků Jana Kotěry, architektonicky významná stavba nové obchodní akademie. Za hlavní dominantu lze považovat dodnes udržovanou hodinovou věž s vysochanými legionářskými puškami po rozích. Školní fasádu zdobí přes dvacet sgrafitových výjevů s obchodní tematikou od Ferdinanda Rubeše. Po druhé světové válce se nicméně změnila na vyšší školu hospodářskou, čímž ztratila na hodnotě a prestiži. Z toho důvodu se rozhodlo o oboustranné výměně budov

⁴⁷ VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, str. 320-326; RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, *Kolín*, str. 64.

⁴⁸ VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, str. 326-327.

⁴⁹ PEJŠA, Jaroslav, *Kolínská předměstí, Předměstí Kouřimské*, Kolín, 2021, str. 60, 63; PEJŠA, Jaroslav, *Kolínská předměstí, Předměstí Pražské*, Kolín, 2020, str. 35; RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, *Kolín*, str. 79, 80, 111, 115.

s kolínským gymnáziem. Aby nedošlo k narušení výuky, proběhlo vzájemné přestěhování během letních prázdnin v roce 1953.⁵⁰

Pro výzkum historie kolínského školství jsem využil především dvoudílnou syntézu *Dějiny královského města Kolína nad Labem*⁵¹. Jde o sepsanou knihu od kolínského historiografa Josefa Vávry, kterou nově vydal v tomto tisíciletí Stanislav Petr. Josef Vávra se kromě hospodářských a správních dějin města Kolína věnoval i dějinám školním. Naneštěstí však jeho přehled končí na sklonku devatenáctého století. Pro analyzování dalšího vývoje školství, a především jednotlivých kolínských škol jsem se snažil nalézt nějakou odbornou studii. Bohužel však žádná přehledová literatura dodnes nebyla vydaná, a kromě kronik jsem žádné jiné prameny neměl k dispozici. Hlavním zdrojem dalšího popisování mi tedy byly především školní kroniky, webové stránky škol a sepsaný turistický průvodce. Rozhodl jsem se postupovat podle dnešního číslování jednotlivých škol, a ne podle stáří. Vybral jsem si tuto metodu i z toho důvodu, že některé instituce považují svůj počátek působení v osmnáctém století, což se dnes složitě prokazuje. V takovém případě by následující přehled vyzníval neuspořádaně a chaoticky.

Začnu tedy s dnešní první základní školou. Ta byla slavnostně otevřena 1. září 1963. Během prvního roku ji navštěvovalo přes devět set studentů ve dvaceti devíti třídách. S dalšími roky se ke školnímu pavilonu přistavěly budova s dílnami, tělocvična a školní jídelna. Ke konci šedesátých let se na druhém stupni prováděla experimentální diferenciací na slabé, průměrné a výběrové třídy. Na počátku normalizace musel učitelský sbor řešit nevhodné chování u svých studentů. Mezi největší problémy patřily dívčí minisukně a dlouhé vlasy u chlapců. V průměru do jedné třídy docházelo třicet až třicet pět žáků. Nedostatek prostoru zapříčinil trvalé umístění čtvrtých ročníků na kolínské gymnázium a dalších šest tříd na ostatní kolínské základní školy. Po pár rocích se však veškeré komplikace s místnostmi vyřešily. Ke konci sedmdesátých let škola uzavřela družební dohodu se dvěma školami v Německé demokratické republice. Po politickém převratu se škola rozhodla žáky druhostupňových ročníků rozdělit mezi praktické a studijní třídy. Tento experiment se nicméně ukázal jako neúspěšný.⁵²

⁵⁰ PEJŠA, Jaroslav, *Kolínská předměstí, Předměstí Kouřimské*, str. 60, 63; RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, *Kolín*, str. 115; O architektonické podobě dnešního gymnázia píše za účelem upozornění na prestiž této budovy.

⁵¹ Josef Vávra první díl své syntézy vydal v roce 1878. Druhý díl vydal o deset let později (1888) i s pozměněným prvním dílem.

⁵² Základní škola Kolín II., Bezručova 980, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.1zskolin.cz/wp-content/uploads/2022/09/Historie-skoly.pdf>.

Počátky druhé základní školy spadají do roku 1908. Během první světové války však musela svou činnost pozastavit, protože se do její budovy přestěhoval polní lazaret. Z učitelského sboru odešli na bojovou frontu čtyři pedagogové. Standardní provoz se obnovil až v lednu 1919. V meziválečném období učili na škole pouze tři učitelé, kteří absolvovali vysokoškolské vzdělání. Vyhlášením Protektorátu nicméně budova opět sloužila k vojenským účelům, a to k ubytování německé armády. Děti tak v tomto období musely docházet za výukou do pěti různých budov rozprostřených po celém Kolíně. Po konci války se budova vrátila původním účelům. S nástupem komunistické diktatury se obecné školy přeměnily na národní, což nemělo dlouhého trvání, protože za dalších pět let se z ní stala osmiletá škola všeobecně vzdělávací. O dalších letech především letech normalizačních bohužel není dostatek informací. Jedinou zmínkou z období normalizace bylo rozhodnutí o zřizování tříd s rozšířenou výukou matematiky a přírodních věd, které se otevírají dodnes.⁵³

Třetí základní škola zasazuje svůj počátek činnosti do roku 1793, kdy se začalo učit ve škole situované u chrámu svatého Bartoloměje. Takové historické zasazování je dle mého uvážení nicméně problematické, protože v tomto období měly školy úplně jiné postavení než ty současné nebo alespoň ty na počátku dvacátého století a nedá se říci, že by je spojovala nějaká kontinuita. Jmenovaná škola působila ve své budově ve Školské ulici až do roku 1983, kdy byla kvůli porušené statické zbourána. Nyní se nachází v pavilonu, který byl dostavěn roku 1986 a pobíral přibližně šest set sedmdesát žáků. Ke třetí základní škole jsem bohužel nezískal dostatek informací. Do školní kroniky mně neumožnili nahlédnout a ani na svých webových stránkách nemá škola výrazněji popsanou historii.⁵⁴ Stejně komplikace jako u třetí základní školy jsem vyzoroval i u čtvrté základní školy. Ta datuje svůj počátek do roku 1878. Škola původně sídlila v prostorách dnešní kolínské speciální školy. Z důvodu častého směňování dětí se však rozhodlo o jejím přestěhování do nové budovy. Ta byla slavnostně otevřena až v březnu 1993.⁵⁵

Pátá základní škola začala svou činnost jako smíšená škola pro děti na zálabském předměstí v roce 1886. Na konci devatenáctého století se na Zálabí zakoupil pozemek pro další přístavbu. O pár let později došlo k rozdělení na samostatnou chlapeckou a dívčí školu. Vedení dívčí základní školy bylo svěřeno paní učitelce Barboře Slavíkové, která se stala první ženou

⁵³ Základní škola Kolín II., Kmochova 943, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://2zskolin.cz/historie/uvod/>.

⁵⁴ Základní škola Kolín IV., Prokopa Velikého 633, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.3zskolin.cz/zakladni-informace/>.

⁵⁵ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.4zskolin.cz/zakladni-skola/historie-a-soucasnost>.

ve funkci ředitele na Kolínsku. Ve válečných letech zůstala pátá základní škola, jako jediná obecná kolínská škola, otevřena. Z této příčiny do ní docházeli všichni zálabší studenti. V meziválečném období se museli učitelé školy potýkat s častým nedostatkem učebních prostorů. Proto místní školní rada rozhodla o přístavění druhého patra, jež se slavnostně otevřelo v září 1933. V takovém stavu zůstala až do roku 1985, kdy proběhla rozsáhlá rekonstrukce.⁵⁶

Činnost šesté základní školy spadá již do roku 1899. V období první republiky docházelo k postupnému rozšiřování o další místnosti a modernizaci. Za druhé světové války se škola rozdělila na oddělení chlapecké a dívčí. Za dva měsíce však byla budova školy poskytnuta k účelům okupační armády a následně sloužila jako shromáždění kolínských židů před transporty do koncentračních táborů. V období Pražského jara se škola rozhodla otevřít experimentální lehkooatletickou třídu, v čemž lze zpozorovat snahy o diferenciaci žáků. Dalšímu významnému počínu se zaměstnanci školy odhodlali až ke konci normalizace, kdy založili klub pro rozvoj vědecko-technické zručnosti mládeže. Za tímto účelem zřídila první počítačovou učebnu. Po politickém převratu roku 1989 byla činnost sportovních tříd ukončena a škola začala být v Kolíně známá jako škola s rozšířenou výukou cizích jazyků.⁵⁷

Sedmá základní škola patří mezi nejnovější školy v Kolíně. Její činnost byla zahájena školním rokem 1982/1983. V jeho průběhu učitelský sbor vyučoval přes tři sta osmdesát studentů z prvního stupně. Až o rok později se dostavěl pavilon pro druhý stupeň, v němž začali vyučovat pedagogové, kteří museli kvůli havarijnímu stavu opustit třetí základní školu. V dalších letech se zaměstnanci potýkali s nedostatkem odborných pracoven, tělocvičny a jídelny. Stejně jako první základní škola i sedmá základní škola podepsala spolupráci se školou ve východoněmeckém Zehdenicku. V posledním roce před politickým převratem se na škole nově otevřela sportovně zaměřená třída, což zahájilo její novou etapu. V následujících letech se totiž o ní bude mluvit, jako o škole orientované na atletické sporty.⁵⁸

Když se podívám zpětně na analyzování historie jednotlivých základních škol, musím zmínit jednu podstatnou komplikaci, se kterou jsem se setkal během celého výzkumu. Jde především o nedostatečný přehled dějinného vývoje škol v období normalizace. Od politického

⁵⁶ Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.5zskolin.cz/zakladni-informace/historie/>.

⁵⁷ Základní škola Kolín V., Ovčárecká 374, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.6zskolin.cz/historie/>.

⁵⁸ Základní škola Kolín III., Masarykova 412, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.7zskolin.cz/www/skola/clanek/skola-historie-skoly.html>.

převratu v roce 1989 již uplynulo přes třicet let a stále ještě nikdo nenapsal práci, která by normalizační školství zanalyzovala. Navíc se nemohu oprostít od myšlenky, že se na období normalizace pořád pohlížím s respektem. V takovém názoru mě utvrzuje i to, že jsem měl možnost nahlédnout do kronik několika kolínských škol. Objevil jsem mnoho zajímavých poznatků, které by se mohly doplnit ke stručnému historickému přehledu na webových stránkách jednotlivých škol. Na webových stránkách například těch nejstarších kolínských škol se lze dočíst o zajímavých detailech z období počátku jejich činnosti. Bylo by tedy pochopitelné, kdyby v takovém výčtu pokračovali i v popisu dalších let a nezůstali jen u informování o opravě a dostavbě školního zařízení.

1.3 Situace na Vesnici

Ve svém výzkumu jsem si vybral i malotřídku v obci nedaleko Kolína. Kvůli anonymizaci však ve své práci o ní mluvím pouze jako o „vesnické malotřídce“. Před pár lety byla vydána k výročí založení vesnice kniha, z níž budu v rámci následujícího popisu čerpat důležité poznatky. Z příčiny ochrany osobních údajů mnou vybrané respondenty však nemohu v této části uvést zdroje, protože se v názvu literatury nachází pojmenování analyzované vesnice. Jsem si tedy vědom, že následující popis nebude stát na pevném odborném základě. V případě komplikací s nevěrohodností mého výzkumu budu ochotný předložit své zdroje.

Situace na vesnici byla po druhé světové válce ovlivněna především cíleným zřizováním jednotných zemědělských družstev a znárodněním obecních velkostatků. Mnoha rolníkům stát tehdy odebral půdu a hospodářská zvířata, čímž je politicky a hospodářsky oslabil. Nově ustálená politická reprezentace v padesátých letech trápila vyjma velkostatkářů i živnostníky a drobné zemědělce. Mstila se také na jejich dětech, kterým většinou bránila ve studiu či vyučení k řemeslům. V osmdesátých letech se sloučil místní národní výbor s výbory dvou přilehlých obcí, což mělo vliv na střídání jednotlivých předsedů obecní komunistické organizace.

V září 1892 byla po desetiletém úsilí vesnických obyvatel slavnostně otevřena budova pro dvoutrídni školu. Hned první školní rok ji navštěvovalo přibližně sto čtyřicet žáků. Po druhé světové válce se však počet docházejících studentů snížil na dvacet pět a škola musela dále pracovat jen jako jednotřídni škola. V padesátých letech došlo ke zkvalitnění školního zařízení. Zavedla se ruština jako povinný jazyk a upravovaly se učebnice. Po zrušení školy ve vedlejší obci přestoupily tamější žáci do mnou zkoumané malotřídky. V letech normalizace probíhala dostavba jídelny, kuchyně i místností pro družinu či ředitelnu. V roce 1978 se v budově nově

otevřela mateřská škola, která se v osmdesátých letech z rozhodnutí obecního úřadu sloučila se základní školou.

2. kapitola - Ideologizace výchovy a vyučování ve školství

Na následujících stránkách budu analyzovat vliv komunistického režimu na výchovu a vzdělání dětí a mládeže od přijmutí Košického vládního programu až po rok 1989. Samotnou kapitolu jsem nazval *Ideologizace výchovy a vzdělání ve školství*, což předznačuje, že školství a vládnoucí režim byly určitě vzájemně propojeny. Škola musela v průběhu čtyřicetileté vlády komunistické strany podléhat její ideologii vychovávat nové generace na základě jejích ideologických principů. Co ale znamenala ideologie? Na jakých zásadách byla postavená? Jakub Jareš s Matějem Spurným a Kateřinou Volnou ideologii definovali jako „*soubor idejí, věr a výrazů, jež sice strukturují skutečnost a mohou sloužit jako legitimizační nástroj moci, zároveň se ale neustále proměňují a vyvíjejí.*“⁵⁹ Ideologie tedy legitimizovala stanovené pojetí, které vládnoucí politici ve svém státě razili. Škola pod takovým pojetím musela formovat postoje a názory žáků na významné sféry, na níž byl stát (diktátorský i demokratický) postavený. Za takové sféry lze považovat především historii, politiku, ekonomii nebo diplomacii.

Pavel Kolář s Michalem Pullmannem souborem svých studií usilovali o vyobrazení normalizační doby bez předsudků a důležitého vlivu represí. V analyzování tehdejší společnosti se setkali i s rolí ideologie vládnoucího režimu. Vzpomněli, že v devadesátých letech, tedy v období ještě bez dostatečného časového odstupu a vystřízlivění, se diktatura často charakterizovala jako utlačovatelský systém založený na ideologické kontrole a nadměrném násilí. Důležitým symbolem takového režimu byly tedy represe. Ve společnosti nicméně existovala převážná většina, již místo represí zajímaly více běžné každodenní problémy. Jejich chování tedy nezáviselo jen na strachu či pasivní loajalitě, nýbrž bylo podmíněno i ideologickým plánem režimu.⁶⁰ V takovém plánu se ideologie projevuje v opakování obecných požadavků. V případě školního vzdělávání by se za hlavní požadavek dalo považovat vychování dostatečně komunisticky uvědomělé mládeže. Kapitola začíná již od schválení vládního programu v Košicích. Rozhodl jsem se i z toho důvodu, aby práce poskytla celkově objektivní pohled na vývoj komunistické ideologie.

⁵⁹ JAREŠ, Jakub, SPURNÝ, Matěj, VOLNÁ, Kateřina, *Náměstí Krasnoarmějců 2: Učitelé a studenti na Filozofické fakultě UK v období normalizace*, Praha, 2012, str. 19.

⁶⁰ Pro dotvoření si určitého pohledu na roli ideologie přidávám k odstavci ještě jednu citaci z Kolářovy a Pullmanovy studie. „(...) ideologie a její rituály pomáhaly vládcům upevňovat moc tím, že obyvatelstvo indoktrinovaly; jinými slovy, že ho zbavily samostatného myšlení, schopnosti rozeznat pravdu od lži.“; KOLÁŘ, Pavel, PULLMANN, Michal, *Co byla normalizace?* str. 28-29, 31, 50, 54.

„Slibuji, že budu vždy pracovat v zájmu dělnické třídy a uskutečňovat politiku Komunistické strany Československa. Budu věrný(á) Československé socialistické republice a budu obhajovat a upevňovat její socialistické zřízení (...) Budu podle zásad komunistické výchovy pěstovat v žácích (pionýrech a jiskrách) lásku k socialistické vlasti. Povedu je k úctě k dělnické třídě a Komunistické straně Československa. Budu je vychovávat v duchu marxisticko-leninského světového názoru. Zavazuji se rozvíjet u mládeže internacionální cítění a prohlubovat přátelství se socialistickými zeměmi, zejména se Sovětským svazem. Jsem si vědom(a) toho, že svým osobním životem, postoji a jednáním, účastí na veřejném životě a vystupováním podstatně ovlivňuji jako pedagogický(á) pracovník(nice) chování a jednání žáků (pionýrů a jisker) i nejbližší veřejnost. Při veškerém svém jednání budu mít na zřeteli prospěch Československé socialistické republiky a jejího lidu. Jsem si vědom(a) důsledků, které by pro mě vplynuly z nesplnění slibu.“⁶¹

Tento slib učitelů byl tehdy součástí pracovního řádu, který vyšel 16. prosince 1985 z iniciativy Ministerstva školství České socialistické republiky⁶², Ministerstva zdravotnictví téže republiky a dvou českých výborů odborových svazů.⁶³ Když pozorně zanalyzuji výše citovaný slib, zjistím, že je „docela“ obyčejný. Kdybych v něm zaměnil výrazy „socialistický“, „komunistický“ a „dělnická třída“ s výrazy „kapitalistický“, „demokratický“ či dalšími principy moderní svobodné společnosti, mohli by ho současní učitelé skládat ještě v dnešní době. Takovou reakci jsem každopádně dostal i od učitelů, kteří takový či podobný slib museli v dobách socialismu skládat.

Paní učitelka Višňová mi při vzpomínce na slib vypověděla: *„Na slib si pamatuji (...), jelikož jsem studovala v sedmdesátých letech, tak tady ten slib platil (...), byla taková doba, jinak to nešlo. Nevím, jaký slib skládají v současné době noví pedagogové, takže k tomu já nemohu moc říci. (Němčíně) Ty zásady výchovy, pěstovat v žácích lásku k vlasti, vychovávat je v duchu současné, to znamená v duchu demokracie, patří určitě k takovým povinnostem*

⁶¹ Pracovní řád pro pedagogické pracovníky a ostatní pracovníky škol a školských zařízení, pro které plní úkoly organizace vyplývající z pracovně právních vztahů národní výbor. Čl. 5, Epravo.cz [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=36645&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

⁶² Od roku 1968, kdy se ustavila Federativní republika, měly Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika svá oddělená ministerstva školství, na která dohlížel místopředseda federální vlády. (VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945-2000*; in WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 119)

⁶³ Český výbor Odborového svazu pracovníků školství a vědy, český výbor Odborového svazu pracovníků zdravotnictví.

každého pedagoga.“⁶⁴ Paní učitelka Břízová, ačkoli si přesné znění nepamatovala, pověděla, že stoprocentně museli slibovat. „(Slib) *Měli jsme stoprocentně, a to si někdo pamatoval? Asi to takhle bylo. Pracovat v zájmu dělnické třídy a určitě to tak bylo. Já si na to nepamatuji, ale stáli jsme a dávali jsme slib.*“⁶⁵

Učitelé tedy museli slíbit, jakým způsobem budou děti i mládež vyučovat. Ideologizace vyučování byla přítomna již v první republice, takže mě nepřekvapilo, že se zmínka o ideologické rovině vyučování nacházela i v Košickém vládním programu. V patnáctém bodě se psalo: „(...) *ve zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu (...) Bude zesílena slovanská orientace v naší kulturní politice v souhlase s novým významem slovanství v mezinárodní politice i naší československé zvláště (...) Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci – SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.*“⁶⁶

Od roku 1945 se otázka přítomnosti ideologie ve výchově a vzdělání ve školách výrazným způsobem vyvíjela. Už v roce 1948 vyšel *Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*. Ve druhém paragrafu se nacházela zmínka o vychovávání politicky uvědomělých občanů, kteří budou bránit se vší statečností svou zemi a zastávat socialismus i pracující lid.⁶⁷ Jednalo se o první školský zákon po Vítězném únoru, takže přítomnost takových

⁶⁴ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022; viz přílohy.

⁶⁵ Několik učitelek si přesně nepamatovalo, kdy ten slib skládalo. Jestli během imatrikulace či promoce. O slibu se nicméně zmiňovaly i školské kroniky. To znamená, že i poté v základních školách museli pedagogové přísahat, jak budou vyučovat. Na 4. základní škole v Kolíně například museli všichni pedagogičtí pracovníci vykonat slib v prvním pololetí 1972. Ředitel školy měl povinnost slibovat přímo do rukou vedoucího tajemníka okresního výboru KSČ. V případě slibu zástupce ředitele byl přítomný náměstek předsedy Okresního národního výboru. Učitelé školy pak skládali slib do rukou ředitele, při kterém byl přítomný i předseda základní organizace KSČ. Podobná „akce“ se konala i na 5. základní škole. (Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.; Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1962 - 1990, str. 86); Rozhovor s paní učitelkou Břízovou z 20. listopadu 2022; viz přílohy

⁶⁶ *Košický vládní program, Bod XV*, Totalita.cz [online]. Praha [cit. 2022-11-20], str. 13-14, Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kvz.pdf; Neočekával jsem, že v období, kdy byl stále ještě prezidentem Edvard Beneš a českou politiku uskutečňovalo několik nekomunistických státníků, se přijímaly cíle, které byly poté důležité pro komunistický režim. Ačkoli rozumím tehdejšímu myšlení o Sovětském svazu, jež byl přívětivější (např. v otázce čs. hranic) Československu než západní mocnosti.

⁶⁷ O jednotné škole a celkové příčině jejího zavedení psala ve své studii (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 230-231); *Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*. *Předpis 95/1948 Sb.*

slov jako „statečný obránce“ a „oddaný zastánce“ pro mě nebyla tak překvapivá. Ačkoli je v dnešní době školství politicky motivovaná instituce, pochybuji, že by takhle silné výrazy ještě někdo užíval. Ideologii ve škole by mohl dokázat i čtrnáctý paragraf v ústavě z roku 1948. „*Veškerá výchova a všechno vyučování bud' též zařízeny tak, aby (...) nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřízením. Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu.*“⁶⁸ Jestli se hovoří o příslušnosti výchovy a vyučování státu, je jasné, že tyto atributy náleží vládnoucí straně. S výchovou tehdy začaly pomáhat i nově vzniklé pionýrské oddíly či Československý svaz mládeže.⁶⁹

Významně se tehdy ideologie začala šířit do vysokoškolského života. Na vysokých školách vládnoucí garnitura zavedla jako součást přípravy povinné vyučování společenských nauk, jež později přejmenovala na studium marxismu-leninismu. Několik profesorů muselo své působiště z politických důvodů opustit. Studenti byli vybíráni kromě prospěchu i na základě kádrových hledisek. Lidé mající na starost přijímací řízení tedy museli pohlížet jak na sociální původ, tak i na přítomnost či nepřítomnost daného uchazeče i jeho rodičů v komunistické straně.⁷⁰ I vysokým školám se věnoval další školský zákon, jež byl uzákoněn v roce 1953. Značnou pozornost zasvětil pedagogům, kteří mohli dokončovat svá vzdělání na nově vzniklých pedagogických fakultách či vyšších školách pedagogických.⁷¹ Vládnoucí politici režimu věděli, že pomocí vysokoškolsky vzdělaných občanů zajistí hospodářský blahobyt i správně ideologicky smýšlející společnost. Svým způsobem tomu museli přispět i

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=95&r=1948>; RÝDL, Karel, *Historický vývoj českého vzdělávání do roku 1989*. In: KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt a kol. *Vzdělávací politika*, str. 18-19.

⁶⁸ *Ústava Československé republiky 1948*. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

⁶⁹ V roce 1949 vznikl Československý svaz mládeže a Pionýrská organizace Československého svazu mládeže. Předchůdci pionýra vznikaly už za první republiky po založení komunistické strany, nicméně státem podporované hnutí započalo až po únoru 1948.

⁷⁰ Stát usiloval pomocí školství i zlepšit hospodářskou situaci. Například chlapi měli v rámci tzv. Lánské akce po skončení školní docházky vstoupit do hornického zaměstnání. Na vesnicích učitelé napomáhali zakládání jednotných zemědělských družstev; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství, v letech 1945-2000*; in WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika* str. 138-139; O tom, že se začalo přikládat k přihláškám na střední či vysokou školu komplexní hodnocení žáka a též o jeho obsahu se zmiňuje Pavel Urbášek ve své knize *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*, URBÁŠEK, Pavel, *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*, Olomouc, 2012, str. 26-27, 30; Komplexnímu hodnocení se bude věnovat i další kapitola.

⁷¹ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 17; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945-2000*; in WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 141; *Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)*. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>.

nově vystudovaní učitelé. Ty bylo potřeba dostatečně politicky i ideologicky „vychovat“ a materiálně či odborně zajistit, aby mohli lépe názorově ovlivňovat své studenty.⁷²

Z hlediska učiva nastal zjevný zvrat. Marxistická ideologie společně s politicky řízeným školstvím jednoznačně zregulovaly obsah vzdělávání, aniž by respektovaly důležité základy pedagogické vědy.⁷³ Výrazně překroutily učivo společenskovedních předmětů. Především učitelé dějepisu museli nepřiměřeně vyzdvihovat dějiny Sovětského svazu či dělnického a komunistického hnutí. Na druhé straně omezovali ve svém podání československé dějiny, ve kterých obzvláště zkreslovali „buržoazní“ předmnichovskou republiku. Ve výuce jazyků školy zavedly jako první povinný cizí jazyk ruštinu. Vyučování též negativně ovlivnilo scientistní pojetí. Takové pojetí bylo charakterizováno sycením učiva vědeckými teoriemi, což zapříčiňovalo, že i učebnice obsahovaly obrovské množství odborných pojmů a termínů. Žáci se tak seznamovali s učební látkou, již nedokázali z důvodů složité detailnosti a encyklopedičnosti dostatečně pochopit. Autoři učebnic, ačkoli pocházeli z odborných prostředí, neměli uspokojivé pedagogické zkušenosti. Naopak učitelé, kteří by mohli díky svým praktickým znalostem pomoci, nebyli přizváni k tvorbě knižních pomůcek a ani školních osnov.⁷⁴

Historik pedagogiky Chrudoš Vorlíček napsal ve své kapitole, že na počátku šedesátých let došlo k přenastavení přívlastků u termínů „výchova“ či „škola“. Nehovořilo se již o „socialistické škole či výchově, nýbrž o „komunistické škole“ a „komunistické výchově“. Usiloval jsem o zjištění více podrobností o změně těchto výrazů a přišel jsem na to, že se to

⁷² Nejlépe se to projevovalo na venkově, kde učitelé značným úsilím působili na upevnování dělnicko-rolnických svazů. (*Komunistická strana Československa. Od X. do XI. sjezdu KSČ*; usnesení a dokumenty UV KSČ. Praha: Státní nakl. politické literatury, 1958, str. 105-106, dostupné z: https://books.google.cz/books?id=7_O7AAAAIAAJ&pg=PA94&hl=cs&source=gbv_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false)

⁷³ O nerespektování zásadních kritérií pedagogiky při schvalování nových úprav ve vzdělávání psal ve své obsáhlé encyklopedii Jan Průcha. Stejně tak informoval i Karel Rýdl (PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 47; RÝDL, Karel, *Historický vývoj českého vzdělávání do roku 1989*. In: KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt a kol. *Vzdělávací politika*, str. 19)

⁷⁴ Informace v tomto odstavci jsem čerpal z Průchovy encyklopedie. Během výzkumu jsem nicméně usiloval o vyhledání i dalších zmínek, které by podepřely jeho tvrzení o špatných rozhodnutích v zákoně z roku 1953. Někteří straníci kritizovali nezvaní učitelů při tvorbě osnov a školních pomůcek, ale nikdy se jim nepodařilo přesvědčit širší vedení. V osmdesátých letech přišlo několik odborníků s důraznějšími argumenty pro reformu základního školství. Nicméně nedocílili ničeho, poněvadž vládní orgány tyto poznatky přehlížely a někdy dokonce několika odborníkům vyhrožovaly; PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, Praha, 2009, str. 47; Jiří Zounek a spol. tvrdí, že „(...) se zkrácením povinné školní docházky (zákonem z roku 1953) nebyla spojena adekvátní redukce obsahu učiva. Učebnice trpěly nedostatky didaktickém zpracování, zato ideologická infiltrace obsahu byla velmi vysoká.“ (ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 17); KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 232.

pojilo s novou ústavou, přímo školským zákonem, které vyšly v roce 1960.⁷⁵ V zákoně se psalo: „*Vítězstvím socialismu vstoupil československý lid do nového období svých dějin. Všechno jeho usilování směřuje nyní k vytváření materiálních a duchovních předpokladů pro přechod ke komunismu.*“⁷⁶ 17. listopadu 1961 navázalo na školský zákon usnesení ÚV KSČ, v jehož obsahu autoři diskutovali o závažnosti ideologizace výchovy či vyučování.

Odcituji tu tedy úryvky ze zmíněného zasedání. Lze si tedy všimnout, že se již nemluví o socialistickém, ale komunistickém režimu. „*Každopádně, a především silou živého příkladu musíme vštěpovat mladým lidem morální vlastnosti komunistického člověka, jak je v souhrnu vyjadřuje morální kodex budovatele komunismu, která tvoří významnou součást programu KSSS.*“ Usnesení dále upozorňovalo, „*(...) aby vše, cokoli mládež podniká, čím se zabývá, bylo prodchnuto hlubokou komunistickou ideovostí.*“ Komunistická strana se nakonec opírala o ideologizaci mládeže: „*Výchova mladé generace v duchu komunismu je odpovědným a náročným úkolem celé strany, celé naší socialistické společnosti i společenských organizací.*“ Straně velmi pomohl svou činností Československý svaz mládeže i školy.⁷⁷

Samotná ústava z roku 1960 prisuzovala škole cíl: „*(...) vychovávat mládež a pracující v duchu vědeckého světového názoru (...) (a) nadšené budovatele komunismu.*“⁷⁸ Obdobným způsobem informovalo i *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy*. V něm lze vidět zmínky: „*(...) od raného věku je nutno děti učit komunisticky pracovat a komunisticky žít a usilovat o to, aby jim zásady komunistické morálky přešly do krve*“.⁷⁹ V tomto období též došlo k proměně komplexního hodnocení, ve kterém začal ustupovat třídně-politický důraz na profil studentů. Prověřování uchazečových vědomostí se stalo nejpožadovanějším kritériem pro přijetí.⁸⁰

Tak to vypadalo na počátku šedesátých let. S nástupem jara 1968 se nicméně život v Československu liberalizoval. V dubnu politici schválili *Akční program KSČ*, v němž mezi žádanými cíli zařadili i zdokonalení vzdělávání. Program kritizoval předchozí kvantifikaci učiva,

⁷⁵ VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945-2000*; in WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 134.

⁷⁶ *Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon)*. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-24]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=186&r=1960>.

⁷⁷ VEDRA, Vladimír, HENDRYCH, Jiří, *Za komunistickou výchovu*, str. 5.

⁷⁸ *Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon)*. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-24]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=186&r=1960>.

⁷⁹ *Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy*, Praha, 1960.

⁸⁰ URBÁŠEK, Pavel, *Vysokoškolský vzdělávací systém*, str. 30.

neuspokojivou kvalitu přípravy učitelů či nedostatečné využití moderních technických zařízení během výuky. Za účelem zlepšení připravenosti uchazečů na vysokoškolské vzdělání usiloval o prodloužení studia na středních všeobecných školách. V první řadě se nicméně odmítalo přijímání zájemců na školy na základě kádrově-politické příslušnosti.⁸¹ To dosvědčuje i výpověď paní učitelky Konvalinové, která v roce 1968 dělala přijímací zkoušky na gymnázium. „*Na gymplu (...) jsem tehdy byla pátá na přijímačkách, a tam rozhodovalo, jak uděláme přijímací zkoušky, ne čím jsou rodiče.*“⁸² Tehdy ze škol odcházeli kantoři, již nesympatizovali s nově nastalými pořádky. Kolektiv autorů věnoval ve své knize *Normální život v nenormální době* Pražskému jaru jednu kapitolu, v níž cituje i výpovědi kantorů působících na jižní Moravě.⁸³

První měsíce po příchodu vojsk Varšavské smlouvy do Československa byly v Kolíně naplněny nervozitou a vysvětlováním. Ve sborovnách, a dokonce i v třídních lavicích docházelo častým diskusím. Zápis v kronice jedné kolínské základní školy vystihuje vnímání „tehdejší“ situace. Je otázkou, jak to vnímání považovat za „tehdejší“, protože zápis byl uskutečněn až na konci školního roku 1968/1969. Tedy v tom „(...) období, kdy je mnohé jasnější srozumitelnější a pochopitelnější (...) na počátku školního roku, v září a říjnu 1968 řada občanů nechápala internacionální pomoc socialistických států ani nebezpečí kontrarevoluce v naší zemi. Děti si přinášely různé názory a na učiteli bylo, aby vysvětloval.“⁸⁴

⁸¹ URBÁŠEK, Pavel, *Vysokoškolský vzdělávací systém*, str. 35; *Akční program Komunistické strany Československa*, 5. dubna 1968 [online]. Praha [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf; O vzdělávání budoucích učitelů a přetřansformování pedagogických institutů zpět na pedagogické fakulty se ještě zmínil například Jiří Zounek a spol. (ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 20); A o zásadě přijímání uchazečů k vysokoškolskému studiu jen na základě schopností a nadání a ne politických a sociálních aspektů psala Lenka Kalinová (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 235)

⁸² Otec této paní učitelky pracoval v roce 1968 jako vyšetřovatel na policii. Je otázkou, jestli jeho povolání též nemělo vliv na její přijetí na gymnázium. Každopádně paní Konvalinová to odmítala. Povídala, že její rodiče s vládnoucím režimem nesympatizovali. A její otec v soukromí rodiny často spílal vládnoucí straně; Rozhovor s paní učitelkou Konvalinovou z 24. listopadu 2022; viz přílohy.

⁸³ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 143.

⁸⁴ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.; Podobně se zmiňovala i kronika 5. ZŠ: „*Neklid a vzrušené citění těchto dní se projevilo i ve škole, ve školním kolektivu, ale nevyhrotilo žádným čínek, který by se nepřátelsky stavěl proti sovětským vojákům. Po lednu a zvláště po seznámení s manifestem dr. Hrbka jsme již všichni pochopili, že přítomnost spojeneckých vojsk není namířena proti svébytnosti národa, ale naopak, že je zárukou dalšího vývoje socialismu, který byl tenkrát ohrožen zvenčí.*“ (Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962 - 1990, str. 57); I v Radě ONV v Kolíně se hovořilo o situaci mezi učiteli. (Zhodnocení průběhu školního roku 1968/1969 a přípravě školního roku 1969/1970 se zhodnocením politicko-výchovného procesu na školách, Rada ONV Kolín, 8. srpna 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, str. 9)

Kronika dále popisuje události, které probíhaly během celého školního roku. 19. (16.) leden popisuje jako den, (...) *kdy se naše republika opět otrásla, neboť tohoto dne se veřejně upálil Jan Palach (...). Smrt mladého člověka (...) ukázala, že kontrarevoluční síly u nás jsou (a) že se neštítí zneužít revolučnosti mladých lidí.*“ Za další neuspokojivou příhodu autor kroniky považoval den, kdy čeští hokejisté porazili tým Sovětského svazu. „*Tohoto sportovního vítězství bylo zneužito k provokacím i ničení hodnot, v neposlední řadě i k zabíjení příslušníků VB, ČSLA a LM. (...) V Kolíně byl průběh mnohem klidnější (než v Praze). Náměstí se zaplnilo lidmi, houkajícími auty s protisovětskými hesly a provokacemi.*“⁸⁵

Autoři školních kronik měli tehdy za úkol sepsat posrpnové události tak, jak si to vedení přálo. Našli se nicméně i učitelé, kteří s danou situací nesouhlasili. Na páté základní škole pracovala jedna paní učitelka, jež odmítala příchod vojsk. „*Nejsložitější práce přesvědčení byla se (soudružkou) (...), mladou učitelkou, která dojížděla z Prahy. Vše, co (...) slyšela, pokládala za pravdivou skutečnost. Do konce roku se nedala přesvědčit o opaku. Mezi prázdninami využila zájezdu a nevrátila se.*“⁸⁶ Lze upozorovat, že ideologická výchova na kolínských školách působila, čemuž nezanedbatelně pomáhala i filmová představení, jež přibližovala žákům i učitelům atmosféru roku 1968. Tu se kantoři následně snažili svým přesvědčením vykreslit během vyučování. Příští školní rok se soustředili na konsolidaci ideově-politické výchovy studentů. Konaly se nejrůznější besedy, slavila důležitá výročí jako narození V. I. Lenina či dvacet pět let od osvobození v roce 1945.⁸⁷

Význam se na zmiňované škole přisuzoval i k hlavním ideovým předmětům, jako byly občanská výchova, dějepis či ruský jazyk. V kronice se těmto předmětům věnuje několik vět. Občanskou výchovu či dějepis učili aprobovaní učitelé, a především členové komunistické strany. Ústřední výbor KSC se v tomto období usnesl, že provede prověrky všech straníků, kteří se měli v předešlých letech zpronevěřit vůči ideologii strany. Po nich zavedl pohovory i s nestraníky, již v první řadě ovlivňovali rozhled kolektivu a podíleli se na kultuře a zejména výchově. Pro školní rok 1969/1970 přijala Rada Okresního národního výboru nařízení pro práci ve škole. Já zde nicméně odcituji jen první tři body, protože pouze ty se věnují ideologické práci školy.

1) Sjednocovat učitelské sbory na základě důsledné socialistické školské politiky

⁸⁵ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

⁸⁶ Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez. inv. Č. – Pamětní kniha 1962 - 1990, str. 57

⁸⁷ Tamtéž, str. 66

2) *Ve školách musí být důsledně prováděna socialistická výchova mládeže a společenská angažovanost školy proti antisovětským a antinacionalistickým náladám*

3) *Učitelé musí být vedení ke společenské angažovanosti*⁸⁸

Učitelé se na školách museli povinně politicky vzdělávat. Ministerstvo školství dbalo na to, aby učitelské studium obsahovalo marxistický výklad ve výchově či politické zásady komunistického hnutí. Kantoři tak měli za povinnost prostudovat významné dokumenty či díla, které by jim rozšířily rozhled v jejich vyučování. Mezi takovými tituly byly například *Manifest komunistické strany* (Karel Marx, Friedrich Engels), *Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu* (Vladimír Iljič Lenin) či *Z Buzuluku do Prahy* (Ludvík Svoboda). Kontrola, jestli správně prostudovaly zmíněné tituly měla proběhnout následující školní rok, což nejednoho učitele překvapilo, protože ministerstvo seznam zadaných spisů poslalo velmi pozdě.⁸⁹

Co se týká politického vyučování učitelů, získal jsem mnoho poznatků ze školních kronik. V každém školním roce se zmiňovali o nových úkolech, které musela škola či přímo kantoři úspěšně absolvovat. Pro zhotovení celého obrazu jsem se zeptal na toto téma i několik učitelek. Paní učitelka Konvalinová si vzpomněla, že musela chodit jediné na schůze ROH či SČSP⁹⁰. V SČSP či ROH byla přítomna i paní učitelka Břízová. Ta dokonce zastávala pozici místopředsedkyně OVOS⁹¹. O své účasti se mi zmínila: „(v OVOS) jsem dělala jakoby různá školení, hlášení (...), Různé přehledy, akce, výročí jsem přenášela na metodické pracovníky ze škol (...).“⁹²

⁸⁸ V průběhu dalších let kantoři zvýraznili úlohu občanské výchovy. V literární výchově, dějepise i zeměpise se snažili zkvalitnit politicko-výchovnou práci. V ruském jazyce se studenti například měli zdokonalovat psaním dopisů pro žáky ze Sovětského svazu; O prověrkách se zmiňují kroniky dvou základních škol. Více se však prověrkám bude věnovat další kapitola; Body nařízení Rady ONV jsem čerpal z kroniky 4. ZŠ. První tři body se soustředily na ideologické využití škol. Zbylé hovořily o praktických činnostech jako byla modernizace či materiální provoz školy. Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962 - 1990, str. 66, 75; Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

⁸⁹ Titulů na prostudování bylo mnohem více než jsem zmínil; Základní škola Kolín III, Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

⁹⁰ Svaz československo-sovětského přátelství; Rozhovor s paní učitelkou Konvalinovou z 24. listopadu 2022, viz přílohy.

⁹¹ Okresní výbor odborového svazu učitelů.

⁹² Paní učitelka Břízová mluvila o ROH, jako o nepolitické organizaci. „ROH se zabývalo lidmi, to byly výhody pro lidi, řešili se půjčky, dovolení, boj o větší pat. Ona to byla vlastně organizace, která chránila lidi proti vedení (...) když se jim (lidem) něco nelíbilo, tak mi to řekli a moje povinnost to bylo přenášet na vedení a zlepšovat pracovní podmínky.“ (Rozhovor s paní Břízovou z 20. listopadu 2022); Text Akčního programu KSČ nicméně o politickém vlivu ROH informoval. Z tohoto důvodu by se na výpověď paní učitelky Břízové mělo pohlížet jako na subjektivní názor pamětníka. („Komunisté (...) musí iniciativně zabezpečit, aby (...) společenské organizace (zejména takové, jako je ROH, ČSM aj.) (...) řešily konkrétní otázky (...). Na tvorbě státní politiky se podílí celá Národní fronta, politické strany,

Paní Lípová, tehdy jako ředitelka malotřídní vesnické školy, si vzpomněla, že musela povinně docházet na Večerní univerzitu marxismu-leninismu (VUML). „(...) *tenkrát, to jsme měli možnost si na to brát i volno, to byla studie a pak byly zkoušky. No, tak jako zkoušky, já jsem to brala, jakože když je udělám, tak je udělám. Učit budu moci, doufám, klidně dále. A když to neudělám... Ale ono to bylo tak strašně jednoduché (...) oni to spíše brali tak, že nám to dali každému. (...) Si (asi) říkali, jestli to neví, co řekl Marx nebo Lenin, vždyť je to jedno. Děti to učit nebude, tak jí to dáme.*“⁹³ Povinně na Večerní univerzitu marxismu-leninismu musela chodit i paní učitelka Višňová. „(...) *musela jsem i na VUML, protože jsem byla členem komunistické strany, takže jsem absolvovala po vysoké škole pedagogické, kde jsem tedy měla víceméně státnici z marxismu-leninismu, tak jsem musela ještě později za dva roky nastoupit na VUML.*“⁹⁴

Jedním z projevů ideologizace školství byla i dekorace nástěnek. Nalezl jsem článek, v němž se jedna odbornice zmínila o jejich kontrolách ředitelem. Ten podle ní musel za případnou nevhodnou výzdobu nástěnky potrestat učitele, který je zdobil.⁹⁵ Takový trest se mohl projevit například napomenutím či odebráním odměn. Učitelé se mi přímo o napomínání nezmínili. Z jejich výpovědí nicméně vyšlo najevo, že je museli povinně upravovat podle různých výročí či eventuálních návštěv od významných osobností. Především ti prvostupňoví kantoři začali hovořit o nástěnkách, když jsem jim pokládal otázku, jestli se v jejich učivu nacházela ideologie. Paní učitelka Višňová poznamenala, že kromě výuky vlastivědy, „(...) *se víceméně všechny státní svátky musely na tom prvním stupni v rámci ideologie komunistické strany projevit, to znamená různé nástěnky a různé další akce, které se k tomu vztahovaly.*“⁹⁶

Kromě výročí učitelky též vzpomínaly na prvomájové či lampionové průvody. Ten prvomájový podle jejich slov děti vnímaly spíše jako zábavu než politicky motivovanou akci. Paní Tulipánová, kantorka z druhého stupně základní školy, mi pověděla, že při těchto

kteří ji tvoří, i společenské organizace.“; *Akční program Komunistické strany Československa*, 5. dubna 1968 [online]. Praha [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf

⁹³ Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 21. listopadu 2022; viz přílohy.

⁹⁴ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022; viz přílohy,

⁹⁵ LUKÉŠ. Filip, *Kádrové posudky a zkrslená historie. Jak vypadaly školy před padesáti lety?* Pražský deník, 12. 2. 2019, [online]. Praha [cit. 2022-12-01], Dostupné z: <https://prazsky.denik.cz/zpravy-z-ceska/kadrove-posudky-a-zkrslena-historie-jak-vypadaly-skoly-pred-padesati-lety-20190207.html>.

⁹⁶ O nástěnkách se zmínila i paní učitelka Smrková, která dále uvedla, že musela během výtvarky s žáky kreslit obrázky s politickým podtextem. Paní učitelka Konvalinová poznamenala, coby výtvarník, měla za povinnost tehdy dělat nástěnky, jež musely být hotové přesně podle stanoveného termínu. Jestli byly správně vyzdobeny, zjišťovala následně kontrola. (Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022, viz přílohy; Rozhovor s paní učitelkou Smrkovou z 11. listopadu 2022, viz přílohy; Rozhovor s paní Konvalinovou z 3. prosince 2022, viz přílohy)

událostech vůbec netrpěla. Pokud nebylo venku až moc chladno, tak prvomájové průvody byly zábavné. Navíc prý po něm dostali i oběd.⁹⁷ Na druhé straně paní učitelce Jasmínové se nelíbila povinnost zjišťovat, proč se někdo průvodu nemohl účastnit. Ačkoli na ní nebyl z vyšších míst veden tlak, musela vyžadovat na dětech omluvenky. Lampionové průvody považovala za „hrozné“, jelikož když na ně chodila se studenty z posledních ročníků základní školy, nevěděla přesně, kam se jí rozutekli.⁹⁸ Jsem si tedy jist, že pro žáky na druhém stupni už takové akce nemusely být tolik zajímavé. Nýbrž pro ty prvostupňové to mohla být příjemná akce. Bývalá paní ředitelka malotřídní školy mi vysvětlila, jak to tehdy probíhalo na venkově. Děti si rády vyrobily mávátko. Autobus je zavezl do vedlejší větší vesnice, kde obešly tribuny. Poté dostaly malé občerstvení a byly odvezeny zpátky ke škole.⁹⁹

Ačkoli ideologické úkoly školy v osmdesátých letech neustupovaly, přístupy učitelů i režimu začaly být k nějakým situacím libovolnější. V knize *Normální život v nenormální době* autoři zmínili, že od druhé poloviny osmdesátých let díky nástupu perestrojky Michaila Gorbačova došlo k uvolnění od dosavadních pozic. Například vůči náboženství už vládní garnitura neprojevovala tak nepřátelský postoj. Naopak zařadila jej mezi pozitivní činitele působící na socialistickou společnost. O uvolněnosti osmdesátých let se mi svěřila i paní učitelka Jasmínová. Ta mi vypověděla, že již v tom období nebyl takový tlak na psaní kádrových profilů do komplexních hodnocení žáků konečných tříd na základních školách. Daleko více se dbalo na prospěchovou klasifikaci studentů.¹⁰⁰

V průběhu sedmé pětiletky došlo k zprovoznění padesáti šesti nových učeben, přičemž dalších třiatřicet učeben se dále dokončovalo. Pro zvýšení počtu kvalifikovaných pedagogických pracovníků se stavěly nové kvalitní byty. Učitelé začali uplatňovat k jednotlivým studentům individuální přístup a usilovali o odstranění přetěžování dětí během vyučování. Ke konci osmdesátých let docházelo k optimalizování obsahu učiva. „*Výraznou změnou na druhém stupni základních škol (bylo) zrušení povinně volitelných předmětů v sedmém a osmém ročníku, které z organizačních kádrových a materiálních důvodů nepřinesly*

⁹⁷ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

⁹⁸ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

⁹⁹ O prvomájových průvodech se zmiňoval i kolínský týdeník Kupředu; MOREE, Dana, *Učitelé*, str. 57; Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 21. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁰⁰ ZOUNEK, Jirí, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 138; Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy; Kolínské noviny nicméně stále informovaly o úsilí škol ideově politicky a morálně vychovávat mládež. Stejněměrně se snažily pěstovat ve studentech lásku k socialistické vlasti a povinnost podílet se na rozvoji její společnosti. *Kupředu*, 14. února 1985, čís. 7, ročník 33. str. 1

očekávané výsledky, ve prospěch českého jazyka, zeměpisu a hudební výuky.“¹⁰¹ Ačkoli jsem se na počátku tohoto odstavce snažil pozitivně vyobrazit výčet nových změn pro zdokonalení školství, realita byla tehdy jiná. Slibovaná bytová politika za účelem získávání nových kantorů zaostávala. Učitelské povolání nebylo pro tehdejší společnost dostatečně prestižní, takže se nedokázal zvyšovat počet nových kvalifikovaných pedagogů.¹⁰²

Novinář a ředitel společnosti *Post Bellum* Mikuláš Kroupa nazval školu jako nejodpornější věc socialismu. Přes všechnu neutralitu, kterou prý vyzařovala, byla jen protiburžoazním a protizápadním manipulováním mladé generace.¹⁰³ Na takový názor lze pohlížet různými přístupy. Dle mého názoru je takové tvrzení až moc tvrdé a jistě v něm můžeme vidět subjektivní postoje jeho původce. Samozřejmě názory studentů z té doby se budou lišit. Najdou se tací, kteří kladli odpor vůči tehdejšímu systému i lidé, již tu dobu brali takovou, jaká byla. Osobně jsem neusiloval najít státní ideologii všude. Je však zřejmé, že byla škola s vládnoucím režimem provázaná. Ve školních kronikách lze zpozorovat, jaké povinnosti kromě výuky žáků, měli tehdejší kantorů. To že se museli pedagogové povinně ideologicky vzdělávat, ukazovalo, jaký význam stát přikládal k učitelskému povolání. U studentů byla role ideologie asi nejvíce vidět během přijímání na školy, které probíhalo v určitých obdobích na základě kádrového hodnocení, a ne jejich schopností či vědomostí. Během sepisování této kapitoly jsem usiloval o co neobjektivnější pohled na představené ideově formulované pasáže. V některých případech byla ideologie vidět hned na první pohled. Na jiné případy se nicméně lze dívat jako na formulace principů, které jsou přítomné i v dnešní demokratické společnosti.

¹⁰¹ *Kupředu*, 7. května 1985, čís. 18-19, ročník 33, str. 3; *Kupředu*, 29. srpna 1985, čís. 34, ročník 33, str. 1; *Kupředu* 4. září 1986, čís. 35, ročník 34, str. 1; *Kupředu*, 1. září 1988, číslo 36, ročník 36, str. 1.

¹⁰² *Kupředu*, 1. září 1988, číslo 36, ročník 36, str. 1.

¹⁰³ NETOČNÝ, Tomáš, *Tim nejodpornějším za socialismu byla škola, říká v novém dokumentu šéf Paměti národa*, Česká televize, 13. 11. 2017, [online]. Praha [cit. 2022-12-01], Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2298910-tim-nejodpornejsem-za-socialismu-byla-skola-rika-v-novem-dokumentu-sef-pameti-naroda>.

3. kapitola - Délka studia

Během sepisování problematiky umíst'ovacího řízení studentů na střední školy jsem se setkal s tématem délky základního školství a povinné docházky. Dle zákona z roku 2004 „*Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku*“.¹⁰⁴ V minulých letech se nicméně povinná školní docházka neslučovala s délkou studia na základní škole. Vládnoucí politici komunistického režimu často schvalovali zákony, které buď zkracovaly či prodlužovaly délku základního školního vzdělání. Navíc období studia na základní škole se neztotožňovalo s délkou povinné školní docházky, takže někteří žáci museli strávit několik let i na školách druhého cyklu. Z této příčiny nebyl výsledný pohled na vycházející žáky ze základních škol dostatečně srozumitelný, a proto jsem se rozhodl sepsat samostatnou kapitolu o školských reformách. Přemýšlel jsem, jestli mám svůj výčet školských zákonů začít sepisovat od počátku normalizace či od založení Československa nebo od roku 1945. V dnešní době lidé často pohlíží na normalizační školství s despektem i kvůli chybným zákonným reformám. Za tímto účelem jsem si předsevzal sepsat analýzu školských reforem od roku 1945. Šlo mi především o to, abych v diplomové práci vytvořil co nejobektivnější pohled na tehdejší pedagogické prostředí a aby se jednotlivá období socialistického školství dala případně porovnat.

Školství v období socialismu ovlivnilo několik komplikovaných reforem, jež po často krátkých periodách měnily délku studia. V letech po druhé světové válce probíhaly odborné diskuse, zda na druhém stupni ponechat systém segregovaných tříd či vytvořit jednotnou školu. Stejně diskuse se vedly i na politické půdě. Jednotnou školu prosazovali sociální demokraté a především komunisté. Na druhé straně proti ní nejvýznamněji vystupovali politici ze strany lidové a národně-socialistické.¹⁰⁵ Ve sbírce zákonů z roku 1948 se u základního školního vzdělávání stanovilo, že „(...) *trvá devět let a začíná počátkem školního roku, který následuje*

¹⁰⁴ *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), Zákon č. 561/2004 Sb. Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.*

¹⁰⁵ VORLÍČEK, Chruďoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 130, 133; Když bychom se podívali na politické strany, které usilovaly o zavedení jednotné školy. Mohli bychom přilnout k názoru, že jednotná škola je jednoduše negativní symbol komunismu. Jednotná škola se nicméně ustanovila za účelem prohloubení demokratizace vzdělání, a to nejen u zemí východního bloku. V roce 1948 totiž OSN schválilo deklaraci základních lidských práv, jež zásady o zvýšení dostupnosti studia přímo obsahovala. Bylo to i z toho důvodu, že v letech 1946 až 1947 proběhlo zvláštní sčítání, které potvrdilo, že ze všech studujících vysokoškolských studentů pocházelo jen sedm procent z dělnických rodin a přibližně dvacet procent z dělnických sociálních skupin. (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 230-231)

po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku.“ Toto vzdělání bylo povinné a bezplatné pro veškerou mládež do věku patnácti let. Po úspěšném dokončení měla mládež možnost nastoupit na střední školy všeobecné (gymnázia) či odborné. Ten, kdo absolvoval základní devítiletou docházku a nechtěl nastoupit na školu výběrovou, se musel podle zákona přihlásit na školu tříletou odbornou. Po pěti letech byl školský zákon z roku 1948 zavádějící jednotnou školu pozměněn novou reformou.¹⁰⁶

Novým zákonem v roce 1953 byla povinná docházka zkrácena na osm let. V důvodové zprávě autoři uvedli, že se inspirovali školskou soustavou Sovětského svazu za účelem zkvalitnění připravenosti mládeže. Chlapci i dívky získávali všeobecné vzdělání buď na osmileté nebo jedenáctileté střední škole, přičemž na jedenáctileté střední škole sloužily poslední tři roky jako výběrové.¹⁰⁷ Na střední školy tak studenti vstupovali již ve věku čtrnácti a na vysoké školy dokonce v sedmnácti let. Kvůli zřízení jedenáctileté střední školy zaniklo gymnázium jako instituce i jako označení.¹⁰⁸

Prostřednictvím zákonných opatření z padesátých let se nakonec docílilo ke zvýšení počtu studentů z dělnických rodin na středních a vysokých školách. Na druhé straně však existovalo nemalé procento chlapců a dívek, kterým byla výuka na středních a vysokých školách z třídních důvodů zapovězena. To zapříčinilo, že se znevýhodnění studenti museli hlásit ke studiu až v pokročilejším věku a v mimořádné formě. Na níže vložené tabulce ze

¹⁰⁶ Dále se ve sbírce zákonů psalo: „*Dítě, které dovrší šestý rok věku v době od počátku školního roku do konce roku kalendářního, může správa školy přijmouti, zjistí-li se lékařsky jeho tělesná i duševní vyspělost.*“; *Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), Zákon č. 95/1948 Sb., část třetí, díl I, Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 135-137, 141-142; o reformě z roku 1948 píše i Lenka Kalinová či Karel Rýdl. (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 231; RÝDL, Karel, *Historický vývoj českého vzdělávání do roku 1989*. In: KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt a kol. *Vzdělávací politika*, str. 18-19)

¹⁰⁷ Pro pochopení vzdělávací situace po roce 1953 přikládám citaci z *České pedagogiky*. „*Osmiletá střední škola, která vznikla spojením dřívějšího prvního a druhého stupně, měla... u nás předchůdkyni v osmileté škole měšťanské... Jedenáctiletá střední škola, tj. spojení osmi tříd školy všeobecně povinné a tří tříd školy výběrové, je u nás zcela novým a nezvyklým školským útvar, neboť poprvé v dějinách našeho školství se spojila administrativně i pedagogicky škola povinná se školou výběrovou.*“ (VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 143); Shodně informoval i Jan Průcha v *Pedagogické encyklopedii*. (PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 46-47)

¹⁰⁸ VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 143; O zrušení gymnázií se v *Pedagogické encyklopedii* píše: „*Dosavadní obecná škola a měšťanská škola byly pojeny se 4 nižšími ročníky gymnázia do jednoho typu školy.*“ (PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 46)

Statistické ročenky školství lze vidět, jak se procento žáků dělnického původu v průběhu padesátých let proměnilo.

Roky	Středoškolský	Vysokoškolský
1956	40,2	29,1
1957-1958	42,9	31,4
1958-1959	46,8	34,5
1959-1960	46,3	33,9

Tabulka 3.1 (Procentuální podíl studentů z dělnických rodin na středních a vysokých školách)¹⁰⁹

Po přijetí zákona *O soustavě výchovy a vzdělávání* z roku 1960 začalo nejdéle trvající období bez zásadních zásahů do organizace českého školství. Základní vzdělání poskytovaly devítileté základní školy. Po jejich dokončení mohli studenti nastoupit na střední školy, a to buď na odborná učiliště, učňovské školy, střední odborné školy, konzervatoře nebo na tehdejší obdobu gymnázia, tedy na všeobecně vzdělávací školy. Tehdejší školskou soustavu rozšířil vydaný zákon o nové pedagogické instituce v podobě střední školy pro pracující nebo lidové školy jazyků či umění. O výchovná zařízení pečovaly do této doby jen státní orgány. Stojí tedy za pozornost zmínit významný přelom, kterým bylo povolení zřizování škol hospodářskými a společenskými organizacemi.¹¹⁰

Do roku 1984 se o základní devítileté škole mluvilo jako o nejvýznamnějším článku vzdělávací soustavy. S mateřskou školou tvořily takzvaný první cyklus. V průběhu šedesátých let, kdy docházelo společenskému uvolnění, vysoké školy obnovily zrušené akademické tituly. Kantoři, kteří úspěšně absolvovali vysokoškolské vzdělání a vyučují na středních školách, mohli být označováni termínem „středoškolští profesori“. Další průlom v pedagogickém prostředí znamenalo zavedení diferenciac ve vyučování. Nelze to však chápat, že by se zrušila zásada jednotné školy. Zásadní odlišnost představovala pouze hloubka osvojení. Společnost tehdy diskutovala o změně koncepce střední všeobecné školy a návratu názvu gymnázium. Největší kritiky mířily na školskou reformu z roku 1953.¹¹¹

¹⁰⁹ KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 234; Statistická ročenka školství 1960, s. 118.

¹¹⁰ *Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*, Zákon č. 186/1960 Sb., Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186>; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 146-147; PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 47

¹¹¹ Akademické tituly byly zrušeny v roce 1953. Až zákonem o vysokých školách z roku 1966, přesněji paragrafem 14, byly obnoveny akademické tituly PhDr., MUDr., MVDr., RNDr., JUDr., Ing. Arch., Ing., akademický architekt, akademický sochař, akademický. (VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 149; *Zákon o vysokých*

Nejintenzivnější úsilí odborná veřejnost v šedesátých letech vynaložila na nápravu chybných rozhodnutí v oblasti obsahu a organizace školství. Hlavní myšlenkou bylo vytvoření takových podmínek, aby se rozvíjela tvůrčí svoboda pedagogů ve výchově mládeže. Zákonem č. 168/1968 Sb. *O gymnáziích* se zřizovala gymnázia, která poskytovala zájemcům o vysokoškolské vzdělání kvalitní přípravu. Studenti vycházející z gymnázií byli též kvalifikovaní pro profese v oblasti státní správy a hospodářství. Veškeré pokusy o zkvalitnění školství nicméně přerušila invaze vojsk Varšavské smlouvy.¹¹²

Bezprostředně po zkonsolidování situace se na základních školách zrušila diferenciacce v posledních ročnících. V případě studia na školách druhého cyklu došlo za účelem poskytnutí středoškolského vzdělání většině mládeži zkrácení délky studia o rok. Přijetím zákona z roku 1978 se do jednotné školské soustavy zařadily jak základní škola, tak středně odborné učiliště. Základní škola činila osm let a byla rozdělena na čtyřletý první a druhý stupeň. Umožňovala polytechnické vzdělání a připravovala chlapce i dívky na všechny typy středních škol. Jedním z těchto typů bylo střední odborné učiliště, které v průběhu čtyř let poskytovalo žákům takové teoretické znalosti, aby mohli v budoucnu nastoupit do dělnických a hospodářských povolání či dokonce na vysokou školu. Způsob zakončení středního odborného učiliště se lišil na základě délky studia. Zatímco dvouleté či tříleté se uzavíralo učňovskou zkouškou, pro absolvování čtyřletých oborů bylo zapotřebí splnit kromě závěrečné učňovské zkoušky i tu maturitní.¹¹³

Výše jsem zmínil zákon z roku 1978, ve kterém byla základní škola stanovena na osm let. Nicméně jsem zjistil, že vedle osmileté základní školy existovala i základní devítiletá škola. Ta stejně jako osmiletá poskytovala všem studentům všeobecné i polytechnické vzdělání. Zakončování základního vzdělání bylo tedy dosti komplikované pro pochopení. Za účelem lepšího porozumění tedy přikládám znění řečeného zákona. „*Základní vzdělání poskytuje základní devítiletá škola. Základní vzdělání získávají žáci základní devítileté školy ukončením*

*školách, Zákon č. 19/1966 Sb., Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-19>); KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 235-236; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 148-151.*

¹¹² *Zákon o gymnáziích, Zákon č. 168/1968 Sb., Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-168>; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 152.*

¹¹³ *Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol, Zákon č. 63/1978 Sb., Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>, VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 153-154; KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 238-239.*

*devátého ročníku; získávají je též žáci, kteří úspěšně ukončili osmý ročník základní devítileté školy, jestliže byli přijati do prvního ročníku střední školy a do tohoto ročníku nastoupili.*¹¹⁴

Zmíněná citace tedy popisuje situaci na základní devítileté škole. Student, aby zakončil povinnou školní docházku na takovéto pedagogické instituci, musel úspěšně absolvovat devět ročníků. Nebo též mohl vystudovat osm let, ale musel být přijat na střední školu. U základní školy, která poskytovala osmileté studium, byla povinná docházka stanovena na deset let. Žáci měli tedy po osmi letech na základní škole povinnost odjít dva roky na školu střední.¹¹⁵ Poslední zákon pozměňující školskou soustavu v období normalizace představoval *Zákon č. 29/1984 Sb. z března 1984*. Povinnou školní docházku ustanovil na deset let a základní školy zkrátil na osm. Chlapci i dívky se věkově museli rozhodovat v otázce budoucího povolání o rok dříve. Školy mohly zřizovat pro rozvíjení nadaných žáků ročníky s rozšířenou výukou. Na středních školách se dokonce povolilo po odůvodnění zavést v případě mimořádně úspěšných studentů individuální studijní plán.¹¹⁶

Před druhou světovou válkou patřilo Československo i díky vyspělé vzdělávací soustavě k nejrozvinutějším zemím světa. Podle Jana Průchy však tento stav přerušilo čtyřicet let komunistické diktatury, které i nerozvážnými reformami vývoj školství poměrně zpomalilo. Když se podíváme na vzdělávací systém jakékoli socialistické země, zjistíme, že je charakterizován stejnými znaky: byrokratizace, unifikace, centralismus či sovětizace¹¹⁷. Po 17. listopadu 1989 nastaly významné změny školských zákonů. Povinná školní docházka se z deseti let zkrátila na devět. Jednotná škola byla zrušena a začal se zavádět selektivní přístup. Na vysokých školách se prosadila autonomie. Na vedoucích pozicích od úřadu ministra až po funkce ředitelů či zástupců nastaly personální změny. V obsahu vzdělávání došlo k výrazné

¹¹⁴ *Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol, Zákon č. 63/1978 Sb., Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>.

¹¹⁵ VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 154-155.

¹¹⁶ *Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon), Zákon č. 29/1984 Sb., Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29>; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 156; KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 237.

¹¹⁷ Sovětizace nicméně neprobíhala celých čtyřicet let diktatury. Samozřejmě na počátku komunistického režimu, kdy Sovětský svaz představoval našeho hlavního spojence a válečného zachránce, bylo napodobování sovětského vzoru na svém vrcholu. Na počátku šedesátých let se však od toho opouštělo a československá společnost se začala orientovat především na své potřeby. V období normalizace se obdiv k SSSR omezil jen na skupiny, které s ním byly spjaté například kvůli profesi či rodinnému zázemí. (ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 19; PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 48; KVAČEK, Robert, *Slovo na úvod*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život*, str. 21-22)

reorganizaci v podobě proměny výuky dějepisu či občanské výchovy a zrušení povinné ruštiny.¹¹⁸

Pokud se podíváme na změny prosazované novým vedením v letech transformace, můžeme přilnout k domnění, že po převratu nastoupila léta blahobytu a správných rozhodnutí. Tak to nicméně nebylo. Pro uzákoněnou autonomii vysokých škol na státě se nezajistily dostatečné mechanismy, jež by odpovídaly tehdejším potřebám. Místo podniků začal financovat učňovské školy stát. Na mnohá nařízení se dnes pohlíží jako na problematická, protože byla kodifikována, aniž by se předběžně odborně připravila či prodiskutovala.¹¹⁹ Dana Moree ve své knize zmiňovala, co jí vypověděli učitelé během jejího výzkumu. „*Podle učitelů společnost propásla šanci naučit se se svobodnou dobře zacházet a přerostlá svoboda, která je bez hranic, je na škodu.*“¹²⁰ Z citace tak zaznívá, že si lidé tehdejší nově nabytou svobodu vybavovali různými způsoby a tím zadělávali společnosti na výrazné problémy. Největší komplikace školství činilo tehdejší uvažování, které cílilo markantně na zisk a úspěch. Takové myšlení nepříjemně ovlivňovalo každodenní vztahy jak mezi učiteli, tak i mezi rodiči a dětmi.

¹¹⁸ PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 50.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 50-51; O zřizování soukromých škol a selektivnosti studentů na školách psala Lenka Kalinová. (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 246)

¹²⁰ MOREE, Dana, *Učitelé*, str. 100.

4. kapitola - Škola v letech normalizace

Jak vlastně vypadal běžný školní rok na základní škole v období normalizace na Kolínsku? Na tuto otázku budu chtít najít odpověď v této kapitole. Hlavním pramenem mi zde budou kroniky kolínských škol, regionální tiskoviny i výpovědi několika učitelů. Za neopomenutelný zdroj považuji i dvě knihy od Jiřího Zounka, Michala Šimaněho a Dany Knotové, které usilovaly o zanalyzování školního prostředí na jižní Moravě. Práce zmíněné trojice odborníků *Socialistická základní škola pohledem pamětníků*¹²¹ uvádí výpovědi devíti respondentů. Zjistil jsem během svého výzkumu, že se v mnoha případech vzpomínky jihomoravských a středočeských kantorů shodovaly. Na druhé straně jsem nicméně objevil i odlišnosti, a to například v otázce náboženství. Tento rozdíl nicméně měl příčinu spíše regionální či sociální než pedagogickou. Na jižní Moravě se totiž dodnes nachází více věřících než v regionech blízkých ku Praze.

4.1 Patronátní činnost a Pionýr

Podobně jako dnes, tak i v dobách normalizace museli učitelé před zahájením školního roku docházet do škol za účelem přípravy tříd a projednání výukových plánů. Prvnímu školnímu roku po okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy předcházela porada ředitelů prvního kolínského obvodu, na níž si vyslechli nové instrukce včetně úprav výuky dějepisu a výchovy k občanství pro závěrečné třídy.¹²² V příštích letech normalizace probíhala zahájení nového školního roku podobným způsobem. Většinou si studenti během jedné hodiny vyslechli rozhlasem projevy ředitele i ministra školství.¹²³ A poté jim popřáli mnoho úspěchů funkcionáři regionálních politických orgánů se zástupci Sdružení rodičů přátel školy či

¹²¹ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola pohledem pamětníků, sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*, Praha, 2017.

¹²² O úpravě výuky dějepisu, výchovy k občanství a dalších předmětů informovala zpráva ze schůze Rady ONV Kolín ze dne 8. srpna 1969 (*Zhodnocení průběhu školního roku 1968/1969 a přípravě školního roku 1969/1970 se zhodnocením politicko-výchovného procesu na školách*, Rada ONV Kolín, 8. srpna 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, str. 12)

¹²³ Přesné znění projevu ředitelů a ministra školství jsem nenašel. Ve zprávě Rady ONV Kolín se ale analyzovala situace v pedagogickém prostředí na počátku normalizace. Po vpádu vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa byla situace na školách velmi složitá. Členové učitelských sborů většinou zastávali antisovětská stanoviska. Především mladí kantoři dle zprávy podléhali „emotivním šeptandám“. Významný počet ředitelů základních škol nezastával správné komunistické názory a nechal se ovlivňovat postoji pedagogů. I za účelem uklidnění situace vydalo ÚV KSČ směrnici, která ukládala pedagogickým institucím stanovené úkoly. Bylo potřeba: „*názorové upevnění stranických organizací na školách, rozbití falešné kolegiální jednoty (...) bude nutná stranická výchova učitelů (...). Školní organizace se musí méně zabývat celostátní sice více místní politikou a potřebami škol.*“ (Tamtéž, str. 9-12)

patronátních závodů. Mezi takovými funkcionáři byli například zástupci za okresní výbor KSČ, okresní národní výbor či městský národní výbor. Z patronátních závodů musím jmenovat ty nejdůležitější v Kolíně, tedy závody Tatra, Tesla, Československá autobusová doprava (ČSAD), či Československé státní statky (ČSSS). První základní škola měla například kromě technických závodů podepsanou spolupráci i s kolínskou vojenskou posádkou.¹²⁴

I dnes mají školy sjednané smluvní podmínky pro spolupráci s důležitými firmami. Jak však probíhala patronátní činnost podniků v letech normalizace? Patronátní závody v rámci podepsaného partnerství kolínským školám často pomáhaly finančně i materiálně. Například pracovníci Tesla Kolín zhotovili čtvrté základní škole několik nástěnek či magnetických tabulí pro školní výzdobu. Navíc po požádání opravili i prostory šaten či elektrické osvětlení v tělocvičně. První základní školu podporovaly závody například darováním materiálního vybavení, půjčováním autobusů nebo dokonce podnikových chalup na lyžařské výcviky či školy v přírodě. Jejich zástupci byli kromě zahajování školního roku zváni i na jeho zakončení nebo oslavy Dne učitelů. Role vojenské posádky byla pak vidět třeba během činnosti pionýrských oddílů nebo získávání studentů na vojenské školy.¹²⁵

Při podporách škol vznikaly jednotlivé pionýrské oddíly. Pionýrská organizace se na první základní škole v roce 1968 kvůli „pravicově oportunistickému“ vlivu u učitelů rozpadla. Na počátku normalizace se však opět začala postupně obnovovat. Ačkoli nepatřila právně pod školu, škola ji za účelem důležité výchovné činnosti dětí všemožně podporovala. V listopadu 1970 se zřídilo nové vedení I. pionýrské skupiny. Do prvních dvou oddílů, které v tomto školním roce již začaly působit, vstupovalo více a více dětí. Mezi činnosti Pionýra patřilo podílení se na oslavách významných dnů, jako byly například Svátek práce či Den osvobození.

¹²⁴ Patronátní činnost se vykonávala již před normalizací. Některé závody se nicméně po invazi vojsk Varšavské smlouvy přestaly zajímat o spolupráci se 4. základní školou. Hlavní příčinou byly politické události, které finančně zaměstnávaly ROH. Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1963-1969, nestr.; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 3, 73, 101, 108; Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.; Na zahájení školního roku si dobře pamatovala paní učitelka Lípová (Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 21. listopadu 2022, viz přílohy)

¹²⁵ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 21, 162; K tématu vojenské profese v období normalizace napsal Jiří Hlaváček knihu a Prokop Tomek článek. Prokop Tomek ve svém článku psal o popularizaci armády, čemuž měla přispět její výpomoc při budování národního hospodářství, výchově dětí a mladistvých či přípravě voleb. (HLAVÁČEK, Jiří, *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960–1970)*, Praha, 2019; TOMEK, Prokop, *Vytváření branného národa v Československu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva v letech 1971–1989*, Securitas imperii, 2017 (30), str. 213)

Dále se pionýři účastnili třeba slavnostního odhalení sochy Vladimíra Iljiče Lenina. Pionýrské oddíly, stejně jako školy, uzavíraly patronátní smlouvy. Díky spolupráci s jednotkami lidových milic či průmyslových závodů tak mohli pořádat letní tábory i jiné činnosti. V průběhu dalších normalizačních let se organizace při první základní škole rychle rozrůstala. Dva roky po založení počet pionýrů a jisker činil téměř pět set a ve školním roce 1985/86 překročil číslo tisíc sto.¹²⁶

V čele pionýrských oddílů stáli vedoucí nejen z řad učitelů či studentů, ale také z řad dělníků nebo vojáků. Schůze vedení i vedoucích se pořádaly každý měsíc. Na nich se projednávaly rozšiřování počtu členů či výchova nových pracovníků. Pionýři se zajímali o ochranu životního prostředí. Účastnili se veřejně prospěšných prací i sběru papíru či železa. Rozdělovali se do zájmových oddílů – turisticko-branný, branně-technický, sportovní, mladí požárníci, letečtí modeláři, plastиковí modeláři. Městský národní výbor většinou pionýrům předával prostory, které jim měly sloužit jako klubovny. Ke konci normalizace však počet kluboven nedostačoval počtu oddílů.¹²⁷

V určitých případech byla práce pro pionýrskou organizaci brána jako potrestání. Článek o škole za normalizace, na kterém spolupracovaly *Seznam Zprávy* s *Pamětí národa* informuje o osudu paní Jiřiny Kutlákové, učitelky z Havířova. Paní učitelka se tehdy znelíbila kvůli (pro režim) nevhodnému výkladu o prezidentu Masarykovi a vzniku Československa. Během rozhovoru popsala: „(...) *výsledek byl ten, že jsem dostala nůž na krk. Bud' odejdu, přestanu učit, nebo zůstanu ve školství s tím, že přeberu pionýrskou skupinu na té škole, kde jsem učila.*“ Nakonec tedy přijala místo vedoucí Pionýra, který se pokoušela řídit více jako tramský oddíl.¹²⁸ Další nepříjemnou vzpomínku na pionýrskou organizaci měla kantorka

¹²⁶ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 18, 39, 159; O dětských organizacích psal Prokop Tomek jako o činitelích, kteří pomáhali k branné výchově. (TOMEK, Prokop, *Vytváření*, str. 211); KNAPÍK, Jiří a kol. *Pionýři, malované děti?: Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)*, Praha, 2022; O mimoškolních aktivitách dětí a mládeže informovala kapitola v knize *Každodenní život v Československu* (VANĚK, Miroslav, *(Ne)oficiální kulturní aktivity mládeže v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav, *Každodenní život*, str. 154-180)

¹²⁷ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 39, 106, 160.

¹²⁸ KOMÁREK, Michal, „*Všichni jsme byli poslušní.*“ *Jak moc zlá byla škola za normalizace?* *Seznam Zprávy*, 8. května 2021, [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vsichni-jisme-byli-poslusni-jak-moc-zla-byla-skola-za-normalizace-153147>; O účasti v Pionýru se mi svěřila i paní učitelka Břízová. Podle jejích slov jí pan inspektor v roce 1966 slíbil místo v kolínské základní škole pod podmínkou, že stráví dva roky jako vedoucí okresního domu pionýrů. Po dvou letech nakonec opravdu nastoupila na kolínskou základní školu (rozhovor s paní učitelkou Břízovou z 13. listopadu 2022, viz přílohy); Že mohl „zaměstnavatel“ znepríjemnit pracovní podmínky zaměstnanci kvůli jeho neochotě se smířit s režimem užívanými

v knize *Normální život v nenormální době*. Respondentka uvedla, že účast na vedení Pionýra se pokládala za povinnou. Budoucí učitelé se proto museli nedobrovolně účastnit i mimoškolní výchovy.¹²⁹

Pionýr, jak informovala předešlá kapitola¹³⁰ i slova paní Kutlákové, byl intenzivně spjatý s komunistickým režimem. Jeho vedoucí se snažili náležitě ideologicky vychovávat a vzdělávat tehdejší děti i mládež. Na jeho činnost si při mém rozhovoru s úsměvem vzpomněla i paní učitelka Lipová. Ta ho nicméně nehodnotila tak negativně a už vůbec ne jako nástroj komunismu. Pokládala ho spíše jako takovou náhradu za skautský oddíl. „*My jsme si tam pekli vuřty a plnili ty nějaký skautský úkoly, ne, pionýrský. Ono to bylo stejné. Ono se to vlastně muselo jmenovat pionýr, ale dělaly se tam věci, které bývaly jako kdysi skautské (...). Nesmělo se tomu říkat Skaut. A ještě na některých školách, co já vím, (...) tak tam se to opravdu dělalo, že chodili na výpravy i s kotlíky, vařili si, spali tam a bylo to pod hlavičkou toho Pionýra.*“¹³¹

Pro dotvoření pohledu na působení Pionýra při kolínských školách přikládám ještě poznatky z regionálního tisku. Na šesté základní škole si studenti začali posílat dopisy a dárky s pionýry ze Sovětského svazu. Přestože se spolu nikdy neviděli, noviny psaly, že mezi nimi vzniklo „opravdové přátelství“.¹³² Výtisk z roku 1985 informoval o důležitosti pionýrské organizace jako součásti Socialistického svazu mládeže při výchově nejmladší generace. V tom roce se prý do Pionýra zapojilo 88,7 procent žáků ze všech kolínských základních škol.¹³³ Další článek informoval o plánu na školní rok 1985/86, který se měl soustředit „(...) na zkvalitnění a rozšíření patronátní činnosti závodů, JZD, ale i jednotlivých Brigád socialistické práce nad školami, třídami a pionýrskými skupinami. Pionýrskou činnost je nutné kádrově a organizačně

postupy psal Jan Měchýř. (MĚCHÝŘ, Jan, *O lidech v čase normalizace, Poznámky na okraj let 1970-1989*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.), *Česká a slovenská společnost*, str. 95); Takový druh represe zmínil u Jan Rychlík v kapitole o každodennosti v období normalizace. Pracovník mohl dostat výpověď, pokud „*narušil-li svou činností socialistický společenský řád a nemá proto důvěru k zastávání dosavadní funkce (...)*“ (*Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, částka 47 z 23. 12. 1969, zákon č. 153/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje zákoník práce (zák. č. 65/1969 Sb.), čl. I, odst. 15 – nové znění § 46, odst. 1, písm. E, zákoník práce, s. 495-506; RYCHLÍK, Jan, *Každodennost v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život*, str. 36)

¹²⁹ ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 83, 118-119.

¹³⁰ Viz kapitola Ideologizace výchovy a vyučování ve školství.

¹³¹ Rozhovor s paní učitelkou Lipovou z 21. listopadu 2022, viz přílohy.

¹³² O dopisování kolínských studentů s jejich protějšky ze zahraničí informovaly i školní kroniky; *Kupředu*, 20. ledna 1983, čís. 3, ročník 31, str. 2.

¹³³ *Kupředu*, 7. května 1985, čís. 18-19, ročník 33, str. 3.

*zajistit tak, aby uspokojovala zájem dětí a napomáhala jejich přípravě na život a práci v socialistické společnosti.*¹³⁴

Po sametové revoluci se Pionýrská organizace významně změnila. V lednu 1990 pionýrští pracovníci ustavili nový samostatný Pionýr s vlastními právy a povinnostmi, který fungoval jako dobrovolná organizace pro děti a mládež. Kvůli obnovení Junáka se nicméně počet pionýrů snížil. Například na první základní škole kleslo množství členů v průběhu školního roku z devět seti na pět set. Díky dohodě s ministerstvem financí byl majetek zrušeného Pionýra rozdělen mezi nově vzniklé pionýrské skupiny.¹³⁵

4.2 SRPŠ

Společně s Pionýrem působilo na mimoškolní výchovu v průběhu normalizace i Sdružení rodičů a přátel školy. Podle populárně naučné knihy *Dobrý den soudružko učitelko* od Ondřeje Horáka byli rodiče především povinným docházení na schůze SRPŠ často vtahováni do chodu školy. Sdružení si v každé třídě volilo třídního zástupce, jenž se musel projevovat dostatečně ideologicky uvědoměle. Když tak nečinil, musel být vyměněn. Na první základní škole tak byl například během školního roku 1970/71 nahrazen do té doby úřadující předseda sdružení, protože nevyhovoval svými názory, které projevoval v roce 1968.¹³⁶

Členové SRPŠ kromě výchovy studentů měli ovlivňovat i další rodiče, již nebyli ve sdružení, aby svými aktivitami prospívali ku prospěchu školy. Nicméně na počátku normalizace podle školních kronik rodiče neprojevovali moc zodpovědnosti, pracovitosti a iniciativnosti za účelem zkvalitnění společného žití. Spíše se zajímali jen o svůj vlastní užitek. Vedení školy tak bylo kupříkladu znepokojeno, když se připravovalo zařízení na vyvěšování vlajek. Z rodičů, kteří slíbili svou účast, nakonec přišel jen jeden otec. Z toho důvodu si museli učitelé zařízení zabudovat sami. Další potíž nastala s novým oplocením školního pozemku, kdy pomoc byla rovněž mizivá. Podle mého názoru nicméně byla tato neúčast zapříčiněna pravděpodobněji způsobem života než záměrným škozením režimu. Na první základní školu docházeli především studenti bydlící na nově stavěném sídlišti. Rodiče těchto dětí patřili spíše mezi

¹³⁴ *Kupředu*, 29. srpna 1985, čís. 34, ročník 33, str. 1.

¹³⁵ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1988-2000, str. 27-28.

¹³⁶ HORÁK, Ondřej, *Dobrý den, soudružko učitelko, Husákovy děti ve školních lavicích aneb Jak to tenkrát vážně bylo*, Praha, 2022, str. 75-76; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 20.

mladší generaci s kvalitním zaměstnáním a vysokými platy. Mnoho jich vlastnilo automobil i chalupu, takže spousta jich odjížděla na víkend mimo město.¹³⁷

4.3 Nástup pedagogů do zaměstnání

Základní škola stejně jako dnes působila v období normalizace jako prostor, kde se každý rok střídaly učitelky-ženy. Jedním z důvodů bylo i časté odcházení na mateřské dovolené. Ačkoli dříve mateřská trvala přibližně jen tři až šest měsíců, byli ředitelé škol nuceni každoročně nabírat nové kantorky.¹³⁸ Skoro každá respondentka, s kterou jsem během svého výzkumu mluvil, strávila několik měsíců na mateřské. Je nicméně pravda, že je ředitelé poté bez problému přijali zpět na školu. Celkový přechod nově vystudovaných kantorů do zaměstnání byl velmi pozoruhodný. V roce 1959 vznikly jako vzdělávací zařízení pro budoucí učitele základních škol tzv. pedagogické instituty. Ty byly v roce 1964 přetransformovány na pedagogické fakulty, což znamenalo návrat vzdělávání kantorů na vysokoškolský stupeň. Obnovení fakult ukončilo období experimentů a ustálilo studium na čtyři roky. V normalizaci se vzdělávání stalo opět oporou socialistických ideálů. Vládnoucí strana charakterizovala pedagoga jako politického pracovníka prosazujícího její politické principy.¹³⁹

Všichni respondenti, s kterými jsem mluvil, mi sdělili, že jim profesori na pedagogickém institutu či pedagogické fakultě předávali jen teoretické znalosti problematiky vyučování. Z této příčiny tedy měli mnohokrát problémy s každodenní praxí učitelského

¹³⁷O majetku volnočasových aktivitách psal autor kroniky; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 20

¹³⁸ Učitelka z Havířova paní Kutláková se zmínila, že za největší zlo normalizace pokládala, když byla donucena nechat své dítě ani ne rok po narození v jeslích. „*To byla ta největší hrůza normalizace. Že nám brali děti, že je normálně nevychovali rodiče, že všichni byli zvyklí na kolektivní výchovu.*“ Poznámala, že pokud ženy nenastoupily půl roku po porodu do zaměstnání, „*(...) vypadaly divně, že se chtějí stranit, ulívat. Byli jsme všichni poslušní, tak jsme se všichni přizpůsobovali. Já jsem brečela každý den, ale do práce jsem šla...*“ KOMÁREK, Michal, „*Všichni jsme byli poslušní.*“ *Jak moc zlá byla škola za normalizace?* Seznam Zprávy, 8. května 2021, [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vsichni-j sme-byli-poslusni-jak-moc-zla-byla-skola-za-normalizace-153147>.

¹³⁹ O historii vzdělávání pedagogů se podrobně zabývala studie Socialistická základní škola i edice Česká pedagogika; ZOUNEK, Jirí, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola* str. 20-22; VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 149; V letech normalizace se často hovořilo o důležitosti vychovat „nového socialistického člověka“. Takový člověk se měl ve svém životě řídit socialistickou morálkou, projevat hrdost a lásku k socialistické domovině a mělo by mu záležet především na vzestupu společnosti, a ne vlastní osoby. (KONSTANTINOV, Fedor Vasiljevič a kol. *Základy marxisticko-leninské filozofie*, Bratislava, 1975, str. 392)

povolání. Největší komplikací bylo pode jejich slov plnit administrativní záležitosti.¹⁴⁰ Po absolvování se učitelé museli dostavit ve svém bydlišti na odbor školství, kde jim byla předána umístěnka na základní školu. Většina pedagogů z mého výzkumu nastupovala na vesnické školy. Až po několika letech poté přecházeli na základní školy přímo v Kolíně. Byly nicméně i případy, kdy učitelé nastupovali přímo po vystudování na kolínskou základní školu.¹⁴¹

Když jsem si připravoval otázky na rozhovory s učiteli, získal jsem i náměty k diskuzi z několikadílného seriálu *My všichni školou povinní* (1984) Od Ludvíka Ráži. Velmi mě nadchla postava zkušeného a moudrého kantora Františka Lamače (hraje Josef Sovák), který ve funkci mentora pomáhal novému nastupujícímu kolegovi Michalu Karfíkovi (hraje Miroslav Vladyka). Chtěl jsem tak zjistit, jestli to bylo podobné i v případě kolínských pedagogů a jak se tehdy začleňovali do kolektivu na pracovišti. Paní Pelyňková, učitelka s aprobací dějepisu a českého jazyka, si vzpomněla, že uvádějího pedagoga měla jen ve výuce dějepisu. Byla za něj velice ráda, protože šlo o kantorku, jež ji vyučovala ještě jako studentku.¹⁴² I paní Konvalinová měla po absolvování fakulty při nástupu na svou první školu přiřazenou kolegyni za účelem lepší orientace v novém zaměstnání.¹⁴³

Paní učitelka Smrková si ohledně otázky na uvádějího kantora vzpomněla na své počátky v pedagogickém prostředí. „*Uvádějího učitele, ano to bylo, to jsem měla. Bylo, protože spoustu jsme toho neznali. My jsme vlastně vyšli z fakulty, ale vyplnit třídní knihu jsme neuměli a takovéhle věci. To jsme nebyli vůbec vybaveni. Takže uvádějí učitel byl fajn a bez něj bychom se asi plácali.*“¹⁴⁴ Na druhé straně paní učitelka Tulipánová žádného mentora neměla. Nicméně po letech praxe ve školství později pomáhala nově nastupujícím pedagogům.¹⁴⁵ Paní učitelka Višňová nastoupila jako učitelka až po osmi letech práce ve školní družině. Tehdy prý byla přijata pozitivně. Ačkoli jí žádného uvádějího kantora nepřiradili, získala mnoho poznatků od svých kolegyň, které jí pomáhaly s přípravami či sestavováním písemných testů. Vzpomněla si: „*Hodně mi také pomohla maminka, která si vzpomínala na to,*

¹⁴⁰ O nedostatečné přípravě pedagogů na administrativní povinnosti se zmínila i jedna kantorka ve studii Jiřího Zounka a kol. „*Vysoká nás naučila vlastně spíše vědomosti. Na vysoké škole vás nenaučí vypisovat třídní knihy... to opravu chybí, tak člověk jako přijde a vůbec neví, co s tím má dělat, jo, to jsem si musela na všechno dojít sama.*“ (ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 84)

¹⁴¹ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 71.

¹⁴² Rozhovor s paní učitelkou Pelyňkovou z 9. prosince 2022, viz přílohy.

¹⁴³ Rozhovor s paní učitelkou Konvalinovou z 3. prosince 2022, viz přílohy.

¹⁴⁴ Rozhovor s paní učitelkou Smrkovou z 11. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁴⁵ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

*jak si připravovala přípravy a učila mne, co všechno do té hodiny jako složit, aby ta hodina byla zajímavá.*¹⁴⁶

Jak jsem popsal v předešlé kapitole, učitelé se stali v období normalizace významným partnerem vládnoucí strany při výchově nové generace. Dost mě tedy zajímalo, proč si respondenti vybrali zrovna učitelké povolání. Ve studiích, co se mi dostaly do rukou, uváděli pamětníci různé události či motivace. Jedním z typičtějších podnětů k výběru povolání ve školství byla zkušenost pamětníků s pedagogy během vlastního studia.¹⁴⁷ V mém výzkumu jsem zjistil, že paní učitelka Lípová získala inspiraci od své kantorky z prvního stupně. Během našeho rozhovoru jsem zpozoroval, jak významnou roli hrála při jejím rozhodování o budoucím povolání. Dokázala si vybavit pozoruhodné detaily z vyučovacích hodin. Vyučující jí často podle jejích slov předávala pedagogické kompetence. Například když musela odejít do ředitelny, zaúkolovala ji hlídáním spolužáků, aby nezlobili. Navíc se jí líbilo, že se ke všem studentům chovala spravedlivě bez ohledu na to, z jaké rodiny pocházeli.¹⁴⁸ Další podnět k výběru povolání ji poté vnukl i učitel z deváté třídy, který se prý nad studenty nijak nepovyšoval a pořádal s nimi výlety.¹⁴⁹ Stejnou motivaci mi pověděla i paní Konvalinová, již k pedagogice přivedla její třídní učitelka z gymnázia. Ta ji tehdy viděla, jak vede skautský oddíl světlušek a vysvětlila jí, že by se měla přihlásit na pedagogickou fakultu.¹⁵⁰

Dalším z podnětů byla například inspirace od rodičů či dodržení tradice učitelké rodiny. Paní učitelka Jasmínová uvedla, že vstoupila do školství díky svému otci a sourozencům, kteří všichni pracovali v pedagogickém prostředí.¹⁵¹ Podobné to bylo i v případě pana učitele Jasaná. Jeho otec pracoval v pozici ředitele a matka učila stejný předmět jako on, tedy základy průmyslové výroby.¹⁵² Paní Višňová si zvolila povolání kantorky díky své matce. Ta jí pedagogickou profesí provedla tím způsobem, že nakonec svou pozici učitele začala považovat za posláním.¹⁵³

¹⁴⁶ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁴⁷ ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNEŠ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 74-75.

¹⁴⁸ Paní učitelka Lípová si vzpomněla na její tehdejší paní vyučující na vesnické škole: „*Když prostě (...) syn ředitele školy (...) dělal voloviny, tak dostal poznámku.*“ Stejný přístup praktikovala i v jejím případě: „*Já když jsem se bavila, tak jsem dostala přes ruce a držela (pusu), protože kdybych to řekla doma, že mě paní učitelka naplácala pravítkem přes ruce, tak jsem dostala takový világoš.*“ (Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 15. listopadu 2022, viz přílohy.)

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Rozhovor s paní učitelkou Konvalinovou z 24. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁵¹ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 10. prosince 2022, viz přílohy.

¹⁵² Rozhovor s panem učitelem Jasanem z 3. ledna 2023, viz přílohy.

¹⁵³ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu, viz přílohy.

Zajímavý podnět k výběru povolání mi uvedla paní Břízová. Ta původně chtěla nastoupit na obor geologie se svým o rok starším partnerem. Jeho však bohužel kvůli buržoaznímu původu na vysokou školu nepřijali,¹⁵⁴ a tak musel odjet na Slovensko, kde pracoval ve stavebnictví. Po čase ho nicméně díky přímluvě stavbyvedoucího na vysokou školu přijali a paní Břízová musela vyřešit, na jakou školu se přihlásí. Nakonec jí domluvil otec, kterému v kanceláři uklízela paní, jež byla vystudovanou pedagožkou. Uvedla, že jí řekl: „nejlepší povolání, jak to vidím na paní (...), je dělat učitelku, protože je vzdělaná, učí děti, děti jsou hodné, nezkažené a máš to povolání, které můžeš dělat až do důchodu a určitě se ti bude líbit...“ Tak nakonec po otcově domluvě nastoupila na pedagogický institut a po dostudování začala učit.¹⁵⁵

O základním školství v období normalizace lze hovořit jako o typickém dámském prostředí. Muži si vybírali spíše fyzicky náročnější povolání v průmyslovém odvětví, která byla i lépe finančně ohodnocena.¹⁵⁶ Vláda ČSSR přijala návrh usnesení *O nové úpravě platů učitelů a vychovatelů* s platností od 1. září 1972¹⁵⁷, čímž se zvýšil plat pedagogických zaměstnanců. Na přiložené tabulce (Tabulka 4.1) lze vidět, o kolik se zvýšila měsíční mzda jednotlivých zaměstnanců. Přičemž musím poznamenat, že se nacházely rozdíly ve výplatách podle kvalifikace.

Platová stupnice		1	2	3	4	5	6	7	8
II. A	Nyní	1600	1800	1950	2100	2250	2400	2500	2600
	Dříve	1450	1650	1800	1950	2050	2150	2250	2350
II. B, VII.A	Nyní	1500	1650	1800	1900	2000	2100	2200	2300
	Dříve	1350	1550	1650	1750	1850	1950	2050	2150
VII. C	Nyní	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700
	dříve	1000	1100	1150	1200	1250	1300	1350	1400

Tabulka 4.1 (Růst měsíční mzdy pedagogických pracovníků - v Kčs)

¹⁵⁴ Podle jejích slov: „By nevyužil svých vědomostí ve prospěch socialistického státu (...).“

¹⁵⁵ Rozhovor s paní učitelkou Břízovou z 13. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁵⁶ Ve spisu Rady ONV v Kolíně se nachází rozbor počtu učitelů po věkové i genderové stránce. Pedagogové muži zastávali pouze jednu čtvrtinu z celkového počtu. O tomto rozboru se zmiňuji v následující kapitole o situaci ve školství na Kolínsku v roce 1989. (*Situace ve výchovně vzdělávacím procesu za uplynulý školní rok*, Zápis Rady ONV KSČ, léto 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, str. 6); O feminizaci školství se zmiňoval Jiří Zounek a spol. (ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 113)

¹⁵⁷ *Výnos upravující platové podmínky učitelů a vychovatelů (platový řád) ze dne 31. srpna 1972 čj. 21 000/72-132*. Oznámení o vydání obecných právních předpisů, Ministerstvo školství České socialistické republiky, [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1972-c25-o2>.

II. A – Učitelé s vysokoškolským vzděláním/učitelé s odchozenými zkouškami na bývalé měšťanské škole

II. B – Učitelé s vysokoškolským vzděláním pro 1. – 5. ročník z bývalého učitelského ústavu/pedagogické školy/ pedagogické akademie

VII. A – Vychovatelky se vzděláním pro učitele/vychovatelky s vysokoškolským vzděláním – obor vychovatelství

VII. C – Vychovatelky bez kvalifikace¹⁵⁸

Během rozhovoru s respondenty mě kromě motivace vstupu do školství zajímal i názor na tehdejší platové ohodnocení pedagogických pracovníků. Věnoval jsem pozornost tomu, zda učitelé své tehdejší mzdy považovali za nízké či s nimi dokázali bez problému vyžít. Pro jednu z pamětnic z jižní Moravy byly mzdy učitelů nízké. Když si však s manželem své výplaty rozpočítali, dokázali s nimi na měsíc vyžít bez komplikací. Další respondent zmínil, že po pěti letech v zaměstnání se platební řád zvedl o sto korun.¹⁵⁹ Paní učitelka Smrková si během našeho rozhovoru na plat vůbec nestěžovala. Byl zkrátka pro ni daný podle tabulek.¹⁶⁰ Paní učitelka Jasmínová si přímo vzpomněla na svůj nástupní plat ve výši tisíc šest set korun. Popsala mi však příhodu s jedním chlapcem, kterého učila na vesnické škole. Ten ji prý jednou sdělil, že by se chtěl stát učitelem, ale že mu to jeho matka rozmlouvala, protože kantoři mají nízké mzdy.¹⁶¹

Trochu více se o finančním ohodnocení rozvyprávěla paní Tulipánová. Podle jejích slov žila docela ve složité finanční situaci, poněvadž její manžel byl často zdravotně indisponovaný a jediné ona mohla dostatečně peněžně přispívat do domácnosti. Z toho důvodu pracovala na zvláštní škole, kde kantorům za vyučování Romů přidávali příplatek.¹⁶² Postěžovala si: „*Nemohla jsem si tam zvyknout. Ze začátku to bylo dost tvrdý, protože to byla prostě jiná práce a učilo se tam na nějaké varianty, takže to bylo několik ročníků, třeba dva při sobě, ale malý počet dětí. Tam to bylo omezené do těch patnácti. Většinou tam těch dětí bylo ještě méně než patnáct.*“ Pamatovala si na plat, který činil tisíc sto šedesát korun, což sice stačilo na zaplacení

¹⁵⁸ Příložená tabulka mezd s vysvětlivkami je zkopírována z kroniky čtvrté základní školy; Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

¹⁵⁹ Pamětníci z jižní Moravy uváděli, že platy byly sice nízké, ale díky tomu, že měli k sobě manžely či manželky, dokázali po rozpočítání peněz měsíc vyžít. Větší problém nicméně měli s nedostatkem zboží a v období před normalizací i s bydlením. ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 114-115.

¹⁶⁰ Rozhovor s paní učitelkou Smrkovou z 11. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁶¹ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince, viz přílohy.

¹⁶² Bohužel jsem nenašel, zda opravdu učitelé získávali na zvláštních školách příplatek. Je pravda, že se stát snažil romské menšiny asimilovat do společnosti; PAVELČÍKOVÁ, Nina, *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*, Praha, 2004, str. 45-57.

důležitých věcí, ale ne na to, aby si člověk mohl udělat nějakou větší radost.¹⁶³ Z výpovědí tak vyplynulo, že ve společnosti existoval narativ pedagogické profese jako ne příliš peněžitě zajištěného povolání. Pamětníci s financemi dokázali během měsíce vyžít, ale vždy záleželo na tom, jestli měl kantor ještě k sobě partnera, jenž svým platem dokázal přispět do domácnosti.

4.4 Výchova a vyučování

Autor kroniky první základní školy popsal klíčové aspekty ve výchově dětí. Na počátku normalizace, jak zmiňovala předešlá kapitola, se školy snažily studenty vychovávat především ideově politicky. To znamenalo zdokonalovat marxisticko-leninskou výchovu, srozumitelně formovat postoje žáků v politice a zejména prohloubit výchovu socialistického vlastenectví či internacionalismu proletariátu. Ovlivňování se netýkalo jen studentů, nýbrž i kantorů. Pedagogové zodpovídali za vzdělávání a výchovu mládeže jako důležité sociální vrstvy, o kterou se měl stát v budoucích letech opřít. Autor kroniky zakládal úspěšnou pedagogickou práci na přítomnosti školní organizace KSČ. Úspěšnou činnost a výsledky školy přikládal vhodnému obsazení aprobovaných kantorů i přínosné metodické spolupráci.¹⁶⁴

Nepředstavujme si však, že by normalizační školství dbalo jen na ideově-politickou výchovu tehdejší mládeže. Stejně jako dnes museli pedagogové studenty kromě přípravy pro pracovní trh a nachystání na život ve společnosti vzdělávat i v rodinné, dopravní či zdravotní výchově. V roce 1985 vyšel v regionálním týdeníku článek s názvem *Péče o mladou generaci, příprava mladých lidí pro život a práci*. Ten informoval o náročnosti přípravy mladé generace na budoucí život či práci. Samozřejmě neopomenul vštěpování klíčových hodnot jako lásku k socialistické vlasti, pracovitost či přispívání k rozvoji společnosti. Takové hodnoty prý i tehdejší mládež, ač je otázkou, jak velké procento, měla. Článek nicméně zmínil i negativní jevy, které se mezi tehdejší mladou generací objevovaly. Mezi nejrozšířenější patřila

¹⁶³ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁶⁴ Musím říci, že nejen počátek normalizace byl na školách prolnut ideovým působením na výchovu a vzdělávání studentů. V kronice 1. základní školy jsem u roku 1970/71 našel zajímavou zmínku, jež mi dopomohla si představit tehdejší poměry v pedagogickém prostředí. „V letošním plánu práce jsme si stanovili jako první a nejdůležitější bod zvýšit ideově politickou výchovu mezi žactvem, formovat pozitivní postoj žáků k socialistickému zřízení v našem státě, k přátelství k SSSR a ostatním lidově demokratickým státům, neboť zde nejvíce došlo k narušení v roce 1968. Naše mládež sice již vyrůstá v podmínkách socialismu, ale nepoznala život v kapitalismu. Svou životní zkušeností není imunizována proti infekci buržoasní ideologie. Mladé generaci je třeba ukázat, že jsme současníky velikého budovatelského díla a svědky a tvůrci nového společenského řádu v praxi, že chceme vytvořit beztrždní společnost, svět bez vykořisťování a ponižování člověka člověkem, vytvořit svět bez válek.“ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 6-7, 15.

narkomanie, především kouření a alkohol. Tisk o těchto návycích psal jako o „dožívajících projevech buržoazní morálky“ a jako takové to byly „jevy cizí socialismu.“¹⁶⁵

V rámci dopravní výchovy se dětem věnovalo mnoho času, ale i prostředků. Noviny informovaly, že v Kolíně docházelo často k dopravním nehodám, jejichž účastníky bývaly především děti. Z této příčiny se děti musely učit již v mateřské škole význam dopravních značek. Své znalosti a poznatky poté využívaly na dopravních hřištích. Na půdu škol mnohokrát docházeli příslušníci Sboru národní bezpečnosti, kteří pro žáky organizovali zajímavé besedy. Zakládali dokonce i dopravně-výchovné kroužky, na nichž si studenti prakticky zkoušeli, jak se bezpečně účastnit silničního provozu. Cíl zmiňovaného článku byl zcela zřejmý. Autor, nejspíše pocházející z bezpečnostních složek státu, usiloval o lepší kázeň účastníků dopravní ruchu. Stejně jako učitelé i on naléhal na rodiče, aby se začali chovat zodpovědně. Protože podle jeho slov to byli právě rodiče, kdo svým nerozvážným jednáním na silnici negativně ovlivňoval děti a mladistvé.¹⁶⁶

Ideově-politickou výchovu zaměstnanci škol považovali za nejdůležitější. Později však dbali i na rozumovou výchovu, a v první řadě o rozvíjení dialekticko-materialistického myšlení všech studentů. V osmdesátých letech se nicméně ve společnosti začal objevovat nedostatek ohleduplnosti a skromnosti mladých žáků. Stále více se společnost stávala svědkem jejich neuctivého chování k dospělým osobám i školnímu vybavení. Docházelo například v několika třídách častému poškozování lavic, židlí i jiného studijního zařízení. Z této příčiny věnovali pedagogové dostatek pozornosti mravní výchově. Uspořádali nespočet besed a exkurzí pro žáky i rodiče. Dřívější absence zdravení starších postupně vymizela. Pozitivně na výchovu působil i klub mezinárodního přátelství. V rámci pracovní výchovy uplatňovali polytechnické vzdělávání, které probíhalo na principu podpory žákovské tvořivosti a technického myšlení. Se studenty se pracovalo tak, aby získali úctu k povinnostem a pracovním návykům. Účastnili se

¹⁶⁵ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 45; O narkomanii, kouření a alkoholu se zmiňoval článek regionálního týdeníku *Kupředu*. Článek zmínil i význam propojení rodiny a školy při výchově a postavení k nežádoucím návykům u dětí a mládeže. „*Nemůžeme svalovat vinu školy na rodinu a vinu rodiny na školu a společnost.*“ *Kupředu*, 14. února, čís. 7, ročník 33, str. 1; O narkomanii v období normalizace se lze více dozvědět v KOLÁŘ, Jan, *O problému, který měl nebýt: Drogy v socialistickém Československu*, Brno, 2018; ARENBERGEROVÁ, Marie, *Studie problematiky toxikomanie v ČSSR*, Praha, 1969. DVORSKÝ, Stanislav a kol., *Alternativní kultura – Příběh české společnosti 1945-1989*, Praha, 2001.

¹⁶⁶ *Kupředu*, 13. června 1985, čís. 24, ročník 33, str. 2.

každoročně veřejně prospěšných prací, během nichž posbírali mnoho kilogramů papíru, železa, textilu či léčivých bylin.¹⁶⁷

Po zjednodušení osobních počítačů a vyučení nových pracovníků se na školách začaly pořádat dobrovolné kroužky výpočetní techniky. V předmětech matematiky, fyziky či chemie užívali kantoři s žáky hojně kapesní kalkulátory. Několik jednotlivců se zapojilo do činnosti Okresního centra elektroniky v Kolíně. Pedagogové fyziky využívali během svých hodin moderní elektronické soupravy a přičiňovali se při plnění elektronizačních úkolů ve školství.¹⁶⁸

4.5 Pomůcky

Celkem to se školními pomůckami bylo rozporuplné. Učitelé si museli podle stanovených specifik vypracovávat na výuku přípravy. Kromě výchovného cíle musela obsahovat i politický cíl, což v některých předmětech bylo nepředstavitelné ne-li neproveditelné. Například v takových hodinách matematiky si lze jen s těžší představou význam komunistické politiky. Každopádně jsem našel i případy, kdy se ideologie vložila do výpočetních příkladů. V roce 1975 se na ve výuce matematiky zavedl tzv. množinový přístup, který učitelé ještě dnes považují za naprostý nesmysl. Naštěstí jsem měl možnost vést rozhovor se třemi učiteli matematiky. Paní Jasmínová popsala obtížnosti s vysokým počtem žáků během výuky. Když začínala na vesnické škole, učila v jedné třídě maximálně dvacet dětí. Po přestupu na kolínskou základní školu však měla v jedné třídě až třicet osm studentů, což ji velmi šokovalo. Největší potíže zažívala především při rýsování, protože nestíhala zkontrolovat, jestli nové učivo chápou všichni žáci.¹⁶⁹

Když jsem se s paní Jasmínovou bavil o vyučovacích osnovách, velmi se rozhořčila. Vzpomněla si totiž na učivo týkající se množin, jež podle jejích slov bylo úplně nesmyslné. Během praxe se musela potýkat s kontrolami od školních inspektorů, kteří opakovaně dohlíželi na dodržování učebních plánů.¹⁷⁰ S tím nicméně byly spojeny časté komplikace. Učitelé si při plnění osnov mohly málokdy dovolit zpoždění. Z toho důvodu nemohli dané učivo dostatečně procvičit a museli pokračovat ve výkladu nové látky. Na případný příchod inspekce do hodiny

¹⁶⁷ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 111, 121-122, 130, 151; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1988-2000, str. 8.

¹⁶⁸ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1988-2000, str.5.

¹⁶⁹ MOREE, Dana, *Učitelé*, str. 55-56; ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 97-98; Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

¹⁷⁰ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

měla připravený příklad s ideologickou tematikou, který svým žákům předem ukázala, aby věděli, jak ho vypočítat. K tématu školních pomůcek řekla, že v kabinetě měla vcelku vše, co na výuku potřebovala. Takže nemusela ve svém volném čase nic vyrábět.

Druhá kantorka s aprobací matematiky paní Tulipánová si ze školních pomůcek na prvním místě vybavila zpětný meotar, který používala nejčastěji na geometrická cvičení. Přelomovou pomůcku, jež její výuku velmi zjednodušila, představovala kalkulačka. Vzpomněla si, že školní potřeby z té doby, jako třeba kružidlo, byly z kvalitnějšího materiálu než ty dnešní, a proto více vydržely. Doma si sice vyráběla různé geometrické modely z papíru, avšak si nestěžovala na nedostatek pomůcek.¹⁷¹ Pan Jasan, pedagog s aprobací matematika a základy průmyslové výroby, dle svých slov neměl v období normalizace nouzi o kvalitní nářadí na výuku. Národní podnik Komenium ho prý tehdy poskytoval za velmi přijatelné ceny. Oproti tomu dnes dle jeho slov je to s nákupem pomůcek mnohem složitější, protože školy musí stále zvažovat, jestli si je finančně mohou dovolit. Svépomocí si nic navíc nemusel vyrábět.¹⁷² Výpověď pana učitele se shodovala s kronikou páté základní školy, z níž jsem zjistil, že disponovala dostatkem vybavení, zvláště pro technicky zaměřené předměty. Škola například získala nové soupravy pro výuku optiky či mechaniky.¹⁷³

Ze studií o normalizačním školství jsem zjistil, že méně vybavené školy se nacházely spíše na venkově. Paní učitelka Lípová ze zkoumané vesnické školy popsala, jak se tehdy sháněly potřeby pro výuku. Školy tehdy obcházeli lidé podobní dnešním firemním dealerům. Ti nabízeli různé vyučovací pomůcky, které si škola mohla koupit. Nicméně potřebovala k tomu schválení od obecního národního výboru. Paní učitelka sice uvedla, že s obecním výborem neměla nikdy problémy, přesto však museli učitelé na její škole vyrábět mnoho materiálu pro běžné prvostupňové předměty, jako například kartičky se slabikami, které si dnes musí vystřihávat prvňáci. Celkově však nouzi o pomůcky neměla.¹⁷⁴

Co se týče kvality školních prostorů na vesnické malotřídce, to již bylo horší. Autor kroniky sice informuje každoročně o podrobných opravách školní budovy. Neopomenul však poznamenat, že na některé opravy museli učitelé čekat dlouho. O rekultivaci školy a jejích pozemků se velmi zasloužili i rodiče docházejících studentů, což se lišilo od příkladu první kolínské základní školy, na níž se rodiče brigád příliš neúčastnili. Na počátku sedmdesátých let

¹⁷¹ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁷² Rozhovor s panem učitelem Jasanem z 3. ledna 2023, viz přílohy.

¹⁷³ Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962-1990, str. 65.

¹⁷⁴ Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 21. listopadu 2022, viz přílohy.

školský odbor vyhlásil k padesátému výročí komunistické strany soutěž o nejlepší školu. Kvůli této soutěži se uspořádalo několik brigád, jichž se zúčastnili bezmála všichni rodiče.¹⁷⁵

Co bych osobně považoval za pozitivum, byly celostátně jednotné učebnice. Každý student se učil stejnou látku podle shodné koncepce. Takže když náhodou přestupoval na jinou školu, nehrozilo, že by přišel o část učiva. Bohužel však tyto učebnice nebyly v některých případech použitelné, protože obsahovaly až moc textu. Pamětnice ve studii *Normální život v nenormální době* vypověděla, že měla na výuku k dispozici učebnici, která byla podle jejích slov „taková slátanina“. Takže musela učit podle předem vypracovaných studijních plánů. Na druhé straně však existovala i pedagožka, jež považovala učebnice za „(..) perfektní, protože byly jednoduché, vstřícné.“¹⁷⁶

Na čtvrté základní škole řešily novou výchovně-vzdělávací soustavu zavedenou od 1. září 1976. Podle ní museli učitelé pracovat během výuky s novými metodami a pomůckami, což pro ně nebylo jednoduché. Na druhém stupni kantoři upozorňovali na nedostatky, jež znemožňovaly zajištění nové koncepce. Mezi jeden z nedostatků zařadili i nekvalitní učebnice. Především učebnice ruského jazyka a dějepisu, kterým vyčítali strohost a málo povzbuzujícího obsahu. I přesto se ve školní kronice nová koncepce hodnotila celkem pozitivně. Učitelé prý díky novým metodám měli během výuky přistupovat k práci ve třídě mnohem aktivněji, než činili doposud.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Základní škola vesnice, bez inv. č. - Pamětní kniha 1944-1976, nestr.

¹⁷⁶ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 103.

¹⁷⁷ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr. Komise ministerstva školství s přispěním vládnoucí strany specifikovala v rámci reformy z roku 1976 cíle školy pro fázi vědeckotechnické revoluce. Směřovala k dehumanizaci školství a deklarovala školní docházku na deset let, i přestože ji ve skutečnosti zredukovala na let osm. Projekt se připravoval bez podkladů a připomínek učitelů a odborné oponentury. Reforma tak způsobila mnoho komplikací ve školství, když zvýšila nároky na množství znalostí, které si studenti měli osvojit. Navíc zrychlila tempo při výkladu učební látky, což zapříčiňovalo, že při větším počtu žáků ve třídách se její stanovy nedaly plnit. (HAVLÍNOVÁ, Miluše, KOVŘOVIC, Jan, *Dokumenty 14. Jak nedělat reformu. K metodologii projektu školské reformy z roku 1976*, Učitelé listy, 20. leden 2014, [online]. [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2014/01/miluse-havlinova-jan-kovarovic.html>;

Na koncepci z roku 1976 si nepříliš pozitivně vzpomněla Jaroslava Lebedová v článku časopisu *Rodina a škola*: „Vzpomínka na novou koncepci zaváděnou před třiceti lety mě ještě dne naplňuje hněvem. Jsem naprosto přesvědčená, že kvalita, již naše školství do té doby dosahovalo, silně utrpěla. (...) Těch nesmyslných školení, co jsme museli absolvovat, při nichž nás soudruzi metodici poučovali, jak děti vyučovat po novu. Ani rozumné protiargumenty těch nejlepších z nás nebyly brány v potaz. Vždyť se požadovalo, abychom učili děti něčemu, co je pro ně vzhledem k jejich rozumové vyspělosti jen těžce zvládnutelné, nebo mnohdy vůbec nenaučitelné. Nakonec začali být učitelé nuceni plnit nesplnitelné požadavky nových osnov, což děti solně poznamenalo.“ Dále uvedla, že děti, jež učila, nemohla kvůli zmíněné reformě pořádně naučit pravopis a vypěstovat u nich přívětivější postoj k českému jazyku a literatuře. (LEBEDOVÁ, Jaroslava, *Vzpomínky na novou koncepci, Rodina a škola*, Časopis pro všechny

V soupisu z jednání Rady ONV se lze dočíst, že se kolínští političtí funkcionáři věnovali tématu materiálního zajištění ve školství celkem dost času. Ve větší míře se věnovali k rozšiřování školních prostorů. I přes jejich úsilí však měly školy celé normalizační období o volné kabinety, třídy, odborné pracovny a tělocvičny nouzi. V okrese působila pomůcková komise, jež rozhodovala o jednotlivých požadavcích škol. Pro vyslyšení všech požadavků nicméně nebyl dostatek pomůcek a ani samotná komise neměla tolik finančních prostředků, aby je nakoupila. Z toho důvodu musela žádosti škol vícekrát odmítnout.¹⁷⁸

V září roku 1989 vyšel v regionálních novinách článek o materiálním stavu kolínských škol. Na školní rok 1989/1990 se ještě počítalo se směňováním druhých ročníků všech kolínských základních škol vyjma páté a šesté základní školy. Z nich měli žáci dojíždět do základní školy v Sendražicích. Situace se měla definitivně vyřešit postavením nové základní školy s čtyřadvaceti třídami. Článek dále informoval, že ani jedna základní škola neměla vhodné sportovní hřiště pro rozvoj tělesné výchovy. A několik školních budov bylo v natolik zanedbaném stavu, že vyžadovaly generální opravu.¹⁷⁹

Většina z pedagogů, s kterými jsem se bavil, mi pověděla, že školní pomůcky sice byly, ale vždy si museli něco navíc vyrábět svépomocí. Paní učitelka Břízová si docela vynachválila metodického průvodce k učebnicím, jež obsahoval instrukce, jak vést jednotlivé vyučovací hodiny. Ve volném čase si vyráběla kartičky s hlavolamy či skupinovými hrami pro děti. Od rodičů pracujících v továrnách si kupříkladu nechala vyrobit kovové lišty, které jí sloužily jako magnetické tabule.¹⁸⁰ Paní učitelka Pelyňková si na hodiny dějepisu musela vyrobit dějinnou osu a pořizovala si mnoho obrázků z časopisů.¹⁸¹ Paní učitelka Višňová se v rámci tématu pomůcek zmínila o žácích se specifickými potřebami při výuce. Zezačátku totiž materiálu na práci s dětmi s dyslexií, dysortografií či dyskalkulií nebylo mnoho. Z této příčiny si učitelé museli hodně věcí na práci s takovými studenty vyrobit sami. Vzpomněla si, že jim na školu zasílaly různé organizace nabídky na nákup školního materiálu. Nákup takového materiálu nicméně vždy záležel na finanční situaci školy, jejíž vedení muselo rozhodnout, zda si to může

rodiče a učitele, 6/2007, [online]. [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/rodina-a-skola/88557/vzpominky-na-_novou_-koncepti

¹⁷⁸ Situace ve výchovně vzdělávacím procesu za uplynulý školní rok, Zápisy Rady ONV KSČ, léto 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, str. 8.

¹⁷⁹ *Kupředu*, 14. září 1989, číslo 38, ročník 37, str. 1-2.

¹⁸⁰ Rozhovor s paní učitelkou Břízovou z 20. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁸¹ Rozhovor s paní učitelkou Pelyňkovou z 9. prosince 2022, viz přílohy.

dovolit či ne. V tom podle ní je období po roce 2000 přívětivější, protože školy mají peněz mnohem více, a díky tomu i dostatek pomůcek.¹⁸²

Z uvedené podkapitoly lze vyčíst, že kolínské školy nouzi o pomůcky příliš neměly. Učitelé si nepochybně vyráběli nějaké doprovodné materiály svépomocí ve volném čase, ale všichni pamětníci to považovali spíše za pozitivní. Horší to v normalizačních letech bylo s nedostatkem prostorů na výuku. Vládnoucí političtí funkcionáři se sice pokoušeli školám vyhovět, ale ani několik dnů před revolucí se jim to nepodařilo. Pádem komunismu se centrem pozornosti staly školní učebnice. Především v předmětech humanitně zaměřených byly zapotřebí naléhavé změny. V některých učebnicích dějepisu, zeměpisu, občanské výchovy či českého jazyka studenti na pokyn kantorů vyškrtávali nevhodné pasáže. V některých případech se učebnice přestaly používat.¹⁸³

4.6 Branná výchova a umístování studentů

Specifické postavení zaujímala nově vytvořená branná výchova, která byla součástí nového programu Jednotného systému branné výchovy obyvatelstva (JSVBO). Úkolem tohoto systému bylo sjednotit veškeré elementy branné výchovy. Ačkoli ho ÚV KSČ ustanovilo až na počátku normalizace, projednávalo ho již v období šedesátých let. Původně měl tento program pokrýt jen část obyvatelstva. Během přípravného procesu se však rozhodlo, že se rozšíří na celou československou populaci a především mládež. V červenci 1970 se na meziresortní poradě připravovalo začlenění branné výchovy do školní výuky. Plukovník Miroslav Novák k otázce branné výchovy na školách řekl: „*Branná výchova je považována za součást komunistické výchovy a branné vědomosti za součást základního vzdělání žactva.*“¹⁸⁴

Dodnes si pamětníci vybaví pod pojmem branné výchovy především nasazování masek a dobíhání do nejbližšího protijaderného krytu v případě ohrožení útoku od imperiálních zemí. Branná výchova byla v období normalizace velmi zideologizovaná, a především jednostranně

¹⁸² Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁸³ HORÁK, Ondřej, *Dobry den*, str. 85

¹⁸⁴ O ustanovení a celkově branné výchově psal Prokop Tomek ve svém článku. TOMEK, Prokop, *Vytváření*, str. 202-206; Už v roce 1969 řešila Rada okresního národního výboru KSČ přípravu obyvatelstva v případě civilní obrany. Československo muselo povinně v rámci vojenské doktríny států Varšavské smlouvy upevňovat schopnosti v komplexní obranné bezpečnosti. V tomto důsledku školy zařazovaly do svých výchovně-vzdělávacích plánů brannou výchovu. (*Zpráva o branné přípravě obyvatelstva v civilní obraně v okrese Kolín, Zápisy Rady ONV KSČ*, jaro 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, nestr.); Miroslav Novák se účastnil rady o vyučování branné výchovy na základních školách, která se konala 21. října 1970.

zaměřená. V současné době se sice už nevyučuje, ale určitá témata z ní se v rámcových vzdělávacích programech objevují. Vztahují se zejména k ochraně životů v situacích ohrožení požáry, haváriemi, povodněmi, či jinými přírodními katastrofami. Nynější ředitel vesnické školy na Kolínsku při porovnání bývalé branné výchovy se současným stavem poznamenal, že se dřívější výchova zabírala více politickými tématy. Jako taková by v dnešní době nemohla být vyučována.¹⁸⁵

Jak základní školy vyučovaly brannou výchovu, se mi podařilo zjistit z jednotlivých školních kronik. Na šesté základní škole museli nejdříve před jejím zavedením vyškolit několik kantorů. Z této příčiny ji škola zavedla až 1. února 1971 a přednášela ji jen v šestých třídách. Vštěpovaly se v ní takové principy jako láska k vlasti, odvaha, vytrvalost či láska k československé i sovětské armádě. Za čtyři roky proběhlo branné cvičení, při němž studenti plnili nejrůznější úkoly na několika stanovištích. Na první základní škole brannou výchovu začali vyučovat až ve školním roce 1973/1974. Významně spolupracovala s kolínskou vojenskou posádkou i národním podnikem Tatra Kolín. Žáci navštěvovali branně zaměřené kroužky, soutěže i vojáky pořádanými besedami. Byla připravována různá cvičení, na nichž se organizovaly dopravní testy.¹⁸⁶

I v případě čtvrté základní školy byla branná výchova zavedena nejprve pro žáky šestých tříd. Začala se vyučovat od 1. září 1971 v rámci předmětu občanské nauky. Ve druhém pololetí pak samostatně. Kromě učitelů došlo podle výnosu ministerstva školství k proškolení studentů osmého a devátého ročníku. Za účelem procvičení civilní obrany byly pořádány cvičné pochody po kolínském venkovu. Pro pátou třídu se zorganizovala dopravní školení, která se skládala jak z teoretické přípravy, tak praktického výcviku v oblasti Starého Kolína. Zjistil jsem, že se v branné výchově nevzdělávali jen studenti druhého stupně, nýbrž i studenti nižších ročníků a vesnických malotřídních škol. Například na páté základní škole probíhal kurz pro druhou, třetí a čtvrtou třídu. V případě vesnické malotřídky se branné cvičení pořádalo ve školním roce 1973/1974 dvakrát, a to v zimě a v létě.¹⁸⁷

¹⁸⁵ GÁFRIKOVÁ, Eliška, *Branná výchova byla povinnost. Dnes se děti připravují na krizové situace jinak*, Deník.cz, 11. 8. 2021, [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/rodice-a-deti-co-deti/skoly-rodice-deti-branna-vychova-20210810.html>; ČERNOCH, Felix a kol., *Branná výchova s metodikou*, Praha 1980; TOMEK, Prokop, *Vytváření*, str. 202-206.

¹⁸⁶ Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1960 – 1991, str. 224-225; 314; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 45, 76, 104, 122, 153

¹⁸⁷ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.; Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962-1990, str. 181; Základní devítiletá škola – bez inv. č. - Pamětní kniha 1944-1976, nestr.

S kolínským vojenským útvarem bylo kromě branné výchovy spojeno i umístování studentů ukončující základní vzdělání. V období normalizace existovalo v československém státě několik typů středních vojenských škol. Studenti si mohli vybrat ze čtyř gymnázií, ze kterých po absolvování nastupovali na vysoké vojenské školy. Dále se mohli rozhodnout pro střední vojensky zaměřené odborné školy, z nichž převážná většina působila ve slovenských městech. Kdo byl případně hudebně založený, mohl si podat přihlášku na Vojenskou hudební školu Víta Nejedlého v Roudnici nad Labem. Ve většině případech vojenské školy pracovaly jako internátní instituce.¹⁸⁸

V zájmu armády bylo připravování mladých dorostenců na studium na vysokých armádních školách již od středních škol. Chlapce zakončující základní školu lákali vojenští pedagogové na dobrodružný život, přepychovou uniformu nebo například docela vysoký plat, který u důstojníků při nástupu činil vyšší částky než u běžných civilních inženýrů. Významným argumentem pro výběr vojenské kariéry bylo i nízké či téměř žádné finanční zatížení rodičů či zákonných zástupců, protože vše, co studenti potřebovali, jako třeba studijní pomůcky, stravu, ubytování, oblečení, dostávali zdarma. Z této příčiny se na vojenské školy hlásili především jedinci z neúplných či špatně sociálně zabezpečených rodin.¹⁸⁹

Díky státnímu dotování mohly vojenské školy nabídnout studentům na tu dobu velmi kvalitní vybavení. Vojenské gymnázium v pražské Ruzyni například poskytovalo bohatě vybavenou knihovnu, jež nabízela nejen vojensky tematizované knihy. Dále tato instituce nabízela kinosál nebo nákladnou tělovýchovnou halu, což nebylo úplně obvyklé. Zájemci o hudbu si mohli od školy propůjčit hudební nástroje i vhodně zařízené volné prostory. Gymnázium se účastnilo běžných uměleckých či sportovních soutěží s jinými civilními školami. Především pro rodiče bylo v případě vojenských škol kladnou stránkou to, že na rozdíl od civilní školy, neřkuli gymnázií, přijímali i žáky se slabším prospěchem.¹⁹⁰

Zisk dostatečného množství studentů pro vojenské školy bylo ve státním zájmu. Školy tedy měly každoroční povinnost „posílat“ na ně žáky posledních ročníků. Členové armády ať

¹⁸⁸ V Československu existovala čtyři vojensky zaměřená gymnázia pojmenovaná jako Gymnázia Jana Žižky z Trocnova. Ta se nacházela v Praze, Moravské Třebové, Opavě a na Slovensku v Banské Bystrici. Kromě nich na našem území působily odborné vojenské školy v Martině, Liptovském Mikuláši, Nitře, Žilině, Prešově, Novém Meste nad Váhom či Valašském Meziříčí; JIRÁNEK, Tomáš, *Střední vojenské školství v Československu po roce 1948*, *Historia Scholastica*, 2/2015, str. 12; Stejný výpis středních vojenských škol se nacházel v tištěném přehledu středních škol, který se předával studentům za účelem výběru vhodné střední školy. (*Základní přehled o středních školách*, 1988, str. 7-8)

¹⁸⁹ JIRÁNEK, Tomáš, *Střední vojenské školství*, str. 12.

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 13.

už z lidových milic či z regionálních posádek často pořádali na pedagogické půdě přednášky za účelem přesvědčování mládeže k výběru vojenského povolání. O takové besedě se zmiňovaly noviny na počátku roku 1983. V článku s nadpisem „*Čím budu?*“ usilovaly o zprostředkování informací o typech učebních oborů a středních škol. Uváděly: „*Mezi chlapce sedmých tříd zavítali příslušníci československé lidové armády... soudruzi seznámili žáky s možnostmi a podmínkami studia na vojenských školách, se zaměřením těchto škol v jednotlivých městech. Zvýraznili nutnost vojenského povolání (...)*“¹⁹¹

Z následujícího textu nicméně lze vyčíst, že úsilí v získávání studentů na střední vojenské školy moc úspěšné nebylo.¹⁹² Dle mého názoru bylo tehdy jen minimum rodičů, kteří by dobrovolně poslali svého třináctiletého syna na vojenskou školu daleko od domova, ne-li na Slovensko.¹⁹³ Ve studii *Socialistická základní škola* si jeden pamětník při dotazu na povinnosti výchovného poradce vzpomněl, jak musel docházet do domácností za účelem přemlouvání chlapců, aby se přihlásili na vojenské školy. Nesměl prý tehdy protestovat, protože získával za takové agitace v rodinách osobní hodnocení. Ačkoli se většinou setkával s nepříjemnými reakcemi od rodičů, tak se mu podle jeho slov dařilo přemlouvat významnější počet žáků. Větší úspěšnost však dával za příčinu nedostatku příležitostí v daném kraji. Další kantor si též vzpomněl na agitace. Tehdy se dařilo jeho škole posílat v každém roce jednoho studenta na vojenskou školu. V průběhu následujících pěti let se však nepodařilo nikoho přemluvit.¹⁹⁴

Mnoha pedagogům nicméně přemlouvání studentů k výběru vojenského povolání nepřipadalo vhodné. Většinou se během vyučování jenom o takové možnosti zmínili a dále už ji neopakovali. Na druhé straně však pracovali i kantoři, kteří k přesvědčování studentů přistupovali se vši vážností a zodpovědností. Jednou z motivací takových pedagogů byla především odměna pět set korun za každého přihlášeného chlapce. Po již dříve zmíněném tématu finančního ohodnocení učitelů musím poznamenat, že taková peněžitá částka znamenala v učitelském platu výrazné přilepšení.¹⁹⁵

Paní učitelka Jasmínová si po otázce na posílání žáků na vojenské školy vzpomněla, že nikdy nikoho nepřesvědčila. Nicméně si pamatovala na docházení vojáků z městské posádky či zástupců průmyslových podniků do hodin.¹⁹⁶ V případě paní učitelky Pelyňkové jsem získal

¹⁹¹ *Kupředu*, 20. ledna 1983, čís. 3. ročník 31, str. 1.

¹⁹² *Kupředu*, 14. února 1985, čís. 7, ročník 33, str. 1.

¹⁹³ Seznam všech vojenských škol viz. výše.

¹⁹⁴ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 81-82.

¹⁹⁵ JIRÁNEK, Tomáš, *Střední vojenské školství*, str. 12

¹⁹⁶ O agitaci kvůli umístování studentů na preferované obory zmíním dále; Rozhovor s učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

více poznatků. Ta o agitacích mluvila jako o tragédii. „*Museli jsme plnit vojenské školy... V osmdesátém šestém roce jsem byla v ředitelně, kde jsem dostala vix, že nemám žádného žáka na vojenskou školu. Škola za to dostávala, vlastně se to vykazovalo do všech možných tabulek. Takže když škola neplnila, tak dostal vix ředitel (...) Chodili hlavně náboráři, ale potom jsme my měli furt chodit mezi těmi dětmi a každého teda s prominutím hloupějšího žáka přemluvit. Budeš mít maturitu, běž tam, zaplatí tohle nebo ze sociálně slabých rodin. Protože tyhle vojenské školy měly zdarma jídlo, bydlení, internáty, oblečení. Takže i tady jsme lovili dušičky. Ale někdy jsme ani tady neulovili. To mi nejvíce vadilo za socialistického školství.*“¹⁹⁷

Paní učitelka Smrková uvedla, že na školu přicházeli zástupci jak z největších podniků v Kolíně, tak z armádních složek. Příslušníci armády podle jejích slov vlastně podnikali náborů na vojenské školy. Její výpověď se tedy shodovala s předešlými. Díky své funkci výchovné poradkyně se často s docházejícími vojáky bavila více než ostatní pedagogové. Popisovala, že během diskutování s žáky se chovali velmi vstřícně. Nejhůře se nicméně cítila, když musela jednotlivé studenty vybírat. Na druhou stranu to podle ní bylo samozřejmé, protože oni jako učitelé znali jednotlivé žáky nejlépe. Vzpomněla si na čtyři či pět chlapců, již za jejího poradenství odešli na vojenské školy. Na mou otázku, zda taková jedinci mohli odmítnout odchod na armádní školy, mi odpověděla kladně. Nicméně přiznala, že ti chlapci, kteří byli úspěšně přemluveni ke kariéře v armádě, se většinou rozhodovali na základě rodinné tradice.¹⁹⁸

Výpovědi učitelů na téma umístování studentů na vojenské školy se celkem shodovaly. Pro dokončení obrazu nicméně zanalyzuji výpisky ze školních kronik, které informovaly o umístování studentů nejen na školy vojenské, nýbrž i odborné, gymnázia či dokonce do pracovních úvazků. Už u školního roku 1970/1971 se píše o posílání studentů do oborů, jež usilovaly o zdokonalení situace národního hospodářství. Do takových lze zařadit povolání v oblastech hutnictví, hornictví, zemědělství či dopravě. Autor kroniky nicméně poznamenal, že získávání studentů z velkých městských škol do takových pracovních odvětví bylo velmi problematické. Podle jeho slov se do nich, a především do zemědělství, hlásili studenti spíše z vesnic. Mládež situovaná ve městech tak dávala raději přednost povoláním jako nástrojář nebo televizní mechanik.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Rozhovor s paní učitelkou Pelyňkovou z 9. prosince 2022, viz přílohy.

¹⁹⁸ Rozhovor s paní učitelkou Smrkovou z 11. listopadu 2022, viz přílohy.

¹⁹⁹ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 16; V brožurě s výpisem středních škol je v úvodu zmíněno, že by si studenti měli před podáním přihlášky rozmyslet, zda chtějí riskovat nepřijetím z příčiny přeplněnosti. Mezi přeplněné obory brožura zařadila: opravář silničních motorových vozidel, mechanik-elektronik, instalatér, kadeřnice, cukrářka, krejčovská, truhlář nábytku, spojová manipulátka, učitelství pro mateřské školy a vychovatelství, dětská

Ze základní školy vždy vycházeli žáci devátých tříd. K nim se nicméně většinou připojil i nepatrný počet jedinců z nižších ročníků. Ve školním roce 1971/1972 například odcházelo ze školy sedmdesát devět chlapců a dívek. Z tohoto počtu bylo sedmdesát dva devátáků a zbytek pocházel z nižších ročníků. Z třiceti sedmi žáků, kteří se přihlásili na školy druhého cyklu, se přijalo třicet tři. Ačkoli rodiče zbylých čtyř dívek žádali školu k posláni přihlášek ke studiu, nebyly z příčiny slabého prospěchu úspěšné. Čtyřicet jedna dětí vstoupilo na učební obory a jeden do pracovního poměru. Jednoho žáka poslali do vyrovnávací třídy. Z preferovaných povolání si studenti vybrali pozice zedníka, chovatele hospodářských zvířat, zemědělského mechanizátora, opraváře stavebních strojů nebo malíře pokojů.²⁰⁰

V průběhu normalizace učitelé praktikovali ve výuce individuální přístup, a to jak ke slabším, tak i k talentovanějším studentům. Větší důraz kladli na přípravu k přijímacím zkouškám. Na půdě škol existovaly takzvané kabinety výchovného poradenství, jejichž prací bylo pomáhat studentům i rodičům k nalezení vhodné školy sekundárního cyklu.²⁰¹ Na čtvrté základní škole zabezpečovala výchovná poradkyně správné vyhotovování i včasné odesílání přihlášek. V rámci kvalitní a systematické práce pečovala o kartotéku problémových žáků, spolupracovala s psychologicko-pedagogickou poradnou, školním lékařem či odborem pracovních sil ONV. Dále věnovala značné úsilí k umístování studentů osmých i devátých ročníků. V případě získávání žáků do vojenských škol měla za úkol přemluvit alespoň dva studenty k výběru vojenskému povolání. Ačkoli ji často pomáhali ostatní pedagogové, vojenská správa či členové SRPŠ, ne vždy se jí tento úkol podařilo splnit.²⁰²

V kapitole o ideologizaci školství jsem již zmínil důležitost posudků při nástupech studentů na střední školy. Přestože jsem posudky do rukou nezískal, narazil jsem během svého výzkumu několikrát na selektivnost studentů podle původu.²⁰³ V kronice první základní školy

sestra a farmaceutická laborantka. K těmto povolání se v brožurě píše i o oborech zvýhodněných či preferovaných: horník, hutník, provozní chemik, obory ve stavebnictví, pekař, chovatel hospodářských zvířat či sklář. (*Základní přehled o středních školách*, 1988, str. 2-3)

²⁰⁰ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 27; O problematice délky studia v průběhu komunistické diktatury se věnovala předešlá kapitola.

²⁰¹ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 187.

²⁰² Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

²⁰³ Jan Rychlík během zájmu o represe v období normalizace se zmínil i o selektivnosti studentů: „Hlavním druhem represe za tzv. normalizace nebylo vězení, ale spíše postih v podobě zákazu výkonu povolání, propuštění z práce, znemožňování studia dětí na střední či vysoké škole apod. (...)“ K nepřijímání studentů napsal: „Postih v podobě nepřijetí na střední či vysokou školu byl ještě snadnější, protože na přijetí neexistoval právní nárok a přijímací řízení se opíralo o interní směrnice.“ (RYCHLÍK, Jan, *Každodennost v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život*, str. 37)

autor na počátku sedmdesátých let poznamenal, že ze čtyřiceti osmi dětí přihlášených na střední školy, se dostalo třicet tři z dělnických rodin. Důvod, proč zde zmiňuje původ rodin, je zřejmý. Z uvedeného počtu nakonec nebyli přijati čtyři žáci. Příčinou jejich neúspěšného pokusu nicméně nebyl nepříznivý posudek, nýbrž špatný prospěch. Přestože se nedá stoprocentně říci, zda v tomto případě docházelo ke kádrování jednotlivých studentů, u další poznámky v kronice se již o jednání školy v otázce třídního původu dozvídáme.²⁰⁴

V ní se píše: „*Při doporučování žáků na školy druhého cyklu se sleduje i třídní hledisko – původ žáků, je snaha, aby na školy šli především žáci dělnického a rolnického původu, neboť KSČ jako vedoucí síla naší socialistické republiky si chce vychovat spolehlivou inteligenci původem dělnického a rolnického.*“ Jak škola jednala s žáky s nepříznivým třídním posudkem, lze vidět i v další zmínce: „*Opět jsme se sešli s problémem, že se více než polovina žáků hlásí na výběrové školy, a to i v případech, kde dosavadní prospěch není předpokladem úspěšného studia na vyšších školách. I v příštích letech musíme pravdivě informovat rodiče o možnostech studia.*“ Jestli se student na střední školu nedostane díky prospěchu a přijímacím zkouškám, tak na jakém základě bude přijatý? Nezbyvá mi než přiloženou citaci interpretovat svými slovy – Na střední výběrové školy (například gymnázia) se hlásí studenti, kteří ačkoli mají výborný prospěch a díky tomu i šanci úspěšně splnit přijímací zkoušky, neberou na vědomí, že jsou z nepřijatelných rodin. Škola tedy musí příště domluvit rodičům, aby své děti nepřihlašovaly na školy, na které nemají výborný posudek. Na takovém závěru lze vidět, že se student při řešení svého budoucího středoškolského studia nemusel vždy setkat jen s represí. Někdy docházelo k určitému vyjednávání mezi školou a studentem či spíše jeho rodinou.²⁰⁵

Na čtvrté základní škole v období normalizace začala platit směrnice, která uzákoňovala princip umisťování studentů. Podle něj měli kantoři přemlouvávat studenty k výběru vhodné střední školy či preferovaného povolání. Takovým preferovaným povoláním se myslelo, stejně jako na první základní škole, zemědělství, hornictví, hutnictví, stavebnictví či doprava. Vycházejícím studentům měla základní škola vypracovat komplexní hodnocení, jež obsahovalo úplný osobnostní profil uchazeče, jeho povahu, zájmy nebo též postoj ke společnosti i práci.

²⁰⁴ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 37; O posudcích se zmínila Lenka Kalinová. „*V době nejtvrďšího kádrování začátkem 70. let často pomáhali uchazečům o studium jejich učitelé ze střední školy příznivými posudky a při přijímacím řízení i vysokoškolští učitelé.*“ (KALINOVÁ, Lenka, *Konec*, str. 245); Několik učitelů ze studie *Socialistická základní škola* od Jiřího Zounka a spol. se zmínilo o psaní posudků. (ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 97, 111-112)

²⁰⁵ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 37, 46.

Ve školním roce 1970/1971 přijímací zkoušky na střední školy úspěšně složilo čtyřicet pět žáků. Dva studenti nicméně nebyli přijati. Nelze však zjistit, jestli jejich nepřijetí záviselo na nevhodném komplexním hodnocení. V tomto roce se pravidelně scházela umíst'ovací komise, jež jednotlivé posudky studentů řešila.²⁰⁶

Počet studentů hlásících se na střední vojenské školy nebyl vysoký. Většinou zaujímal pouze dva až tři studenty ročně. Jak bývá v socialistickém zřízení zřejmé, počítal se takový počet na procenta. Na první základní škole tak stoprocentní úspěšnost znamenala dva přihlášené studenty. Ve školním roce 1977/1978 škola splnila úkol na dvě stě procent, když přihlásila na vojenské školy čtyři studenty. V polovině osmdesátých let škola přijetím dvou žáků na vojenské školy v Nitře a Liptovském Mikuláši splnila úkol na sto procent, přičemž pro další rok měla přihlášeného jednoho zájemce ze sedmé třídy.²⁰⁷

V případě šesté kolínské základní školy mi kronika moc informací neposkytla. V částech věnujících se umíst'ování studentů samozřejmě uváděla počty žáků vycházejících na školy středního cyklu či do pracovních poměrů. Nicméně poznatky, které by popisovaly jednání školy v této problematice, se nedaly důkladně zanalyzovat. Ve školním roce 1982/1983 se zmiňuje o působení kantorů na studenty za účelem správného rozhodování při výběru povolání. Kvůli náboru na vojenské školy věnovali pedagogové intenzivnější pozornost chlapcům. Jejich úsilí bylo celkem úspěšné, protože na počátku zmíněného školního roku byli přihlášení čtyři žáci.²⁰⁸

4.7 Náboženská otázka

Mezi závažné potíže, se kterými se v období normalizačních let setkávali učitelé, rodiče i děti, musím zařadit i problematiku náboženství. Komunistický režim totiž podle myšlenek marxismu-leninismu usiloval o vytvoření výhradně ateistické společnosti. Náboženství nekompromisně zavrhoval a na druhé straně nařizoval učit a vychovávat mládež podle

²⁰⁶ Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez. inv. č. – Pamětní kniha 1960 - 1986, nestr.

²⁰⁷ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 81, 158

²⁰⁸ Ve školním roce 1976/1977 se na střední školy dostalo z osmdesáti dvou devát'áků šesté základní školy dvacet tři. Na učební obory jich nastoupilo padesát šest. Na vojenské školy byli přijati tři chlapci. Do pracovního poměru nastoupili jen tři studenti. Z osmých tříd odešlo devět žáků na ekonomickou školu či gymnázium. Zbylí tři osmáci si zvolili učební obor s maturitní zkouškou. (Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1960 – 1991, str. 359, 494)

vědeckého světového názoru.²⁰⁹ Ve spisech kolínské Rady ONV jsem našel zápisy z jednání o církevně politické situaci na kolínském okrese v roce 1969. Komunističtí činovníci tehdy diskutovali o nezbytnosti obyvatel všech věkových generací zúčastňovat se náboženského života i církevních obřadů. K mému překvapení do spisu zapsali, že ačkoli občané provozovali náboženskou víru, byli oddáni a aktivně zapojeni do budování socialistického zřízení. Režim tak v té době sice toleroval zásady náboženské svobody, ale zároveň státním dozorem dohlížel na její vliv.²¹⁰

V Kolíně na počátku normalizace zabezpečovalo náboženský život několik církví, v čemž je možné vidět, že ateizace nebyla natolik striktní, jak by se očekávalo.²¹¹ Za nejvýznamnější a nejaktivnější lze považovat církev římskokatolickou. Ve školním roce 1968/1969 byla vyučována na několika základních školách či farních úřadech a docházelo na její výuku přes sedm set dětí. Svou aktivitou, do níž musím zařadit především zasilání letáků do rodin či pořádání přednášek, usilovala o lepší postavení ve společnosti. Dalšími vlivnými církvemi byly církev československá a českobratrská – evangelická. Zatímco na výuku československé církve docházelo téměř devadesát dětí, českobratrská pořádala výuku skoro pro

²⁰⁹ V roce 1953 stát zrušil povinnou výuku náboženství. Zapříčinil tím masivní propouštění nábožensky založených pedagogů, kteří se víry nechtěli dobrovolně vzdát, což zmínila i jedna respondentka. Ta si zavzpomínala na radu svého otce, jenž jí nabídl, jestli by si nechtěla vybrat povolání ve školství, protože mnoho učitelů muselo kvůli jejich církevnímu založení ze škol odejít. (ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 75, 130); O roli vědy, která měla vliv na ateistickou výchovu, sepsala knihu Doubravka Olšáková. (OLŠÁKOVÁ, Doubravka, *Věda jde k lidu!* Praha, 2014); O vědeckém ateismu v období normalizace psal Zdeněk Nešpor ve svém článku pro Sociologický časopis. (NEŠPOR, Zdeněk, *Česká sociologie náboženství v letech 1948-89*, Sociologický Časopis, Vol. 43, No. 4 (srpen 2007), str. 675-698); O potenciálním nebezpečí náboženství během výchovy a vzdělání psala Jana Černá. (ČERNÁ, Jana, *Mechanismy a techniky komunistické moci při nápravě špatně vychovaných dětí a mládeže: Co dělat, když se vize o výchově nového člověka rozpadá?* Historie, otázky, problémy: HOP, 2018, Vol.10 (2), str. 26-43)

²¹⁰ V Československu již od nástupu komunistů k moci docházelo k pronásledování církve, a to především církve katolické. Zákonem z roku 1949 se zřídil Státní úřad pro věci církevní, jež řídil prezidentem jmenovaný ministr. Úkolem takového úřadu bylo dohlížet na náboženský život ve státě, který se měl shodovat se zásadami socialistického režimu. Dále však podle zásady náboženské snášenlivosti zaručoval právo svobodného vyznání. (*Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní*, Zákon č. 217/1949 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-217>; *Informativní zpráva o církevně politické situaci na okrese Kolín*, Zápis ze schůze rady ONV v Kolíně ze dne 28. srpna 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSC, nestr.

²¹¹ Přímo k tématu náboženství v Kolíně dosud nebyla sepsaná odborná literatura. Lze tedy poznatky o náboženské otázce v Kolíně z sepsaných průvodců či publikací o architektonických památkách. (BERÁNEK, Jan, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Praha, 2014; RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, *Kolín, průvodce po kulturních památkách*, Kolín, 2019; VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, Praha 2014)

sto padesát dětí. Mezi zbylé, ne už tak vlivné, církve působících na Kolínsku jmenuji například jednotu československou, pravoslavnou, židovskou nebo adventisty sedmého dne.²¹²

Po stručném přehledu náboženské situace v Kolíně se nyní pokusím o zanalyzování situace v pedagogickém prostředí. Během svého výzkumu jsem získal informace o poměrech na základních školách na jižní Moravě. Jihomoravský region, jak jsem zmínil na počátku této kapitoly, můžeme ještě dnes zařadit jako jeden z nejvíce církevně založených krajů v ateistické České republice. O komplikacích spojených s náboženstvím sepsala ve své studii trojice odborníků z Masarykovy univerzity jednu kapitolu. V rozhovorech s kantory zjistili mnoho poznatků nejen k normalizaci, ale i starším dějinám. V roce 1953 ministerstvo školství dle nové úpravy zavedlo náboženství jako nepovinný předmět do školní výuky. Pokud chtěli rodiče své děti na náboženství přihlásit, museli učinit záměrně komplikované kroky.²¹³ Za obtížné se například považovalo vyplňování formulářů na počátku školního roku, které podle citované studie ředitelé škol často úmyslně zdržovali či zařizovali výuku až v pozdních večerních hodinách. Mnoho studentů tehdy nebylo kvůli navštěvování náboženské výuky připouštěno na vyšší školy. Režim do konce první poloviny padesátých let ochromil všechn církevní život ve státě s takovým úspěchem, že v následujících letech již nepovažoval náboženství za vážnější nebezpečí.²¹⁴

V šedesátých letech však došlo ve školství ke zmírnění nařízení v náboženských otázkách. Kvůli benevolentnějšímu jednání na počátku normalizace napsala jedna ředitelka stížnost, v níž protestovala proti usnadněnému přihlašování na výuku náboženství. Hlavním účelem ředitelčiny stížnosti bylo snížení počtu žáků na tomto předmětu. Zakončovala ji slovy: „*Jsem toho názoru, že bychom neměli dělat protináboženskou propagandu jen působením masových sdělovacích prostředků a přímou výchovou ve škole, ale použít též politických metod, na které má socialistický stát právo (...) Pak se my, komunisté, nebudeme zesměšňovat před*

²¹² *Informativní zpráva o církevně politické situaci na okrese Kolín, Zápis ze schůze rady ONV v Kolíně ze dne 28. srpna 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, nestr.*

²¹³ Ministerstvo školství na školní rok 1952/1953 uvedlo výnos o *Vyučování náboženství na školách I. a II. stupně*, v němž se ustanovila nová úprava výuky náboženství. Píše se v ní: „*Rodiče žáků škol I. a II. stupně, kteří si přejí, aby se jejich dítě účastnilo vyučování náboženství, musí počátkem každého školního roku, nejpozději do 8. září, na tiskopise, který jim dodá škola, přihlásit dítě k vyučování náboženství. Škola se postará, aby žáci a rodiče byli řádně uvědoměni, že docházka do vyučování je dobrovolná a nepovinná... Nikdo tedy nemá právo rodiče nutit, aby své dítě k vyučování náboženství přihlašovali*“ (VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika*, str. 139)

²¹⁴ ZOUNEK, Jirí, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 129-130; O pronásledování církví psal i Pavel Kolář s Michalem Pullmannem ve studii, *Co byla normalizace?* KOLÁŘ, Pavel, PULLMANN, Michal, *Co byla normalizace?* Praha, 2016, str. 28.

nepřáteli socialismu.“ V odpovědi ministerstva školství stálo: „*Souhlasíme plně s Vámi, že je třeba ze strany státních orgánů věnovat těmto otázkám mimořádnou pozornost*“.²¹⁵

Co se takovou mimořádnou pozorností myslelo, lze vidět v pořádaných každoročních kampaních. Ty byly realizovány s účelem odradit rodiče od přihlašování svých dětí na náboženství. Jiří Zounek a spol. zjistili, že učitelé v rámci těchto kampaní museli často docházet do rodin věřících, o čemž svědčí i výpověď respondentky: „*My jsme museli do rodin, my jsme dostali příkaz a museli jsme do rodin a tam jsme měli přesvědčovat ty rodiče, aby ty děti nedávali do náboženství.*“ Taková nařízení putovala od okresního odboru k řediteli školy a od něj poté k jednotlivým pedagogům. Ne vždy se učitelé setkali s kladnou odpovědí. Někdy se k nim rodiče chovali nepříjemně, o čemž se svěřila další pamětnice. „*Tatínek (...) přišel na rodičovský a já na něj takhle: ,Pane (...), ale já vám musím něco říct, vy jste funkcionář JZD (...) a musíte toho (...) dávat do toho náboženství?‘ A on mně říká: ,No, podívejte se, asi takhle – kdybych vás neznal, tak bych vás nakopl (...) a šla byste.*“²¹⁶

Během rozhovoru s učitelem druhého stupně a později i ředitelem základní školy se autoři dostali k otázce náboženství. Vzpomněl si, že ke konci školního roku s ostatními kolegy vyplňovali tabulky se sepsanými předměty, v níž se poznamenávalo i to, zda žák navštěvoval kroužek pro věřící. Při otázce, jestli byl církevně založený předmět na pedagogické půdě vyučován, odpověděl kladně. V pololetí měli učitelé povinnost zjišťovat, kdo z dětí na něj docházel, přičemž museli specificky zapsat studenty přihlášené na katolické náboženství. Podle učitelových slov se katolická víra musela vyučovat na škole. Za tímto účelem na ni docházel farář, kterému se přidělovaly odpolední vyučovací hodiny. Na druhé straně se ve třídách vyskytovali i evangeličtí studenti. Na evangelíky nicméně vládnoucí strana nahlížela jako na své příznivce, a proto mohli bez komplikací navštěvovat náboženské čtení na faře.²¹⁷

O tom, zda žáci docházeli na výuku náboženství či do kostela, museli učitelé informovat v komplexních hodnoceních vycházejících studentů. Jiří Zounek a spol. během svého výzkumu zjistili vzpomínky učitelky, která jim podrobně popsala velmi zajímavý příběh o studentce s výborným prospěchem, jež kvůli náboženství nemohla nastoupit na gymnázium. Kantorka uvedla, že ačkoli ji tomu předsedkyně komise nutila, odmítla jmenované žákyni do posudku zapsat její náboženské zaměření. Samotná komise nakonec uvedené dívce hodnocení doplnila, čímž její studium na gymnáziu zamítla. Učitelka vyprávějící tento příběh se nicméně s takovým

²¹⁵ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 131-133.

²¹⁶ Tamtéž, str. 133.

²¹⁷ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 77.

stanoviskem nesmířila a odhodlala se navštívit ředitele gymnázia. Ředitel byl podle jejích slov dobrý člověk, jenž při přijímání studentů málokdy dodržoval režimem stanovené normy. Po odevzdání vysvědčení a diplomů z předmětových olympiád nakonec danou studentku na své gymnázium přijal.²¹⁸

Ze zmíněného příběhu vyplývá, že ačkoli v období normalizace existoval přísně platný řád, jak přijímat jednotlivé studenty k vyššímu studiu, mohli se naskytnout i případy, kdy se daná stanoviska dala obejít. Další pedagog si vzpomněl na několik žáků, kteří docházeli na setkání Církve adventistů sedmého dne. Jeden z nich patřil do jeho třídy. Když se sepisovala komplexní hodnocení, odhodlal se o studentově církevním založení mlčet. Šťastnou náhodou ho v dalších dnech už nikdo kvůli nehotovému posudku nekontaktoval. O další situaci, kdy se učitelé vzepřeli režimem zavedeným pořádkům, se lze dočíst v přeepsaném rozhovoru s jednou kantorkou. Ta zavzpomínala na povinnost děláná čárek u studentů, již docházeli do náboženství jak římskokatolického, tak i evangelického. Poznamenala však, že se svými kolegyněmi často čárkování předstírali, protože nechtěli následně sepisovat elaboráty, které se k tomuto tématu vztahovaly.²¹⁹

Během svého výzkumu jsem přišel na několik poznatků v otázce náboženství, které se tolik neztotožňovaly s poznatky Jiřího Zounka a spol. Bylo to především kvůli specifčnosti jihomoravského regionu. V rámci rozhovorů jsem s každým pamětníkem o problematice víry diskutoval. Nicméně ne vždy jsem získal uspokojivou či zajímavou odpověď. V nejednom případě mi odpověděli pouze tak, že si na nic nevzpomínají nebo že žádné komplikace s náboženstvím nezažili. Paní učitelka Višňová uvedla: „*S církvi jsem se prakticky vůbec ve své*

²¹⁸ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 137-138; O úmyslných komplikacích při přihlašování studentů na náboženství mluvila i Jana Maršová v neoborném článku od Filipa Lukeše. Poznamenala dále, že návštěvy hodin náboženství byly psány do posudků jednotlivých studentů, což způsobovalo těžkosti v přihlašování na vyšší studium. (LUKEŠ, Filip, *Kádrové posudky a zkršená historie. Jak vypadaly školy před padesáti lety?* Deník.cz, 12. 2. 2019, [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://prazsky.denik.cz/zpravy-z-ceska/kadrove-posudky-a-zkreslena-historie-jak-vypadaly-skoly-pred-padesati-lety-20190207.html>.)

²¹⁹ ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 138; Do druhé studie *Socialistická škola* autoři vložili soubor naskenovaných pramenů, které našli během svého výzkumu. Objevili též i *Zprávu o stavu vyučování náboženství ve školním roce 1970/1971*. Tento pramen rozebíral roli vydávaných směrnic a školení učitelů v přesvědčovacích kampaních, s jejichž pomocí se dařilo snižovat počet přihlášených dětí na výuku náboženství. Ve školním roce na přelomu let 1970/1971 bylo na brněnských základních školách vyučováno k náboženství téměř dva a půl tisíce žáků z dva a dvaceti tisíců. Z nich převážná většina docházela na výuku římskokatolické církve. Zpráva dále informovala o obnově ateistické výchovy, jež umožňovala rozšiřování protináboženské propagandy do domácností. (*Zpráva o stavu vyučování náboženství ve školním roce 1970/1971*. Fond R 149 KSČ – MV Brno 1949–1989, Zápisy o schůzích komise školství a kultury, kart. 5, Archiv města Brna, Brno; ZOUNEK, Jiří, ŠIMANĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola*, str. 77)

profesní části nesetkala a vím, že v některých letech několik žáků navštěvovalo jakoby církevní nebo náboženství studovalo, ale na naší škole se určitě neučilo. A pokud chtěli chodit na nějaké hodiny náboženství, tak museli buď do různých kostelů nebo tady v Kolíně nebo nevím, jestli to nebylo na nějaké základce, jestli tam nedocházel pan farář, to ti teď neřeknu. Nevím.“ Je otázkou, jaký postoj jmenovaná učitelka měla k náboženství. Nicméně z kroniky základní školy, na níž učila, jsem zjistil, že na počátku normalizace několik žáků na výuku náboženství docházelo. Paní učitelka Višňová však na danou školu nastoupila až v letech, kdy už žádný student nebyl přihlášen.²²⁰

Dalšími pamětníky, kteří se k náboženské situaci nechtěli vyjádřit nebo řekli, že žádné problémy nezažili, byli pan učitel Jasan a paní učitelka Pelyňková. V případě paní Pelyňkové lze odpověď považovat za autentickou, protože začala vyučovat až v osmdesátých letech, kdy se výuka náboženství už tolik neřešila. U pana učitele Jasana nemohu říci, zda jeho výpověď byla pravdivá, poněvadž jsem s ním zažil velmi specifický rozhovor, což jsem popsal v úvodu.²²¹ Specifičtější odpovědi jsem získal od zbytku pedagogů.²²² O úloze náboženství v komplexním hodnocení či přímo o hodnocení studentů se mi zmínila paní učitelka Jasmínová. Ta uvedla: *„My jsme psali posudky, ale jako tam jsme, jediné, co mě se taky přičilo, uvést, zda jsou rodiče členi strany. No, taky se mi stalo, že jsem to u někoho nenapsala. A já jsem říkala. No, když mi to rodiče nesdělí, to nám měli sdělovat, to jsme dělali takové dotazníky. A to se dříve všechno tam psalo, co pracují, vzdělání a všecko. Jestli jsou, nejsou či byli a už nejsou. Takže když mi to neřekli, tak já si to nebudu nikde zjišťovat. Co se týkalo církve, to jsme tam nemuseli nic psát, to už jsem nepsala. Bylo nepříjemné, že tam někdo kvůli právě těmhle zádrhelům nemohl na studium, co chtěl.“*²²³

Z výpovědi paní učitelky Jasmínové tak vyplývá, že ačkoli pedagogové komplexní hodnocení žáků psali, neuváděli v nich, zda jsou věřící či dochází na výuku náboženství, což se liší od výpovědí učitelů z jižní Moravy.²²⁴ O nepřítomnosti náboženského založení v posudcích se mi zmínila i paní učitelka Smrková. Podle jejích slov se do nich uvádělo, jestli studentovi rodiče byli ve straně či byli a již nejsou nebo nikdy nebyli členy strany. Problém s vírou osobně

²²⁰ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022, viz přílohy.

²²¹ Rozhovor s panem učitelem Jasanem probíhal během jeho kroužku v dílnách, kdy nás rušil hluk od žáků, kteří pracovali s řemeslnickým náradím. Pamětníka jsem požádal, jestli bychom nemohli zajít do klidnější místnosti. Bohužel jsem byl neúspěšný, protože musel často dávat pozor na studenty a odbíhat od diskuze. (Rozhovor s panem učitelem Jasanem z 3. ledna 2023, viz přílohy)

²²² Rozhovor s panem učitelem Jasanem z 3. ledna 2023, viz přílohy; Rozhovor s paní učitelkou Pelyňkovou z 9. prosince 2022, viz přílohy.

²²³ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

²²⁴ Tamtéž.

nikdy neměla, protože byla nevěřící. Vzpomněla si nicméně, že na vesnické škole, na níž nastoupila po vystudování pedagogické fakulty, výuka náboženství existovala a docházelo do ní několik dětí.²²⁵ Další pamětnice paní učitelka Tulipánová, která je dodnes věřící katolička, mi popsala zkušenosti s vírou v období nástupu do práce. Ředitel jí tehdy upozorňoval, aby se o svém vyznání nikde nevyjadřovala. Z této příčiny prý v různých dokumentech nikdy nevyplňovala, že by byla věřící.²²⁶

Další kantorka paní Břízová si při otázce na strasti ohledně náboženství vzpomněla na svou bývalou spolužačku, jež byla velmi nadaná na zpěv a hru na klavír. Tato spolužačka chtěla po gymnáziu nastoupit na pedagogický institut. Bylo jí nicméně řečeno, že dokud se nevypíše z víry, nemůže být připuštěna k přijímacím zkouškám. Ona to nicméně odmítla. Nakonec jí díky výbornému hudebnímu nadání přijali na konzervatoř a pedagogiku si později dostudovala dálkově.²²⁷ Podle mého názoru tento příběh obsahuje ne jeden otazník. Nemohu samozřejmě říci, na kolik procent je pravdivý. Je pro mě překvapivé, že zmíněná studentka byla navzdory své víře přijata na gymnázium a poté i na konzervatoř, ale na pedagogický institut již ne. Navíc historicky zmíněná příhoda spadá ještě do období před Pražským jarem, takže o normalizačním školství mi moc poznatků nezprostředkovává. Na druhé straně však dokazuje komplikace, s kterými se studenti museli potýkat kvůli náboženství.

Dost specifickou až komickou vzpomínku mi vypověděla paní učitelka Konvalinová. „(...) pamatuji si, že jsem měla hospitaci z ministerstva školství před Vánoci (...). Já se připravila, lepili jsme řetěz. A já to měla připravený. Přišel ředitel a inspektor okresní a ten z toho ministerstva. A děti lepily a vyráběly a já abych to podbarvila, tak jsem tam pustila koledu ‚Narodil se Kristus Pán‘ od Gotta. Jako od Gotta. Končilo to všechno, to spokojený. A ten inspektor si mě jako vzal a říkal: ‚Soudružko učitelko měla jste na vysoké škole ateistickou výchovu?‘ A já říkám, ‚no měla, to víte že jo.‘ ‚Myslíte, že je to správné, když dětem pouštíte koledy?‘ Já jsem si myslela, že vyletím ze školství. A teď, když se za mě pan ředitel postavil, potom si mě zavolal a říkal, ať si z toho nic nedělám (...) Byla to divná doba. Prostě já jsem z rodiny, kdy naši byli docela věřící, takže u nás se vždycky ty koledy zpívaly. Mně nikdy nepřišlo, že by to bylo něco špatného.“²²⁸ Je poněkud zarážející, že režim povolil Karlu Gottovi, jako jedné z nejvýznamnějších tváří normalizace, zazpívat koledu s náboženskými motivy.

²²⁵ Rozhovor s paní učitelkou Smrkovou z 11. listopadu 2022, viz přílohy.

²²⁶ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

²²⁷ Rozhovor s paní učitelkou Břízovou z 20. listopadu 2022, viz přílohy.

²²⁸ Rozhovor s paní učitelkou Konvalinovou z 3. prosince 2022, viz přílohy.

Každopádně je možné, že se koledy v učitelkou zmíněné době již tolik neřešili a záleželo na individuálním přístupu jednotlivých inspektorů.

V Kolíně se na počátku normalizace zavedl pětidenní vyučovací týden, čímž návštěvnost hodin náboženství výrazně poklesla. Školy nabízely volné prostory pouze na středeční odpoledne, takže studenti, kteří chtěli na výuku docházet, neměli na výběr. Ve školství sílila ateistická propaganda, jež působila na mladší děti především během hodin vlastivědy. U vyšších ročníků se v hodinách dějepisu, občanské výchovy, přírodopisu a fyziky vyučovalo podle vědecko-světového názoru, v jehož vnímání náboženství nemělo žádné místo.²²⁹ Na první základní škole v prvním školním roce po okupaci se přihlásilo na výuku římskokatolického náboženství čtrnáct, na československého čtyři a na českobratrského evangelického dvacet pět studentů. Za dva roky již byli přihlášení na římskokatolické náboženství jen studenti tři a na českobratrské evangelické čtyři. V dalších letech se již náboženství nevyučovalo, protože se nepřihlásil dostatečný počet žáků.²³⁰

Při provádění výzkumu jsem se zajímal i o náboženskou situaci na vesnické škole a jak se případně lišila od té městské. Stejně jako u kolínských základních škol jsem použil kroniku vesnické malotřídky, již ve své práci kvůli anonymitě nemohu zmínit. Zjistil jsem, že se na její půdě náboženství vyučovalo. Bohužel však nedokáži popsat, jakou roli mu pedagogové přikládali, protože kronika zmiňovala výuku náboženství v rámci ateistické výchovy. Aby škola mohla náboženství vyučovat, musela vždy požádat obecní národní výbor o povolení. Učitelé měli povinnost v jejím rámci vychovávat žáky na základě již několikrát zmíněného vědeckého systému. Ve školním roce 1971/1972 kantorky vyučovaly ateistickou výchovu podle usnesení čtrnáctého sjezdu KSČ²³¹. Žákům vysvětlily podle ustáleného názoru klíčové pojmy jako socialismus, komunismus, proletářský internacionalismus, kapitalismus či význam kvalitní práce. Jaký vliv to mělo na vyrůstající generaci, si nicméně mohu jen domyslet. Ve zmíněném

²²⁹ *Informativní zpráva o církevně politické situaci na okrese Kolín, Zápis ze schůze rady ONV v Kolíně ze dne 28. srpna 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, nestr.; O vědecko-světovém názoru psal i autor kroniky první kolínské základní školy. Podle něj se měla škola či přímo učitel při vyučování řídit jen vědou. Počítalo se s tím, že pokud budou učitelé i rodiče mít vědecký světový názor, bude ho taktéž mít i vyučovaná mládež. (Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 15)*

²³⁰ *Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1963-1969, nestr.; Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988, str. 15, 26, 37.*

²³¹ *O školství a výchově v rámci čtrnáctého sjezdu KSČ více v KÚJAL, Bohumír, XIV. sjezd Komunistické strany Československa, Otázky školství, výchovy a vzdělání, 659-669, [online]. [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: file:///C:/Users/user/Downloads/Pedag_1971_5_01_XIV._659_669.pdf.*

školním roce se na náboženství přihlásilo deset žáků. Pravidelně jich však docházelo jen pět. Z té příčiny byla výuka během roku několikrát zrušena.²³²

V následujících letech se už náboženství na malotřídce nevyučovalo. Ve školním roce 1974/1975 podalo přihlášku pět studentů z vedlejší vesnice. Z důvodu komplikací spojených s dojížděním a sestavováním rozvrhů se nicméně všechny děti odhlásily. Lze jen polemizovat, jak složitá situace to pro školy mohla být. Ačkoli učitelky náboženství nevyučovaly, přesvědčovaly nadále děti a rodiče, aby nenaslouchali „učení o neexistujícím bohu“.²³³ Z analyzovaných zdrojů tak lze vypožorovat, že náboženská otázka se na Kolínsku řešila ihned na počátku normalizace. Po pár letech působení škol i pedagogů na rodiče a studenty však výuka náboženství přestala představovat výrazný problém pro vládnoucí režim. Po prozkoumání poměrů na městské a vesnické základní škole, musím poukázat na déle trvající stav výuky náboženství na vesnické malotřídce, což bylo nejspíše ovlivněno sociálními poměry a vzdáleností od centra moci.

Na předešlých stránkách jsem se pokusil o zanalyzování každodenní problematiky učitelského povolání v letech normalizace. Lze vidět, že v některých případech, například příprava pedagogů k výuce, výběr povolání či otázka pomůcek zůstalo školské prostředí nezměněné. Na druhé straně jsem však zjistil důležité poznatky o pedagogických činnostech, které by se již v dnešním školství nemohly provozovat. Velmi mě nadchlo téma získávání žáků pro studium na středních vojenských školách či orodování učitelů u rodičů, aby studenty nepřihlašovali na výuku náboženství. V sepisování této kapitoly jsem se nechal často inspirovat studií o jihomoravském základním školství od Jiřího Zounka a spol. V určitých částech jsem očekával shodu mezi jejich a mými zjištěními. Během analyzování školství na Kolínsku jsem však vyzkoumal, že se některé mé výsledky velmi lišily, z čehož vyplývá, že se školství v období normalizace lišilo kraj od kraje i období od období.

²³² Základní škola vesnice, bez inv. č. - Pamětní kniha 1944-1976, nestr.

²³³ Tamtéž

5. kapitola - Rok 1989 a jeho důsledky

Mou poslední otázkou v rámci normalizačního školství byla reakce na končící režim, rok 1989 a nastupující transformaci. Nejdříve bych chtěl vyobrazit situaci v kolínském školství před sametovou revolucí, poté reakce škol a učitelů. V kolínských novinách *Kupředu* několik dnů před revolucí vyšel článek *K veřejné diskusi před okresní konferenci KSČ*, v němž se rozebíraly i poměry v pedagogickém prostředí. Článek informoval o praktikování mravní výchovy, díky níž se měly odstranit nevhodné jevy v chování mladé generace. K zabezpečení komunistické výchovy se připravily vyhovující programy v odvětvích jednotlivých školních výchov, programu elektronizace či mimoškolních činností. Kolín se stále potýkal s nedostatkem kvalifikovaných pedagogů i kvalitních vedoucích.²³⁴

V článku nicméně zazněla i pozitivní zmínka o vybudování nové mikropočítačové učebny na druhé základní škole a pokračujícím proškolením kantorů na práci s informační technologií. Od prvního září 1989 jednotlivé školy nacvičovaly se studenty na spartakiádu. Celkem se zapojilo dvě stě padesát dětí mateřských škol a přes tisíc pět set studentů základních škol. V rámci umístovacího řízení se podařilo za poslední rok získat nejvyšší počet studentů na střední vojenské školy. Mezi další projekty, které se podařilo dokončit, lze zařadit nových

²³⁴ Ačkoli OŠ ONV usiloval o zabezpečení dostatečného počtu kvalifikovaných pedagogů, v roce 1989 bylo na prvních stupních čtrnáct a na druhých stupních třicet čtyři nekvalifikovaných učitelů. (*Kupředu*, 9. listopadu 1989, Číslo 46, ročník 37, str. 7);

Když to srovnám se stavem na počátku normalizace, tak musím říci, že se situace výrazně zhoršila. Kolínská Rada ONV projednávala v srpnu 1969 personální rozbor učitelů a spočítala jejich počet na pět set padesát osm.

558 pedagogů ZDŠ			
20 – 30 let	215	20 mužů	195 žen
30 – 40 let	102	21 mužů	81 žen
40 – 50 let	94	27 mužů	67 žen
50 – 60 let	120	50 mužů	70 žen
Přes 60 let	27	22 mužů	5 žen

Z rozboru lze vyčíst značný růst mladších sil a pokles starších. V genderovém složení ukazuje poměr tři ku jedné ve prospěch žen. Za nepříznivé nicméně musím označit, že více jak polovina mužů pedagogů přesáhla už padesát let a není dostatek mladých absolventů, kteří by poměr vyrovnali. Vyšší počet důchodců je důsledkem častého odcházení učitelek na mateřské dovolené. Co se týká kvalifikovanosti, na prvních stupních učilo přesně dvě stě čtyřicet tři učitelů. Z nich mělo vhodnou kvalifikaci dvě stě dvacet pět. Dalších čtrnáct disponovalo kvalifikací pro druhý stupeň, jeden pro střední školy a bez pedagogického vzdělání byli tři kantorů. Na druhých stupních vyučovalo tři sta patnáct učitelů. Příslušné vzdělání mělo dvě stě šedesát šest pedagogů. Aprobaci pro školy druhého cyklu vlastnilo deset učitelů, pro první stupeň třicet dva a bez kvalifikace učilo sedm kantorů. Těchto sedm kantorů společně se třemi z prvního stupně si však dodělávají vzdělání dálkově. Všichni pedagogičtí pracovníci by tedy měli mít v dalších letech alespoň nějaké učitelské vzdělání. (*Situace ve výchovně vzdělávacím procesu za uplynulý školní rok*, Zápis Rady ONV KSČ, léto 1969, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ, str. 6)

patnáct tříd třetí základní školy i několik sportovních hal. Požadovaných dostatečných kapacit škol se však nepodařilo docílit. V některých případech školy nedisponovaly vlastní tělocvičnou. Učebny na hodiny dílen měly v provizorním stavu. Pracovní příslušenství škol se sice zlepšovalo díky programům v rámci estetické výchovy či patronátním závodům. Nicméně několik škol zůstávalo bez oprav.²³⁵

Z vylíčených informací nelze zpozorovat, že by se komunistický režim nějak hroutil. Na druhé straně však bylo možné vidět, jak společnost zůstávala neustále v neproměnném stavu, což situaci neprospívalo. Po událostech na Národní třídě se na 27. listopadu připravila celorepubliková generální stávka. V Kolíně se v tento den na náměstí Obránců míru sešli lidé za účelem podpory studentských požadavků. Ke stávkování se připojila zřetelná většina pracujících kolínského okresu. Souhlas každý vyjadřoval svým způsobem. Někdo přišel demonstrovat na náměstí, jiný zase vyvěsil vlajku československého státu. Ve dvanáct hodin se lidé začali scházet. Někteří si přinesli transparenty s hesly pro podporu studentů a herců, socialismu s demokracií, svobodných voleb či dokonce tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSČ Karla Urbánka. Po doznění státní hymny přečetli zástupci Občanského fóra, do jejichž řad se přihlásilo na dvě stě pracujících, zásady svého programu. Zástupci podniků následně veřejně podpořily požadavky nově založeného občanského sdružení i studentů. Mezi řečníky se objevili i studenti kolínského gymnázia a několik regionálních politických funkcionářů. Ti kromě hospodářských změn přislíbili i zlepšení podmínek ve školství.²³⁶

Tento výtisk se však nevěnoval jen revolučním dnům. Ba naopak rozebíral i důležité problémy, s kterými se studenti museli potýkat. Například řešil nutnost odpočinku a odreagování dětí po studiu. Na venkovských školách však na volnočasové aktivity nebylo moc prostoru, protože studenti museli vždy po škole čekat na autobus. Na jedné vesnické devítileté základní škole žákům umožnili dostatek aktivit v podobě různých kroužků. Žáci si tak mohli vybrat mezi kroužky sportovně zaměřenými, ale i výtvarnými, včelařskými či dramatickými. Ke konci roku 1989 (ale i v dalších letech po něm) se tak stále ještě přemýšlelo o rozvoji mládeže stejným způsobem jako celých dvacet let normalizace.²³⁷

V lednu 1990 informovali regionální noviny o změnách v přijímání na střední školy. Samozřejmě po přelomových měsících nemohli studenti být přijímáni stejně jako v předešlých dvaceti letech. Přihlášení na střední školu se zasílalo do 31. března. Na školy či obory

²³⁵ *Kupředu*, 9. listopadu 1989, Číslo 46, ročník 37, str. 7

²³⁶ *Kupředu*, 30. listopadu, číslo 49, ročník 37, str. 1

²³⁷ Tamtéž, str. 3.

s povinnou praktickou či talentovou zkouškou se přihláška odevzdávala o několik dnů dříve. Těm studentům, kteří se hodlali hlásit na talentové střední školy, pedagogicko-psychologická poradna doporučovala zaslat přihlášku ještě na jednu střední školu bez talentové zkoušky. V článku dále uváděli, že se ve zmíněném roce centrálně zadávané přijímací zkoušky konat nebudou a místo toho školy přijmou studenty na základě průměrného prospěchu. V případě nepřijetí se zákonní zástupci mohli odvolat ke krajskému národnímu výboru. Na konec textu poradna dopsala doporučení, v němž doporučovali rodičům, aby zvážili reálné možnosti svých dětí a nabízela případné odborné porady.²³⁸

V mém výzkumu mě velmi zajímal vliv politického převratu na půdě škol. Dana Moree ve své knize tomuto přelomu věnovala jednu kapitolu, v níž popisovala jednak destrukci vztahů mezi učiteli a jednak zakládání poboček Občanského fóra.²³⁹ Pedagogové v kolínském okrese ustanovili na bázi Občanského fóra pedagogické fórum, jež intenzivně pracovalo na přeměně školního prostředí. V průběhu roku 1990 probíhaly na několika školách konkurzy na pozice ředitelů a jejich zástupců. Vyššímu počtu inspektorů byla vyslovena nedůvěra a došlo k personální obměně kolínského odboru školství, mládeže a tělovýchovy (OŠMT).²⁴⁰ Při analyzování roku 1989 jsem nejvíce vycházel ze školních kronik a osobních vzpomínek jednotlivých učitelů. Překvapilo mě, že kantoři při otázce na poměry ve školství během sametové revoluce a po ní moc sdílní nebyli. Paní učitelka Jasmínová mi na otázku, jak se cítila po sedmnáctém listopadu, odpověděla, že nervózně. Nevěděla tehdy, zda mají stále chodit na večerní univerzitu marxismu-leninismu nebo se již neúčastnit. Ačkoli ta situace na škole byla dost neklidná, snažila se učit, jako by se nic nedělo. Za největší pozitivum považovala změnu oslovení ze „soudružko učitelko“ na „paní učitelko“.²⁴¹

Paní učitelka Pelyňková si vzpomněla především na podněcování studentů ve vyšších ročnících. Rodiče podle jejích slov tehdy „provokovali“ devátáky, aby ve třídě diskutovali o politické situaci. Zmínila, že zažila i změnu ve školním vedení, kdy musely staré struktury odejít. Pedagogové, kteří v dřívějších letech mlčeli a poslouchali na slovo, se najednou začali chovat k učitelům-komunistům nepřátelsky. Zmíněná pamětnice, přestože byla kandidátkou do strany, se však nikdy s takovým chováním od svých kolegů nesečkala.²⁴² Paní Tulipánová měla listopad 1989 spojený především se škrtáním pasáží v učebnicích. Vzpomněla si na nepatrné

²³⁸ *Kupředu*, 5. ledna 1990, číslo 1, ročník 38, str. 3.

²³⁹ Moree, Dana, *Učitelé*, str. 81.

²⁴⁰ *Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1960 – 1991*, str. 666.

²⁴¹ Rozhovor s paní učitelkou Jasmínovou z 16. prosince 2022, viz přílohy.

²⁴² Rozhovor s paní učitelkou Pelyňkovou z 9. prosince 2022, viz přílohy.

třenice, jež na své škole zažila. Uvedla, že se prý tehdejší ředitel pod nápirem zhroutil, takže musel odejít do menšího města v sousedním okrese. Vůči své osobě však nenávistné reakce necítila, což přikládala především své neúčasti ve straně.²⁴³

Paní učitelka Lípová v roce 1989 zastávala pozici ředitelky na vesnické malotřídce a vykonávala tuto funkci i po sedmnáctém listopadu. Vyjádřila se, že nikdo tehdy nevěděl, co se vlastně děje. V Kolíně ta situace byla docela zřejmá, ale u nich na venkově se ty informace tak rychle nešířily. Setkala se s lidmi, kteří považovali politický převrat za podvrh a nechtěli mu uvěřit.²⁴⁴ Paní Višňová učila především děti nižších ročníků, takže nemusela pád komunistického režimu ve třídě probírat. Když se jí však nějaký student zeptal, tak odpověděla podle toho, co znala z médií. Ačkoli byla členkou KSČ, nepocítila žádné opovržení. Dle jejích slov to bylo kvůli tomu, že učila na prvním stupni.²⁴⁵

Nikdo z pamětníků, s kterými jsem se bavil, nezažil během posledních dnů roku 1989 komplikace. Vzpomněli si sice na nějaké rozmíšky, propouštění ředitelů či zástupců ředitelů, ale nebylo to vždy zvykem. Na první základní škole v květnu 1990 uspořádali konkurz na pozici ředitele. Nakonec se přihlásil jediný kandidát, a to dočasný ředitel. Před volbou se tajně analyzovalo mínění celého učitelského sboru. Za pana ředitele se postavilo přes osmdesát procent zaměstnanců. Možná i z toho důvodu ho posléze volební komise zvolila všemi hlasy. Po vyřešení funkce ředitele přišla na řadu pozice nových zástupců pro oba stupně školy. Jak pro první, tak pro druhý stupeň se vybíral jeden ze dvou kandidátů. Politický převrat zapříčinil i změnu ve výuce, jež byla modifikována podle metodického pokynu z 5. prosince 1989. K nejvýznamnějším změnám došlo v předmětech občanské nauky, zeměpisu a dějepisu.²⁴⁶

V kronice páté základní školy se autor odhodlal popsat i jiné než školní události. Zmínil protestní demonstrace, výročí úmrtí Jana Opletala, akce podporující stávkující studenty, vznik Občanského fóra i postavu Václava Havla. Popsal, jak se na půdě školy uvolnila kázeň a vztahy v pedagogickém sboru. Díky „pocitu zodpovědnosti“ se však většina kantorů vrátila ke svým povinnostem. V březnu 1990 se na mimořádné pedagogické radě ustanovila konkurzní komise,

²⁴³ Rozhovor s paní učitelkou Tulipánovou z 19. listopadu 2022, viz přílohy.

²⁴⁴ Rozhovor s paní učitelkou Lípovou z 21. listopadu 2022, viz přílohy.

²⁴⁵ Rozhovor s paní učitelkou Višňovou z 25. listopadu 2022, viz přílohy.

²⁴⁶ Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1988- 2000, str. 23-24; O změně učiva například v DOLEŽAL, Heidrun, *Československo v letech 1968 až 1989 v českých učebnicích dějepisu*. In: BENEŠ, Zdeněk (ed.), *Dvojí rok 1968? Zlomové roky 1968 a 1989 v českých a německých učebnicích dějepisu*, Praha 2010; MALÝ, Ivan, *Učebnice dějepisu jako nástroj ideologického boje*. In: JIROUŠEK, Bohumil a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie. Kapitoly z historiografie 20. století*, České Budějovice 2008; SIKOROVÁ, Zuzana, *Výběr učebnic na základních a středních školách*. Ostrava, 2004.

jejímž úkolem bylo zvolit nové vedení školy. Mezi kandidáty na funkci ředitele se přihlásila dočasná paní ředitelka a jeden z učitelů. Komise složená z členů MěNV, SRPŠ a několik učitelů konkurzní komise po odhlasování znovuzvolila paní ředitelku. O několik dní později následovalo řešení funkce zástupce. Do ní navrhla paní ředitelka dosluhující zástupkyni a jednu kantorku z učitelského sboru. Pedagogický kolektiv po diskuzi nakonec prosadil zmíněnou kantorku.²⁴⁷

V průběhu školního roku učitelé narychlo upravovali vyučovací osnovy v hodinách dějepisu či občanské nauky. To zapříčinilo, že se ani jeden z těchto předmětů v prvním pololetí neklasifikoval. Na další rok škola připravovala studijní podmínky (např. posílala učitele na studium anglického či německého jazyka) na výuku západních cizích jazyků, v čemž před jinými kolínskými školami měla navrch, poněvadž již několik let vyučovala anglický jazyk jako nepovinný předmět. V některých případech se pedagogové začali vidinou nových pořádků řídit heslem: „Teď si budu učit, jak chci a co chci“, což bylo dosti problematické, protože přivádělo na pedagogickou půdu anarchické prvky.²⁴⁸

V případě šesté základní školy kronika informovala o vyhrocené situaci, kterou ilustrovaly především spory mezi vedením a pedagogickým sborem. Kvůli příliš autoritativnímu jednání vedení hledal učitelský kolektiv nového uchazeče do konkurzu na funkci ředitele. Nakonec si pedagogové vybrali bývalého pana ředitele, jenž byl ze školy donucen odejít na počátku normalizace. Následně strávil čtyři roky na velimské základní škole, poté však musel školství opustit nadobro. Pracoval jako řidič firmy Automatizace železniční dopravy Praha, z níž ze zdravotních důvodů přešel k benzinové pumpě, kde zastával pozici pumpaře. Ačkoli si učitelé uvědomovali, že se jimi navržený kandidát již patnáct let školního života neúčastnil, vystupování dočasné paní ředitelky je donutilo, aby se přidali stoprocentně na jeho stranu.²⁴⁹

V konkurzní komisi zasedali vedoucí OŠMT, zástupce MěNV a SRPŠ. Volba proběhla i za přítomnosti rehabilitační komise, jež neměla hlasovací pravomoc. Působila však jako poradní orgán, který doporučoval volbu nového pana ředitele. Po této volbě zvolil sbor tajným

²⁴⁷ Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962-1990, nestr.

²⁴⁸ Tamtéž; Za problematické také lze považovat uzákonění reformy ve vzdělávání těsně po roce 1989, které nikdo nepodepřel výzkumy či vědeckými analýzami. Osobně v tom vidím jistou paralelu s reformami z období komunistické diktatury, jež jsem ve své práci několikrát zkritizoval. Výsledně tedy nelze říci, že by vše po politickém převratu šlo k lepšímu. (PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, str. 50)

²⁴⁹ Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1960 – 1991, str. 666-667.

hlasováním na návrh pana ředitele novou zástupkyní. Neklidné dny přelomu roku 1989 a 1990 ovlivnily vyučování i na šesté základní škole. Zapříčinily též rozsáhlé diskuze i nepokoje, což neprospívalo běžné školní činnosti. Podobně jako na páté základní škole se i zde v několika ročnících neklasifikovaly předměty dějepisu a občanské nauky. Pedagogové se v některých případech rozhodli vyřadit staré učebnice. Kromě ruského jazyka škola zavedla i výuku jazyků německého, anglického či francouzského, přičemž se studenti nejčastěji rozhodovali mezi německým a anglickým jazykem. Za účelem odstranění mezer při výuce těchto předmětů a vyhovění poptávce rodičů i žáků začali učitelé docházet na jazykové kurzy.²⁵⁰

Na počátku roku 1990 se začalo diskutovat o proměně odborové organizace. Revoluční odborové hnutí bylo zrušeno, což zapříčinilo četné majetkové spory. I přestože se zřídila nová odborová sdružení, rozepře pokračovaly nadále. V průběhu školního roku docházelo k objasňování, co lze na škole ponechat a co případně zrušit. Učitelé i jiní pedagogičtí pracovníci vstupovali do nově založených odborových svazů, zakázalo se působení politických stran a hnutí na školách, zrušil se Svaz československo-sovětského přátelství i základní organizace KSČ. Dokonce i činnost pedagogického fóra, založeného po listopadu 1989 pro uspokojení zájmu učitelů, byla zastavena.

Celkově po analýze roku 1989 v Kolíně musím říci, že školní život pokračoval svou cestou jako jiná odvětví. Myšlení kolínských obyvatel nebylo stoprocentně shodné, což dosvědčuje i manifestace během generální stávky na kolínském náměstí. Někdo na ní přišel za účelem podpory studentů či myšlenky svobodných voleb, někdo zase kvůli podpoře Karla Urbánka. Na některých školách zůstali díky souhlasu učitelského sboru starí ředitelé. Jinde muselo z důvodu vzájemných antipatií nejvyšší vedení odejít. Osobně se mi líbilo zapojení idey demokracie do školního prostředí, kdy jednotliví pedagogové volili ze svých řad členy do konkurzní komise a ta poté s přispěním dalších delegátů vybírala uchazeče na post ředitele či zástupce. Pozitivně pohlížím na zkrácení povinné školní docházky z deseti na devět let, což zůstalo zachováno dodnes. Klíčovou změnu vidím ve zvýšení pravomocí ředitelů od začátku prvního školního roku po politickém převratu. Na druhé straně však takové zvýšení pravomocí mohlo snížit vyhlídky nových pedagogů, kteří se již při získávání zaměstnání nemohli obracet na odbor školství.²⁵¹

²⁵⁰ Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č. - Pamětní kniha 1960 – 1991, str. 668-670.

²⁵¹ Tamtéž, 671-673.

Závěr

Jak vypadalo školství v období normalizace a vyvíjelo se nějakým způsobem v průběhu let? Na počátku výzkumu jsem se rozhodoval, jaká by měla být hlavní otázka mé práce. Již v úvodu jsem zmínil článek o problémech vyučování období normalizace v hodinách dějepisu. Za přínosné mi tedy přišlo zanalyzovat právě školství v letech normalizace, na němž lze upozorovat každodenní problémy, s kterými se běžný člověk musel potkávat. V úvodu jsem několikrát zmínil komplikovanost výzkumu nejnovějších soudobých dějin. Mnoho historiků dnes považuje při studiu nejbližších historických událostí za vhodné využít orální metodu a s ní spojené výpovědi pamětníků. Na počátku svého výzkumu jsem též uvažoval, že bych svou práci z větší části opřel o příběhy pedagogů učících v letech normalizace. Z příčiny nemožnosti uspořádat druhé setkání u některých narátorů jsem však danou metodu nemohl využít v dostatečné míře. Tudíž ve svém výzkumu nemohu práci s pamětníky nazývat plnohodnotně jako orální metodu, ale metodu odvozenou od orálně-historických přístupů.

Na předešlých stránkách jsem tedy příběhy narátorů několikrát využil. Vždy jsem se však snažil jejich výpovědi konfrontovat s vhodnou literaturou či pramenem. Díky dobovému tisku, školním kronikám, školským zákonům či soupisům Rady ONV v Kolíně se mi naskytl zajímavý obraz kolínského normalizačního školství a společnosti. Několik témat mi poskytla i odborná literatura, která se v posledních letech začíná rozrůstat. Samozřejmě, literatury o normalizaci bylo sepsáno hodně. Ale až v posledních letech se začal zvyšovat zájem o prozkoumání normalizační společnosti na úkor politických dějin, represí či biografii významných osobností. Období normalizace je velmi komplikované na studium, protože dodnes rezonuje v odborných i laických diskuzích. Každý mohl posledních dvacet let komunistického režimu vnímat vlastním dojmem, čímž si vytvořil na dané téma subjektivní názor, který se může velmi odlišovat od jiného. Má práce si nedala za cíl předložit jeden daný imperativ o normalizačním školství. Právě naopak. Zjistila, že se normalizační školství lišilo na základě regionu, období a také člověka v něm pracujícího.

Již v první kapitole bylo potřeba alespoň stručně představit zkoumaný region. Kolín díky tomu, že je situovaný nedaleko Prahy, byl často blízko hlavnímu dění. Neusiloval jsem však o popsání dějin Kolína od jeho založení či počátku dvacátého století po současnost. Chtěl jsem zanalyzovat situaci obyvatel Kolína a jeho okolí v mnou zkoumaném období. Díky spisům z jednání Rady ONV v Kolíně a statistickým údajům z knihy *Česká socialistická republika v šesté pětiletce* jsem mohl představit hospodářské poměry, životní úroveň a s ní spojenou

pedagogickou situaci. Ve výsledku z analýzy vyšlo, že Kolínsko na tom nebylo tak špatně jako například jiné kraje.

Tato část nadále cílila na představení historie kolínské vzdělanosti. Můj souhrnný popis započal již od zavedení povinné školní docházky. V Kolíně byly první pedagogické ústavy přidružené k církevním institucím. Kvůli růstu počtu studentů se však z církevních pozemků přestěhovaly. Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se začaly zřizovat nové školy pro jednotlivé kolínské obvody a také genderové zastoupení. Další zakládání škol proběhlo až v období komunistické diktatury, kdy poslední založenou školou byla sedmá základní škola otevřená několik let před koncem normalizace. Již v samotné kapitole jsem uvedl komplikace při sepisování této části. Zmínil jsem nedostatečnou věrohodnost mnou předloženého popisu historie škol z příčiny dosud nenapsané odborné studie. Zajímavosti o historii škol jsem tak často čerpal ze školních kronik, turistických průvodců (sepsaných vysokoškolskými odborníky) a z webových stránek jednotlivých škol. Co se týče potenciálu analyzování dějin Kolína a školství, jistě by se nabízelo zkoncipovat toto téma na odborné literatuře. Aby se nicméně zmíněná analýza zrealizovala, je potřeba takovou literaturu nejdříve napsat.

V další kapitole jsem usiloval o zanalyzování přítomnosti ideologie ve školství. Úplně na začátku bylo potřeba představit význam ideologie a sdělit, že se ideologie ve školství nacházela v každém období, ale vždy záleželo na politickém systému, který s ní pracoval. Podobně jako se za první republiky uskutečňovala ideologie nově založeného státu a glorifikace prezidenta Masaryka nebo navrátilých legionářů, tak i v období komunistické diktatury se prosazovala ideologie, jež měla zabezpečit existenci vládnoucího režimu. Aby se takový režim udržel u moci, bylo mu potřeba zajistit podporu obyvatel. A nejlépe se taková podpora do budoucna zaručovala náležitou výchovou a vzděláním nejmladší generace. Nelze se tedy divit, že vládnoucí režim po školství požadoval vychovat dostatečně komunisticky uvědomělou mládež.

Na učitele tak lze pohlížet jako na důležitý instrument režimu, což dokazoval i slib, který museli po dostudování skládat. Nelze nicméně na takový úkon pohlížet jaksi pejorativně. Vždyť i samotní učitelé, s kterými jsem o něm diskutoval, vysvětlovali, že to byl normální slib na tu dobu a že kdyby se několik slov pozměnilo, mohl by se skládat ještě v dnešní době. Na druhé straně je otázkou, co by se stalo, kdyby takový slib odmítli pedagogové složit. Každopádně i ve vzdělání učitelů bylo možno vidět působení ideologie. Už na vysokých školách museli absolvovat studium marxismu-leninismu a později když nastoupili do zaměstnání, docházeli na schůze či takzvanou večerní univerzitu marxismu-leninismu. Během

výuky pedagogové vyučovali podle metodických pomůcek, jež některé skutečnosti zatajovaly či překrucovaly. Zda kantoři dostatečně plnili stanovené pokyny pak zjišťovali inspektoři, kteří obcházeli jednotlivé třídy a v některých případech pokládali dnes velmi komicky vnímané výtky (například, když byla třída napřed s výukovou látkou).

Vliv ideologie v pedagogickém prostředí mě zajímal v období od přijetí Košického vládního programu až po konec normalizace. Učinil jsem tak i za tím účelem, aby práce předložila co nejobektivnější pohled na postupný vývoj školství. Celým výzkumem mě provázela myšlenka na komplexní posudky studentů a od nich odvozené přijímání na střední školy. Toto téma jsem zmínil jak v této kapitole, tak i v kapitole zkoumající každodenní problematiku školství. Právě přijímání studentů na základě kádrových hledisek dokazoval vliv ideologie na vzdělání. Zjistil jsem však, že se tak nečinilo kontinuálně celých čtyřicet let. Poprvé se dle třídního původu rozhodovalo v průběhu padesátých let a následně až v období normalizace. Mnoho mých pamětníků nastupovalo ke střednímu i vyššímu vzdělání v letech šedesátých, takže je osobně komplexní hodnocení minula. Někteří si nicméně vzpomněli na roli posudků v letech jejich učení na školách.

Úloha posudků je dodnes velmi zajímavé téma a jistě by bylo vhodné ho do budoucna lépe zpracovat. Bohužel však mnoho posudků bylo po roce 1989 skartováno. Učitelé z jedné kolínské školy mi osobně řekli, že po politickém převratu dostali od školy papírovou krabici s dokumenty, mezi nimiž se nacházelo i několik posudků. Když jsem se však zeptal, zda bych do nich nemohl nahlédnout, odpověděli, že je spálili, protože vyvolávaly velmi negativní vzpomínky. Myslím si však, že kdyby se někdo pod záštitou výzkumné společnosti odhodlal téma posudků zmapovat a rozšířil by ho na větší území, mohl by zpracovat velmi kvalitní analýzu, jež by předložila zajímavý pohled na pedagogické prostředí v komunistickém režimu.

K rozhodnutí napsat třetí kapitolu o reformách pozměňujících délku studia jsem přistoupil, když jsem analyzoval umístovací řízení studentů. Někteří studenti odcházeli na střední školy z osmé, někteří z deváté třídy. Přišlo mi to velmi chaotické. Navíc se v letech normalizace hovořilo o povinné školní docházce, která se neshodovala s délkou studia na základní škole. Svůj výzkum jsem zahájil zmínkou o jednotné škole. Učinil jsem tak i z té příčiny, že se od ní odvíjely další reformy. Navíc dnes, kdy existuje rozmanitá řada škol, se může o jednotné škole mluvit jako o špatném nápadu ustanoveném komunisty. Skutečnost nicméně byla jiná. O jednotné škole se uvažovalo za účelem umožnění vzdělání všem, a především studentům z dělnických rodin, i v deklaraci odsouhlasené v OSN. Takže nelze mluvit o jednotné škole jako o výhradně komunistické myšlence. Na výčtu jednotlivých

reforem však lze usoudit, že čtyřicet let komunistické diktatury školství v Československu a poté i v České republice značně poznamenalo.

Převážnou část své diplomové práce jsem věnoval každodenní problematice učitelského prostředí. Zajímalo mě, jak vypadal běžný školní rok i jaké otázky musel pedagog řešit. Některé úkony zůstaly do současnosti nezměněné, jiné se zrušily hned po roce 1989. Během sepisování jsem našel několik pozitivních úkazů, jako například patronátní činnost od významných průmyslových podniků či bezpečnostních složek. Podniky i bezpečnostní složky často pomáhaly finančně i materiálně školám při rekonstrukcích či pořádání vzdělávacích programů. Navíc vlastnily chalupy, které zapůjčovaly školám na školy v přírodě či lyžařské kurzy. Když bychom analyzovali činnost Pionýra, tak i na něj by se dalo pohlížet pozitivně. A to díky organizování táborů a variabilních aktivit, na nichž se děti učily k samostatnosti. Na druhé straně nicméně dnes nemůžeme zapomenout na jeho ideologickou úlohu, jež nebyla bezvýznamná. Kromě toho jsem zjistil několik zmínek, kdy se práce v Pionýru považovala za trest či příslib k získání zaměstnání ve školství. S těmito kritérii za účelem získání zaměstnání se již nesetkáváme.

V současné době ve společnosti rezonuje idea, že by se do školství mělo začlenit více mužů. Příčinu takového úsilí lze dohledat do období komunistického režimu, kdy docházelo k převažující feminizaci školství. Muži si totiž tehdy vybírali lépe finančně zajištěná povolání v průmyslu. O genderovém či věkovém rozložení pedagogů v Kolíně jsem se dozvěděl ze zápisu Rady ONV, v němž bylo možné vysledovat, že v každé věkové kategorii převažoval počet žen, až na výjimku věkové kategorie šedesát let a výš, v níž převažoval počet mužů. Velmi mě zaujal úzus nastupování pedagogů do zaměstnání. Kantoři na Kolínsku totiž většinou začali učit nejdříve na základě umístěnky na vesnické škole a až po několika letech nastoupili na větší školy ve městě. Jiří Zounek se svými kolegy uvedli, že učitelé někdy získali umístěnku daleko od svého bydliště a z této příčiny museli často podnikat kvůli špatnému dopravnímu spojení nepohodlné cesty pěšky.²⁵² O takových těžkostech se respondenti během rozhovorů nezmínili. Samozřejmě museli dojíždět do vesnic na Kolínsku, ale nikdy to nepovažovali za tolik úzkostné. Mně osobně přišla myšlenka umístěnek velmi prospěšná, protože pedagog měl čerstvě po dostudování vysokou pravděpodobnost, že získá zaměstnání.

Kantoři kromě toho měli často při nástupu do zaměstnání uvádějící pedagogy, již jim pomáhali s každodenními činnostmi učitelské profese. Mnoho učitelů si stěžovalo, že je na

²⁵² ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život*, str. 116.

vysokých školách nenaučili běžné praktické důležitosti. Z této příčiny se funkce uvádějího pedagoga ukázala jako prospěšná. Tím se dostávám k otázce náladového rozpoložení v učitelském sboru. Dana Moree ke konci své studie analyzovala postoje učitelů k proměně školství po roce 1989. Zmínila též vzájemné nálady, které promítla na obrazu plné či prázdné sborovny. V letech normalizace se prý všichni učitelé scházeli každou přestávku ve sborovně, kde si užívali i „srandu“. Po politickém převratu se však učitelský sbor rozdělil do skupinek, které se shromažďovaly v kabinetech či takzvané kužárně. Přesto pamětníci považovali vztahy po roce 1989 za otevřenější, což bylo vidět především v diskuzích mezi pedagogy, které již probíhaly bez strachu ze ztráty zaměstnání. Otevřenější poměry nicméně zapříčinily i zintenzivnění rivality a oslabení pospolitosti v kantorském kolektivu. Především v období kolem roku 2004 se začaly objevovat konflikty mezi mladšími a staršími učiteli.²⁵³ O podobných postojích v pedagogickém sboru například hovořily paní učitelky Smrková, Višňová či Pelyňková.

Osobně jsem pohlížel velmi negativně na otázku umístovacího řízení. Na rozdíl od období normalizace si totiž v dnešní době může každý student vybrat jakýkoli obor bez toho, aniž by byl vystaven tlaku ze strany školy či režimu. I tehdy existovala funkce takzvaného výchovného poradce, jenž pomáhal studentům ve výběru vhodného povolání. Studentům se často nedoporučovalo podávat přihlášky na školy, na které neměli šanci přijetí z důvodu jejich komplexního posudku či přílišné přeplněnosti. Žáci si tak měli často vybírat z takzvaných prioritních oborů prospěšných pro společnost. Co se týká budoucího výzkumu, očekávám značný potenciál v zanalyzování rozdílů v přihlašování studentů z různých regionálních oblastí či sociálních poměrů. Samostatnou podkapitulu představovalo téma středních vojenských škol. Za přesvědčení dostatečného počtu žáků k vojenské kariéře obdrželi školy či přímo učitelé významný finanční bonus. Reputace armádního povolání v dnešní době nicméně dokazuje naprostý obrat v podávání přihlášek na střední vojenské školy. Případné přihlašování na vojenské školy je navíc založené, především a také jedině, na preferencích studenta a ne školy.

Poslední kapitolu jsem věnoval k analyzování situace ve školství v roce 1989. V první řadě mě zajímaly poměry před 17. listopadem, v čemž mi velmi pomohl článek z regionálního týdeníku *Kupředu*. Zjistil jsem, že školy tehdy nedisponovaly dostatečným počtem kvalifikovaných pedagogů či vhodných prostorů pro výuku, což bylo velmi problematické, protože takový stav trval již několik let. Aktivizace kolínských obyvatel nastala až několik dnů po nepokojích na Národní třídě. Na kolínském náměstí se tehdy během generální stávkou sešly

²⁵³ MOREE, Dana, *Učitelé*, str. 134-135.

davy lidí, mezi nimiž se shromáždilo i mnoho studentů. Velmi mě zajímaly náladové poměry na školách. Chtěl jsem zjistit, zda docházelo k okázalým protestům, jako například vyhazování nástěnek z oken či „válka“ učitelů s opačnými názory. Výpovědi učitelů ani zápisy školních kronik nicméně o takových projevech neinformovaly. Každý pamětník při otázce na rok 1989 zavzpomínal na něco jiného. Někdo na nervozitu v učitelském sboru či nejistotu v navštěvování ideologicky zaměřených institucí. Jedna kantorka dokonce zmínila, že rodiče podněcovali studenty, aby se ptali učitelů během vyučování na situaci v Praze. Další bývalá kantorka si vzpomněla na drobné konflikty mezi učiteli komunisty a učiteli nekomunisty, válkou to však nenazvala. Poměry ve školství po politickém převratu byly tedy poměrně neklidné. Mnoho pedagogů se pokoušelo učit, jako by se nic nestalo, ale samozřejmě se nedokázalo oprostít od politických událostí.

Osobně jsem si myslel, že po změně režimu docházelo na každé škole k proměnám ve vedení. Případy dvou základních škol mi však dosvědčily i jiný úkaz. Na nich se totiž pedagogický sbor postavil za dočasné vedení, a tak se z demokratických voleb na školní úrovni ustanovili staronoví ředitelé. Na druhé straně jsem se však setkal i s opačným modelem, kdy došlo ke zvolení ředitele, který byl na počátku normalizace ze školy vyhozen z ideologických důvodů. Během analyzování pozic ředitelů a zástupců se mi velmi zalíbilo provádění demokratického principu. Z uvedeného výzkumu tedy vyplývá, že se nedala hodnotit všechna školní prostředí podle jednoho všeřikajícího modelu a že existovaly i odlišné případy, které stanovenému názoru odporovaly.

Školy se v prvním roce po politickém převratu potýkaly se změnou standardů za účelem zreformování pedagogického prostředí. Studentům nastupujícím v září 1990 na kolínské střední školy například byly za tímto účelem odpuštěny přijímací zkoušky. Učitelé dějepisu či občanské nauky, tedy předmětů nejvíce zatížených ideologií, během hodin své žáky neklasifikovali. Kromě proměn kapitol jednotlivých předmětů však školy musely též rychle zabezpečit výuku cizích jazyků, především jazyků z do té doby nepřátelských zemí. Velmi mě překvapilo, jak rychle školy zareagovaly a rekvalifikovaly své pedagogy. V následujících letech se totiž výuka anglického, francouzského a španělského jazyka vyučovala. Ne všude však bylo vyučování cizích jazyků dostatečně kvalitní.

Možný rozpor ve vnímání pozitiv a negativ vidím v proměně právního postavení ředitelů a škol. Po roce 1989 školy získaly svou právní subjektivitu, díky níž se mohly ve většině případech rozhodovat dle svého uvážení. Takové ustanovení se však dá posuzovat dvěma různými přístupy. Samozřejmě, z pozice ředitele se na právní subjektivitu školy může pohlížet

pozitivně, poněvadž se vedení na jejím základě rozhodovalo samostatně. Na druhé straně nicméně máme pozici běžných učitelů, kteří měli díky odboru školství a jím vydaným umístěnkám větší šanci na získání pracovního místa. Kvůli tomu, že se školy mohly po roce 1989 rozhodovat samy, již učitelé neměli takové jistoty jako dřív. Avšak nelze zapomenout na to, že se kantorům naskytly nové v předešlém režimu nepředstavitelné možnosti, z nichž kupříkladu mohu jmenovat uzpůsobení výuky dle vlastního uvážení, vzdělávání v zahraničí a v poslední době i výraznější nárůst finančního ohodnocení.

Když tedy pohlédnu na změny ve školství po roce 1989, jistě sečtu více pozitivních než negativních aspektů. Školní prostředí se z několika hledisek změnilo. V první řadě, již není natolik kontrolováno státem, což se například projevilo na decentralizaci výukových osnov uzákoněné v roce 2004. Nově zřízené soukromé školy prokazují svobodné vnímání ve vzdělání a výchově nejmladší generace. Významné pozitivum vidím také v otevřené diskuzi, která se však na školách začala uskutečňovat až v posledních letech. V období před 17. listopadem, ale vlastně i několik let po něm, měl hlavní slovo pedagog, který během výuky užíval takzvanou frontální výuku bez zapojení studentů. Na tom lze vidět, že proměna školství je postupná. Ne vše, co se změnilo po listopadu 1989, bylo bezchybné. Trvalo několik let, než se situace ve vzdělání vykristalizovala do vyhovujícího stavu.

Na roli učitelů lze vidět též významnou proměnu. Člověk při diskuzi o učitelském povolání namítne, že pedagog byl dříve velký pán či paní. Dnes již nemá takové pravomoci. Nechtěl jsem se zaplést do analyzování dnešního postavení učitele. Na to jistě budou napsané jiné práce. Chtěl jsem prozkoumat proměnu učitelského povolání před a těsně po roce 1989. Lze říci, že před 17. listopadem měli učitelé mnohem důraznější výchovnou roli. Takové činnosti, jako byly například dohled na přítomnost žáků na prvomájovém průvodu, výběr vhodné střední školy či docházení do domácností za účelem přesvědčení rodičů, aby nedávaly své děti na náboženství, v dnešních letech můžeme vnímat jako zasahování do soukromí rodičů a koneckonců i dítěte. Je tedy jisté, že v dnešní době, kdy si každý střeží své soukromí, některé z předešlých úkolů pedagogům nepřísluší.

Na počátku závěru jsem zmínil komplikace učitelů dějepisu, kteří se začali častěji setkávat s přesvědčením studentů, že komunismus byl v pořádku. V rámci vývoje pedagogiky můžeme být za taková přesvědčení rádi, protože vnášejí do hodin dějepisu diskuzi a komparaci jednotlivých smýšlení. V případě historie a výuky dějepisu by asi bylo příhodné takovým studentům předložit za účelem utvoření co nejobjektivnějšího názoru více možných pohledů. V takovém případě by má analýza měla potenciál uspokojit poptávku. Myslím, že by se studenti

díky mému výzkumu školství v letech normalizace mohli vžít do situace před rokem 1989 a popřemýšlet, zda takový režim byl v pořádku či dokonce lepší než ten dnešní.

Během své analýzy jsem se setkal s několika tématy z pedagogického prostředí. Očekávám nicméně, že by se dala na těchto jednotlivých tématech založit samostatná výzkumná práce. Za nějaký čas by se v archivech měly uspořádat dochované prameny a zpřístupnit nové, které dodnes podléhají zákonům o archivování. Když by se výzkum rozšířil na větší oblast, například na kraj nebo na celé Čechy či Moravu, mohly by se komparativní metodou porovnat společenské poměry v jednotlivých oblastech České republiky.

Ve své práci jsem již uvedl tezi Jana Průchy, že právě díky rozvinutému školství bylo Československo před vypuknutím druhé světové války považováno za jednu z nejvyspělejších zemí světa. Čtyřicet let komunistického diktatury ho nicméně z této pozice sesadilo. Podle mě byla profese učitele na dlouhou dobu podceňované povolání. Povolání, jež se pojilo s bývalým režimem, který z něj učinil zaměstnání převážně pro ženy. V posledních letech se však díky školským zákonům a podpoře ze strany státu stává profese pedagoga velmi populární i mezi muži. Ačkoli ne všechny reformy byly kvalitativně vyhovující, většina z nich posunula české školství správným směrem. Doufejme tedy, že zájem státu o vzdělání bude pokračovat i v dalších letech a z českého školství se stane jedno z nejrozvinutějších a nejmodernějších v Evropě.

Použité zdroje

Archivní prameny

Akční program Komunistické strany Československa, 5. dubna 1968 [online]. Praha [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf.

ČSR 1976-1980, Česká socialistická republika v šesté pětiletce, Praha, 1981.

Komunistická strana Československa. Od X. do XI. sjezdu KSČ; usnesení a dokumenty UV KSČ. Praha: Státní nakl. politické literatury, 1958; dostupné z: https://books.google.cz/books?id=7_O7AAAAIAAJ&pg=PA94&hl=cs&source=gbs_toc_r&ad=3#v=onepage&q&f=false.

Košický vládní program, Bod XV, Totalita.cz [online]. Praha [cit. 2022-11-20], str. 13-14, Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf.

KUJAL, Bohumír, *XIV. sjezd Komunistické strany Československa, Otázky školství, výchovy a vzdělání*, 659-669, [online]. [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: file:///C:/Users/user/Downloads/Pedag_1971_5_01_XIV._659_669.pdf.

Pojetí základní devítileté školy a učební plán této školy, Praha, 1960.

Regionální týdeník *Kupředu*.

VEDRA, Vladimír, HENDRYCH, Jiří, *Za komunistickou výchovu mladé generace*. Usnesení ÚV KSČ o práci mezi mládeží. Praha: Praha: ÚV ČSM, 1961.

Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1963-1969.

Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1969 – 1988.

Základní devítiletá škola Kolín II., Bezručova; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1988- 2000.

Základní devítiletá škola Kolín V., Ovčárecká; Kolín – bez inv. č.- Pamětní kniha 1960 – 1991.

Základní přehled o středních školách, 1988.

Základní škola Kolín III., Lipanská 420, Kolín – bez inv. č. – Pamětní kniha 1960 – 1986.

Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, Kolín – bez inv. Č. – Pamětní kniha 1962 – 1990.

Základní škola vesnice, bez inv. č. - Pamětní kniha 1944-1976.

Zápisy Rady ONV KSČ, Státní okresní archiv Kolín; Akční program KSČ.

Legislativní normy

Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, částka 47 z 23. 12. 1969, zákon č. 153/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje zákoník práce (zák. č. 65/1969 Sb.), čl. I, odst. 15 – nové znění § 46, odst. 1, písm. E, zákoníku práce.

Ústava Československé republiky 1948. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

Výnos upravující platové podmínky učitelů a vychovatelů (platový řád) ze dne 31. srpna 1972 čj. 21 000/72-132. Oznámení o vydání obecných právních předpisů, Ministerstvo školství České socialistické republiky, [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1972-c25-o2>.

Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, Zákon č. 217/1949 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-217>.

Zákon o gymnasiích, Zákon č. 168/1968 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-168>.

Zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol, Zákon č. 63/1978 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>.

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), Zákon č. 561/2004 Sb. *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-06-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). Předpis 186/1960 Sb. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-24]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=186&r=1960>.

Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon), Zákon č. 29/1984 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29>.

Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). Předpis 31/1953 Sb. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>.

Zákon o vysokých školách, Zákon č. 19/1966 Sb., *Zákony pro lidi*, [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-19>.

Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). Předpis 95/1948 Sb. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Praha [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=95&r=1948>.

Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), Zákon č. 186/1960 Sb., Zákony pro lidi, [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-186>

Odborná literatura

ČERNÁ, Jana, *Mechanismy a techniky komunistické moci při nápravě špatně vychovaných dětí a mládeže: Co dělat, když se vize o výchově nového člověka rozpadá?* Historie, otázky, problémy: HOP, 2018, Vol.10 (2), str. 26-43.

ČINÁTL, Kamil, MERVART, Jan, NAJBERT, Jaroslav (eds.), *Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi*, Praha, 2017.

HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří, *Narativní analýza v sociologickém výzkumu*, *Sociologický časopis*. 2012, 48 (2), str. 199-219.

HORÁK, Ondřej, *Dobrý den, soudružko učitelko, Husákovy děti ve školních lavicích aneb Jak to tenkrát vážně bylo*, Praha, 2022.

HORÁK, Pavel, *Dějiny každodennosti*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan (eds.) *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha, 2014.

JAREŠ, Jakub, SPURNÝ, Matěj, VOLNÁ, Kateřina, *Náměstí Krasnoarmějců 2: Učitelé a studenti na Filozofické fakultě UK v období normalizace*, Praha, 2012.

JIRÁNEK, Tomáš, *Střední vojenské školství v Československu po roce 1948*, *Historia Scholastica*, 2/2015.

KALINOVÁ, Lenka, *Konec nadějí a nová očekávání, K dějinám české společnosti 1969-1993*, Praha 2012.

KOLÁŘ, Pavel, PULLMANN, Michal, *Co byla normalizace?* Praha, 2016.

KONSTANTINOV, Fedor Vasil'jevič a kol. *Základy marxisticko-leninské filozofie*, Bratislava, 1975.

- KVAČEK, Robert, *Slovo na úvod*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, Praha, 2015.
- KUTNAR, František, MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, od počátku národní až do klonku třicátých let 20. století*, Praha, 1997.
- LE GOFF, Jacques, *Later history. Past and PResent*. 1983, 100 (1), str. 14 – 28.
- LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, Praha, 2009.
- LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha, 2006.
- MĚCHÝŘ, Jan, *O lidech v čase normalizace, Poznámky na okraj let 1970-1989*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.), *Česká a slovenská společnost v období normalizace*, Liberec, 2003.
- MOREE, Dana, *Učitelé na vlnách transformace, Kultura školy před rokem 1989 a po něm*, Praha 2013.
- NEJEDLÁ, Dana. *Historická tematika na stránkách Pedagogiky v uplynulém padesátiletí. Pedagogika*. 2000, 50 (4), str. 406-421.
- NEŠPOR, Zdeněk, *Česká sociologie náboženství v letech 1948-89*, Sociologický Časopis, Vol. 43, No. 4 (srpen 2007), str. 675-698.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina, *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*, Praha, 2004.
- PEJŠA, Jaroslav, *Kolínská předměstí, Předměstí Kouřimské*, Kolín, 2021
- PEJŠA, Jaroslav, *Kolínská předměstí, Předměstí Pražské*, Kolín, 2020.
- PRŮCHA, Jan (ed.), *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009.
- RIŠLINK, Vladimír (ed.), JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava, ŠULC, Roman, ZÁHORKA, Jindřich, Kolín, průvodce po kulturních památkách, Kolín, 2019.
- RÝDL, Karel, *Historický vývoj českého vzdělávání do roku 1989*. In: KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt a kol. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*, Praha 2006.
- RYCHLÍK, Jan, *Každodennost v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, Praha, 2015.

STONE, Lawrence, *The revival of narrative: reflections on a new old history. Past and Present*. 1979, 85 (1), str. 3-24.

ŠUBRT, Jiří (ed.), *Historická sociologie. Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín, 2010.

TOMEK, Prokop, *Vytváření branného národa v Československu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva v letech 1971–1989, Securitas imperii*, 2017 (30), str. 202-223.

TUMBLETY, Joan (ed.), *Memory and History. Understanding memory as source and subject*. London, 2013.

URBÁŠEK, Pavel, *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*, Olomouc, 2012.

VAN DÜLMEN, Richard, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha, 2002.

VANĚK, Miroslav, *(Ne)oficiální kulturní aktivity mládeže v Československu v období tzv. normalizace*. In: PAŽOUT, Jaroslav, *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, Praha, 2015.

VANĚK, Miroslav, KRÁTKÁ, Lenka, (eds.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí, Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha, 2014

VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, *Orální historie*. In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan a kol., *Základní problémy*, Praha, 2014.

VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, do roku 1618*, Praha 2014.

VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, od roku 1618 do roku 1888*, Praha 2014.

VORLÍČEK, Chrudoš, *České školství v letech 1945 – 2000*. In: WALTEROVÁ, Eliška (ed.), *Česká pedagogika: proměny a výzvy, sborník k životnímu jubileu profesora Jiřího Kotáska*, Praha, 2004.

ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Normální život v nenormální době, Základní školy a jejich učitelé (nejen) v období normalizace*, Praha, 2017.

ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal, KNOTOVÁ, Dana, *Socialistická základní škola pohledem pamětníků, sonda do života učitelů v Jihomoravském kraji*, Praha, 2017.

Internetové články

GÁFRIKOVÁ, Eliška, *Branná výchova byla povinnost. Dnes se děti připravují na krizové situace jinak*, Deník.cz, 11. 8. 2021, [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/rodice-a-deti-co-deti/skoly-rodice-deti-branna-vychova-20210810.html>.

HAVLÍNOVÁ, Miluše, KOVŘOVIC, Jan, *Dokumenty 14. Jak nedělat reformu. K metodologii projektu školské reformy z roku 1976*, Učitelské listy, 20. leden 2014, [online]. [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2014/01/miluse-havlinova-jan-kovarovic.html>.

KOMÁREK, Michal, „*Všichni jsme byli poslušní.*“ *Jak moc zlá byla škola za normalizace?* Seznam Zprávy, 8. května 2021, [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vsichni-jsme-byli-poslusni-jak-moc-zla-byla-skola-za-normalizace-153147>.

Komunismus byl fajn, říkají studenti. Učitelé se ptají: Co s takým názorem? Hospodářské noviny, 20. ledna 2010, [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-39570360-komunismus-byl-fajn-rikaji-studenti-ucitele-se-ptaji-co-s-takovym-nazorem>.

LEBEDOVÁ, Jaroslava, *Vzpomínky na novou koncepci, Rodina a škola*, Časopis pro všechny rodiče a učitele, 6/2007, [online]. [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/rodina-a-skola/88557/vzpominky-na-_novou_-koncepci.

LUKEŠ, Filip, *Kádrové posudky a zkršená historie. Jak vypadaly školy před padesáti lety?* Pražský deník, 12. 2. 2019, [online]. Praha [cit. 2022-12-01], Dostupné z: <https://prazsky.denik.cz/zpravy-z-ceska/kadrove-posudky-a-zkreslena-historie-jak-vypadaly-skoly-pred-padesati-lety-20190207.html>.

NETOČNÝ, Tomáš, *Tím nejodpornějším za socialismu byla škola, říká v novém dokumentu šéf Paměti národa*, Česká televize, 13. 11. 2017, [online]. Praha [cit. 2022-12-01], Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2298910-tim-nejodpornejsim-za-socialismu-byla-skola-rika-v-novem-dokumentu-sef-pameti-naroda>.

Pracovní řád pro pedagogické pracovníky a ostatní pracovníky škol a školských zařízení, pro které plní úkoly organizace vyplývající z pracovně právních vztahů národní výbor. Čl. 5, Epravo.cz [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp?Id=36645&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

VODSEĎÁLEK, Petr, *Zrůdnosti komunistického režimu? Pamětníci mají jasno, našli ale i pozitiva*, Deník.cz, 9. září 2019, [online]. [cit. 2023-06-12]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/listopad-89-politika/socialismus-lidem-nejvice-vadily-lez-a-nesvoboda-ocenili-ale-pospolitost-20191008.html>.

Základní škola Kolín II., Bezručova 980, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.1zskolin.cz/wp-content/uploads/2022/09/Historie-skoly.pdf>.

Základní škola Kolín II., Kmochova 943, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://2zskolin.cz/historie/uvod/>.

Základní škola Kolín III., Lipanská 420, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.4zskolin.cz/zakladni-skola/historie-a-soucasnost>.

Základní škola Kolín III., Masarykova 412, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.7zskolin.cz/www/skola/clanek/skola-historie-skoly.html>.

Základní škola Kolín IV., Prokopa Velikého 633, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.3zskolin.cz/zakladni-informace/>.

Základní škola Kolín V., Mnichovická 62, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.5zskolin.cz/zakladni-informace/historie/>.

Základní škola Kolín V., Ovčárecká 374, [online]. [cit. 2023-06-04]. Dostupné z: <https://www.6zskolin.cz/historie/>.

Film

My všichni školou povinní (1984), režie: Ludvík Ráža.

Přílohy

Paní Břízová, učitelka prvního stupně, 77 let

1. setkání (13. listopadu 2022)

Z jaké rodiny pocházíte? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Můj tatínek byl takový opravdu člověk chytrý a takový typický úředník, kdy on byl vynikající v té své práci (...) On měl ve své kanceláři paní (...), paní uklízečku, který si moc vážil a moc ji chválil, která byla učitelka základní školy, ale protože měla tři děti, čtyři děti, tak učit nechodila a chodila uklízet a on s ní trávil ten úklid, tak si vyprávěli. On jí vyprávěl o svých případech, kdy (...) a já jsem kdysi chtěla nevím z jakých důvodů, že půjdu na geologii a on, že budu. Já jsem chodila už od svých šestnácti let se spolužákem o rok starším, kterého jsem si potom vzala, a tak jsem si myslela, že by po tom gymplu mohl jít semnou na tu geologii, že bychom to spolu vystudovali a dostali bychom spolu maringotku a vynalezli....

Pak mi to, pak se stalo, že ho na vysokou školu nevzali, protože on patřil do těch, kteří dostali posudek, že pochází z buržoazní rodiny. Táta byl doktor a že by svých vědomostí nevyužil ve prospěch socialistického státu, takže nepůjde studovat, že půjde do dělnického, tak opravdu tam musel, tak šel na stavbu a šel na stavbu na Slovensko, protože se našel a šel na stavbu na Slovensku, nějaká stavba mládeže, tam si opravdu vydělal hodně peněz a pak už ho neposílala škola nedělala na něj posudek ale stavbyvedoucí z té stavby a takže, pak už se dostal. No, a tak já jsem stála před tím, a tak samozřejmě mi to rozmluvili, můj tatínek řekl, nejlepší povolání, já to vidím na paní (...) je dělat učitelku, protože je vzdělaná a učí děti, děti jsou hodné nezkažené a máš to povolání, které můžeš dělat až do důchodu a určitě tobě se líbit bude, umíš mluvit a můžeš se tam dostat.

No, tak na základě toho jsem se tam přihlásila, a hlavně začala vysoká škola pedagogická která se jmenovala pedagogický institut a ten byl tříletý a já jsem vystudovala první až pátou třídu všechny předměty. Byl v Pardubicích a vystudovala jsem ho po třech letech a stala jsem se promováním pedagogem, tzv. prompedem, jo to byl titul, co jsme (...), bylo to formou vysoké školy. No, bydlela jsem v Pardubicích a po dvou letech, protože se zvýšil počet dětí a byl obrovský nedostatek učitelů, tak mi nabídli v ředitelství institutu, jestli bych chtěla učit, že mi můžou ten rok dovolit a při tom si ten rok, který mi chybí dodělat. Tak část nás šla opravdu učit a část tam zůstala a já jsem dostala umístěnku do Seče na ZŠ (...), Východočeský kraj. A úžasná skupina učitelů na té (...) byla, učilo se tam, tam byl mezinárodní

pionýrský tábor, který fungoval tak, že ráno ve třídách učila základní škola ze Seče, skončili jsme nějak v půl jedné, šli jsem do jídelny na oběd a v jednu hodinu začali učit učitelé mezinárodního pionýrského tábora, tak skutečně zbyly ze světa na dva měsíce ubytování pionýři nebo děti různých mládežnických organizací odkudkoliv – z Asie, z Afriky, z Evropy, Ameriky odkudkoliv, byli to většinou samozřejmě sociální a byly to děti tak sedmá a osmá třída. Učili jsme tam, ale měli jsme tam svoji sborovnu, ale v těch třídách jsme se střídali. Oni začali v jednu a končili v pět, šest a dopoledne měli zábavu, sporty, různé akce a odpoledne se učili.

Dva roky jsem to měla, pak jsem se vdala a šla jsem bydlet do (...). Šla jsem učit ještě do konce školního roku do (...) Tam byla základní škola, tam jsem dojízděla. Takže v Kolíně jsme dostali garsonku, ale místo mi nedali, jednal se mnou ... na kterého já ráda vzpomínám, který byl solidní pán a ten mi řekl, že když půjdu na dva roky jako vedoucí metodik do okresního domu pionýrů mládeže, tak že mi zaručí, že za ty dva roky mě místo v Kolíně dá. No, takže jsem šla do toho domu pionýrů v roce 1966, tam jsme dělala vedoucího metodika a pak on skutečně v roce 1968 splnil svůj slib a v září jsem nastoupila do Kolína a od té doby jsem tam byla, celých třicet pět let. Jako poslání jsem to nebrala. brala jsem to jako že, že se budu starat o děti, měla jsme je ráda, že budu svým způsobem budu svobodná, dalo by se říct, že si postup vyučování budu určovat sama, takže se dá říct, že to tak bylo, že se mi to vždycky líbilo.

S žádnými potížemi jsem se během studia nesetkala. Nastupovalo nás do ročníku dvě stě a promovalo devadesát. Někteří to brali jako možnost, nedostali se na práva na medicínu, byli tam i tací z Prahy, tak šli na rok sem a znovu žádali a když se nedostali, tak odešli. Někteří si to představovali, že to bude taková věc, jako svobody, volnosti, přátelství, jenže tam se to naučit museli, takže půlrok pustili ale za ten měsíc, co bylo na studium to nenastudovali, takže museli odejít, protože neudělali zkoušky a setkala jsem se s případem, že někomu nedovolili studovat. I manželova sestra nemohla studovat. Můj muž se s tím smířil, ale jeho sestra dodnes ne, ta má do dneška takový mindrák, že ona nemohla, chtěla na práva, žádala tam asi čtyřikrát a vždycky to brali, jako, kde bere tu drzost tam znovu, že ona z buržoazní rodiny (táta zubař).

2. setkání (z 20. listopadu 2022)

Jak jste získala místo učitelky na kolínské základní škole?

Já jsem byla půl roku, dva roky v (město v Pardubickém kraji), my jsme měli ještě umístěnky. Já jsem po dostudování musela na umístěnku. Než jsem nastoupila, měla jsem štěstí, protože (město v Pardubickém kraji) bylo úžasné. Tam rekreační místo, super lidi, to jsem měla hezké období. Dva roky. Pak jsem se vdala a můj manžel nechtěl abych tam byla. Otěhotněla jsem jo a pak jsem se přestěhovala k jeho rodičům do (město blízko Kolína) a byla jsem půl roku ve (obec u Kolína). Porodila jsem, pak jsem byla půl roku ve (...) jo a pak dostala garsonku a stěhovala jsem se do Kolína. To byl rok 1966.

Měla jste uvádějícího učitele při nástupu? Jak probíhalo Vaše zapojení do učitelského sboru?

Asi jsem měla uvádějícího mentora, ale nevím koho. Byla jsem přijata moc dobře a moc dobře jsem se tam cítila. Byl tam kolektiv výborných učitelek. Ty všechny měly učitelský ústav, čtyřletou školu s maturitou z Kutné Hory nebo jiných. Nebo šli po základce na čtyřleté střední vzdělání. Střední pedagogická škola, tady byla nejbližší v Kutné Hoře. Tam si libovali, že sice neměli takový množství učiva, rozsáhlé učivo jako jsme měli my na institutě formou vysokoškolského studia, ale zase měli tu výhodu, že oni měli daleko víc praxe. My jsme měli praxi jen jednou v semestru, že jsme chodili do těch uvádějících škol, což byla v Pardubicích jedna, kde jsme spíš měli náslechy no pak jsem se tam jednou představila a něco připravila, ale to si nepamatuji. Kdežto oni měli výhodu, že toho měli hodně, té praxe.

Jaká byla Vaše aprobace? Musela jste učit předměty mimo Vaši aprobaci? Musela jste učit někdy na malotřídce?

Vyučovala jsem vždycky na základní škole. Měla jsem vždycky svoji třídu. Na devítileté škole. Neučila jsem nikdy na malotřídce. Ani to neumím a nevím, co to obnáší. Moji aprobací byly všechny předměty. Takže se nestalo, že bych učila mimo aprobaci.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky? Jak probíhala inspekce?

Přišel pan inspektor a ptal se, proč jsem pozadu nebo vepředu, protože když jsme k těm učebnicím, což jako bylo pohodlný měli metodického průvodce, kdy každá ta lekce, ten článek bylo napsáno, co s nimi máš dělat. Jo a takže on si vzal tuhle metodického průvodce a pak se ptal jak to, že už umějí násobilku dvou a učí se násobilku tří, když mají mít právě teď násobilku dvou. Jo, no víš že jo, to hlídali, to jsme byli hlídáni. A ředitel chodil a zástupkyně chodila na inspekce a měli jsme i předváděcí hodiny před rodiči pravidelně. To jsem ukázala většinou výuku, češtinu, matiku nebo popřípadě vlastivědu nebo něco, čtení ukázky, to se taky dělalo. My jsme byli pořád pod nějakým bystrým očkem. Musím říct, to je pravda. No, jo. Byla taková doba.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

Průměrný počet žáků ve třídě byl velký. My jsme měli, jednou jsem měla i třicet osm dětí. Asi i třicet devět. Bylo hodně dětí a ta škola nešla nějak nafouknout, nestavěly se dříve tolik nové školy, takže jsme měli velký počet dětí. A bylo to složité na přípravu.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Ke každé učebnici existoval metodický průvodce, kde byla rozepsaná každá položka, kde bylo napsáno, co se má, například ve výtvarce, udělat. Přesně na každou hodinu i vyšší počet hodin. Takže svým způsobem to byla výhoda. Já jsem si při přípravě otevřela učebnici, otevřela jsem si, tam bylo napsáno i co máme psát do sešitu a co mám říkat ústně. No ale někdy jsem si to samozřejmě změnila, protože jsme si řekla, že tohle je lehký, takže to nebudu dvakrát, třikrát psát, že to přeždu ústně, nebo jsem si hodně používala nějakých pomůcek, jsem si psala všechno na karty, to oni už teď dělají, ale tenkrát se to nedělalo. Takže, já jsme měla plno kartiček, nechala jsme si od rodičů, kteří byli v továrně v hutnictví udělat kovové lišty. Ty jsem takhle zahákla na tabuli, protože, jsem tabuli měla vždycky popsanou dopředu, to jo (...) aby to nebylo nudný (...) Karty na magnetické pruhy. Napsala jsem si různé soutěže, hry, hlavolamy na papír. Her jsem měla hodně.

Dělala jsem si plno pomůcek a půjčovala jsem to ostatním kolegyním. Bylo to podle oblastí, ale tam byli ještě jiné módy. Tam byli, třeba když přišel někdy někdo nový na krajský národní výbor a pracoval ve školství nebo na ústřední výbor, tak aby měl speciální zásluhu,

něco nového přinesl se svým novým jménem a novou funkcí, tak si něco vymysleli. Vymysleli si, že se jednou, že se budou děti specializovat podle nadání na lepší ročník a na horší ročník. Třeba do A se dali děti, které byly opravdu velice nadané jaksi a bylo to znát. Mně se to stalo dvakrát za tu dobu, že jsem měla tohleto A to teda bylo radost, tam jeli, tam nikdo nepropadal, tam nevyšší známky byly trojky a ti jeli jak dráha. Jenomže se zase ukázalo, že když se tihle rychlejší nadanější dají do jedné třídy, ano, ctizádostivější vede ještě k lepším výsledkům ano, ale pak zase ti pomalejší méně aktivní, tak ti zase neměli tahouny, tak ti byli ještě potom línější. Na co, všichni na tom byli stejně, co se budou hlásit, proč, tamti se také nehlásí. Protože to neměli v sobě a věděli to, ale nebudou se hlásit. Zjistili, že to není rozumný, takže to zase zrušili. No, to bylo takový dvojí, ale jinak nevím. Nedělalo to dobře ani mezi námi učiteli, protože se dělali srovnávací diktáty, kontrolní práce z matematiky a pochopitelně jsem já vždycky byla nejlepší a ostatní to samozřejmě zákonitě muselo mrzet, protože a řekli, že je to nespravedlivé, to se nedá srovnat. I to dělalo mezi námi zle. Bylo dobře, že to zrušili.

Účastnila jste se ideologicky zaměřených schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

Já, jak jsem byla aktivní, tak jsem se účastnila všeho možného. Mě bylo i nabídnuto, že bych mohla být i zástupkyní ředitele, což jsem odmítla, protože, tím, že manžel byl pryč (...) Takže já jsem věděla, že na výchovu dětí a na tu rodinu jsem jenom já. Řekla jsem, že ne. Nicméně jsem se přes takovou svoji aktivitu dostala do funkcí ROH, a stala jsem se místopředsedkyní-zástupkyní předsedy okresního výboru odborového svazu učitelů, tzv. OVOS. Dělala jsem jakoby různá školení, hlášení. Po metodický stránce všechno, co z krajského, ústředního výboru ROH dostali, různé přehledy, akce, výročí, a to jsem já přenášela na metodické pracovníky ze škol.

Takže jsem byla jako činná, samozřejmě jsem ještě musela být v SČSP – Svaz přátelství se SSSR, to byli všichni většinou, což jako, proč ne? Ale nic, jsem v tom angažovaná nebyla, jen jsem platila známky. A tím, že jsem byla v tom ROH tak vlastně jsem byla činná. A ROH se zabývalo lidmi jo, to byly výhody pro lidi, půjčky se řešily, dovolené se řešily, boj o větší plat. Ona to vlastně byla organizace, která chránila lidi proti vedení. Čili, já jsem byla, dá se říci, jako byla oblíbená, protože jsem, když se jim něco nelíbilo, tak mi to řekli a moje povinnost to bylo to přenášet na to vedení a zlepšovat pracovní podmínky

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany? Zažila jste nějakou komplikaci během výuky?

Na prvním stupni nebyl poznat apolitický význam. Samozřejmě, že jsme mluvili jak. Já jsem nezažila žádný problém, žádnou perzekuci. Já jsme se narodila do té doby a ani jsem neměla možnost porovnat, jak by to mělo vypadat. Nikam jsme nemohli, já jsem jezdila do NDR, do Maďarska, Polska no Rumunska. Spolupráci jsme měli s NDR. Žádná nějaká významná ideologie vládnoucí třídy jsem neprosazovala, takhle, ona ta ideologie tam byla ve všech článkách vlastivědě, ve všech příkladech, těch textech, v jakémkoliv, to prostě (...) Museli jsem počítat třeba tanky, obilí v JZD. No, ani jsme to nějak necítili. Na tom druhém stupni to bylo horší, tam už děti více přemýšlely, ledasco od rodičů pochytily, pokud doma se o tom bavily už třeba měly to myšlení takové víc političtější, ale ti malí ne.

Byla jste ovlivněna postavením rodičů svých žáků?

Nebyla jsem ovlivňována postavením rodičů svých žáků. Měla jsem hodně dětí učitelů i mých kolegyní. Rodiče pak všechno zkritizovali a věděli, to nebylo nic dobrého. Ale žádný politický pracovník mne nevěnoval své dítě. Nemusela jsem být nikomu zodpovědná.

Zažila jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

Naši do kostela nechodili, pokřtěná jsem prý byla ale údajně tatínek - bylo něco jako, že existovalo nějaké vypsání z víry. Možná existovalo. Určitě vypsání. Já jsem chodila na náboženství v první třídě. Tam učil pan učitel (...) a on byl nějaký takovej mrňavej. Byl to nějaký, nebyl to farář. Takový kostelník nebo co tam chodil pokladničkou a přísluhovač v tom kostele (...) a on v tom kostele vybíral (...) a já jsem říkala, že on nás objímá a že nás hladí

(...) A táta to vzal tak, že nás osahává. A já možná řekla, že jo. A on to fakt dělal. A táta se naštvál, jak byl takový. Vletěl do školy. Šel do ředitelny, nechal si ho zavolat a vynadal mu a na základě toho mě vypsali z víry. A další moment. Já měla úžasnou spolužačku na gymnáziu (...) která byla Slovenka. Táta měl bratra, který byl farářem v Čáslavi a tenhle její tatínek (...) měl 13 dětí, byl to učitel (...) učil na vesnici ménětřídku a tenhle bratr farář si vždycky vzal jedno dítě sem do (...), bydlel na faře a platil mu to gymnázium, vzal si prý čtyři děti. Tak ta kamarádka (...) chodila se mnou. Nesmírně chytrá, ale nádherně zpívala a hrála na klavír. Ona chtěla s námi jít na ten institut. A oni ji řekli, že musí být vypsána z víry, jinak že ji tam

nevezmou, že prostě přijímačky dělat nebude. Tak to řekla, že samozřejmě to neudělá, ale na základě toho zpěvu a klavíru se dostala na konzervatoř z toho gymnázia do Plzně. Tu konzervatoř udělala a pak zpívala v opeře plzeňské a pak si udělala pajd'ák dálkově tři roky a učila na hudební škole.

Jak vzpomínáte na okupaci v srpnu 1968?

Je pravda, že jsme o tom uvažovala, že my jsme zrovna byly u toho mého bratrance v NDR na dovolené. A oni byli už více informovaní než my jo. On říká: „U Vás se asi něco bude dít“. „Jak to?“ „No, protože jsem se díval na zprávy a ruská vojska a polská vojska a maďarská ukazovali v Německu, že tam jsou soustředěná armáda. Tady v tom Kolíně vůbec nic. Já jsem nechtěla ty své děti dávat do jeslí a do školy. Tak manžel sehnal paní. Byla to bývalá učitelka ze školky, která se sem přistěhovala do vedlejšího domu a měla malý důchod a uklízela taky u něj (manžela). A když jsme přijeli, tak jsem říkala, slyšeli jste něco? Děje se tady něco u sousedů? No a teď na to nezapomenu. Toho 21. srpna ta paní, co mi hlídala děti, měla syna lékaře v Praze. My jsme se stýkali, když oni přijeli za babičkou. My jí říkali babičko, my jí respektovali jako člena rodiny, takže oni přijeli a syn zůstal u babičky a já je pozvala na večeři. A tak jsme seděli, vyprávěli jsme si a najednou v půl druhé přestalo hrát rádio. No a pak se najednou paní Moučková ohlásila, že co se stalo. Teď jsme všichni ztuhli.

Zažila jste prověrky?

Já jsem ty prověrky příliš neřešila a ten rok osmašedesátý já jsem v tom osmašedesátém byla na mateřské. A já jsem od těch dvou dětí malých odjížděla učit. Jo já jsem ještě rok učila v (...) a pak jsem se dostala po šedesátém sedmém teprve do toho domu pionýrů a já jsem jezdila do (...), což znamenalo. Takže já jsem při těch prověrkách řekla, že... Jo, já jsem z toho vyklouzla. Já jsem řekla, že nemůžu říct, že jsem souhlasila ani nesouhlasila, protože já jsem byla na mateřské a starala jsem se o dvě malé děti. Takže jsem řekla, že já jsem se vlastně ničeho nezúčastnila a ani nemůžu říci ani pro ani proti, že mi to připadalo. Že sice bratranec na to upozorňoval, ale mně připadalo, že to není možné. Já vůbec nevěděla, že se tady něco dělo. To nechápu, proč se (okupační vojska) tady najednou objevili. A souhlasíte s tím nebo nesouhlasíte? Já povídám ani to ani to. To tam napsat nemůžeme. Tak já povídám, tak tam napište, co tam chcete. Ale já vám tomu nemůžu říct tak nebo tak. Já to prostě nevím. Já nevím jako proč by tady byly a nevím ani nesouhlasím ani souhlasím. Tím jsem z toho jako vyklouzla.

Protože na mě sice doráželi a já jsem nakonec víte co, napište si tam co chcete. A co řekli ostatní, to ani nevím. Ale nikdo mě kvůli tomu nijak neperzekuoval a nikoho z té naší školy. Takže buď tam všichni řekli, že souhlasí anebo řekli, že nesouhlasí. Jestli je nějak perzekuovali, to nevím. Ale nepocítovala jsem to. On byl ředitel (...) a on byl rozumný, si myslím, že on to nějak zavonačil. Jestli se tam někdo proti tomu postavil, tak on to, jestli nezavonačil. To na té komisi, jak se ta komise k tomu stavěla, když někdo byl tvrdý komouš tak mohl teda nějak, ale u nás jsem to neviděla.

Pamatujete si na učitelský slib?

Měli jsme stoprocentně, a to si někdo pamatoval? Asi to takhle bylo. Že pracovat v zájmu dělnické třídy a určitě to tak bylo. Pracovat v zájmu dělnické třídy a určitě to tak bylo. Já si na to nepamatuji, ale stáli jsme, dávali jsme slib.

Pan Jasan, učitel druhého stupně, 74 let

Jen jedno setkání (3. ledna 2023)

Z jaké rodiny pocházíte? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudoval?

Pocházím z učitelské rodiny. Vlastně jsem pátý v řadě učitelů. Oba rodiče byli učitelé. Táta ředitel školy. Máma učila podobný předmět, jako mám já. To znamená základy průmyslové výroby. Ona však měla k tomu i zeměpis a vaření.

Vystudoval jsem pedagogickou fakultu v Hradci Králové. Vybral jsem si aprobaci matematika a základy průmyslové výroby. Později jsem však vystudoval i elektrotechnickou fakultu, obor automatizované systémy řízení. Nesetkal jsem se s nikým, komu by nebylo umožněno studium. Vyučovali nás aprobovaní pedagogové. Řada měla dlouholetou praxi, a obzvlášť na elektrotechnické fakultě jsem byl velice spokojený.

Vyučoval jsem na základní škole. Byla to úplná devítiletka a na jedné škole jsem vydržel třicet sedm let. Na druhé jsem patnáctý rok.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

Průměrný počet byl kolem dvaceti žáků.

Jak se rozdělovali studenti do tříd u Vás ve škole?

Rozdělování žáků bylo spádově. Na dřívější škole nebylo nějaké rozdělení.

Musel jste dodržovat osnovy během výuky?

Osnovy MŠMT byly poměrně volné. Zvláště pro dílny a každá iniciativa se podporovala. Zvláště v těch dílnách.

Měl jste hodně pomůcek nebo jste musel vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Spoustu materiálu jsme dostali. Pomůcek bylo mnoho. Komenium dodávalo za přijatelné ceny. Na rozdíl v současných letech musíme zvažovat, snad si to vůbec můžeme

dovolit. To, co bylo v nové koncepci, to bylo dodání pomůcek prakticky pro každého žáka. Třeba soupravy pro statiku. Nebylo nutné vyrábět svépomocí.

Musel jste se aktivně zapojit do společenského dění? Docházel jste na brigády?

Pamatuji si, že na vojně jsem se zúčastnil brigád. V rámci sobot byly navíc. Neměl jsem s tím žádný problém. Jako žák jsem se zúčastnil sběru brambor. Jako učitel jsem sbíral ředkvičky kolem Kolína. To byla v pohodě, protože si každý odnášel tašku domů.

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany? Zažil jste nějakou komplikaci během výuky?

V mých předmětech se ideologie prakticky nevyskytovala. Pilník byl pilník, pilka byla pilka. Archimédův zákon byl pořád Archimédův zákon.

Byl jste ovlivňován během vyučování postavením rodičů?

Nebyl jsem ovlivňován při vzdělávání postavením rodičů. V mých předmětech nebyl problém, byla to čistě odborná záležitost. Žádné problémy, protože jsem dělal to, co bylo v rámci vládnoucí garnitury a co mě bavilo. To znamená, elektrotechnika byla prosazovaná a já ji dělal. Takže mě to žádným způsobem neovlivňovalo záporně, naopak bylo to žádáno.

Sehrál posudek ve Vaší kariéře nějakou roli? Psal jste posudky na své studenty?

Posudky nehrály v mé kariéře žádný význam. Posudky jsem nepsal, protože jsem nebyl třídním.

Zažil jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

Nikdy jsem nebyl v žádné církvi a neměl jsem s tím žádný problém.

Jak vzpomínáte na události ze srpna 1968?

Pražské jaro jsem zažil v rámci pedagogické fakulty. Příchod vojsk Varšavské smlouvy mě ovlivnilo tak, že vojenského soustředění jsem byl na chmelu a učitelské prověrky mě nezastihly.

Vzpomínáte si na nějakou situaci na Vaší škole z listopadu 1989?

Nepamatuji. Nic nebylo. Lituji jen toho, že po roce 1989 bylo dílenské vyučování likvidováno a znova se to obnovilo až po dvaceti letech, když přišli na to, že je to nezbytné.

Pamatujete si na učitelský slib?

Učitelský slib byl čistě formální záležitost.

Jak vzpomínáte na inspekce?

Po devadesátém roce jsem měl vzpomínky na inspekce, že to byly někdy nekvalifikované inspekce a dělaly více problému než dříve.

Když se ohlédnete za svou pedagogickou kariérou, jaké máte vzpomínky na školu?

Na školu vzpomínám velice dobře. Bohužel výměnou ředitelů jsem měl pocit, že po letech je potřeba vyměnit školu.

Paní Jasmínová, učitelka druhého stupně, 73 let

1. setkání (10. prosince 2022)

Z jaké rodiny pocházíte? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Pocházím z učitelské rodiny, v níž byl táta kantor, moji dva sourozenci také byli pedagogové. Sestra vlastně taky. Jeden z bratrů, ačkoli byl inženýr, tak poté učil na vysoké škole. Pořád se kolem mě to školství nějak pohybovalo. Rozhodla jsem se, že budu studovat pjd'ák. Vystudovala jsem pedagogickou fakultu v Hradci Králové. Ovlivnila mě rodina, kde bylo hodně matematikářů. Tak jsem si vybrala předměty matematika a fyzika.

Na střední škole jsem měla takovou až smůlu, že jsem měla solidní známky ze všech předmětů. Mě opravdu bavila čeština, literatura, slohovky i dějepisy. Táta učil matiku, ale k tomu měl několik hodin dějepisu. Tehdy mi říkal. Nechod' studovat dějepis. To se mění každou chvíli. Ty dějiny nejsou dobré na učení.

Já jsem měla stále jedničku z češtiny. Ačkoli jsem měla přísnou učitelku. Ona mi řekla, když budeš chtít učit češtinu, já tě připravím k těm přijímačkám. A pak mi říkali no hele, ale ber to tak, že na češtinu se hlásí několikanásobný počet, ty nemáš kádrový profil, nejsi dělnické dítě, nejsi prostě. Co kdyby si šla dělat matematiku, tam je nedostatek. Ale ne nedostatek, tam se třeba hlásí třikrát tolik studentů, ale matematikáři jsou potřeba, kdežto na češtinu jich bylo třeba dvacetkrát tolik. No tak jsem se nakonec dala na tu matematiku. Ale říkám, možná že je to ta smůla, že jsem neměla nějaký předmět, který by mi absolutně nešel.

Já jsem maturovala v roce 1968, takže jsem nastupovala na podzim. To byla ta vlna, co přišla ta vojska, takže na té fakultě byli třeba i dobří kantoři. Byli tam docenti nebo někdo. Byli s nimi ty pohovory, takže asi někdo musel opustit školu za své názory. Měli jsme pana docenta. To byl filozof. A představte si, já ho poté někdy viděla zpravovat silnice. To nám bylo hodně špatné. Říkali jsme si však. Nějak to asi musí být no. Byli jsme mladí, tak jsme se chtěli bavit a více jsme to zase tolik neřešili. Chtěli jsme se bavit. Měli jsme různé známosti, takže tak to bylo. Někoho vyřadili. Z těch oborů matematiky však ne tolik. Koneckonců matika nebyla povídací. Tam spíše vyhazovali z oborů filozofie, psychologie nebo i pedagogiky. Většinou ty, kteří shlédli něco na Západě.

Praktické činnosti mě na vysoké škole nenaučili. Měla jsem opravdu pocit, že na té škole je především hlavní udělat. Jak vlastně udělám matematiku. Jak udělám fyziku a takhle nějak.

Vyplňovat takovou třídní knihu. To mě naučilo až v zaměstnání. Opravdu až když jsem skutečně pracovala. Tenkrát byl na vysoké škole hlavní důraz na ty předměty, které jsme chtěli vyučovat. Přitom všechny ty vědomosti v matematice a fyzice. Jako matematické funkce a vzorečky, to jsem se učila již na gymnáziu. Bohužel tu opravdovou matematiku z gymplu. Tu už jsem zapoměla. Myslím si, že hlavní, co by se mělo na fakultě učit, je učit kantory, jak mají v budoucnu učit děti.

2. setkání (16. prosince 2022)

Jak jste získala místo učitelky na své první škole?

Museli jsme mít umístěnku. Museli jsme se jít zeptat na odbor školství a oni nás přidělili. Takže jsem jezdila do školy na (vesnice na Kolínsku).

Měla jste uvádějícího učitele při nástupu? Jak probíhalo Vaše zapojení do učitelského sboru? Lišily se poměry v učitelském sboru od let normalizace a dnes?

To byla malá škola. Tam jsem byla přijata nadšeně, protože tam zrovna odešlo několik učitelů. Ono, když je to venkovská škola, tak oni se tam ti kantoři střídají. A jako tenkrát pan ředitel se mi vždy snažil s něčím pomoci nebo mi vysvětlit nějaký problém během výuky. Ta vesnická škola byla devítiletá. Poté jsem šla na mateřskou. A z mateřské jsem nastoupila na školu v Kolíně, kde jsem učila velmi dlouho.

Myslím, že kolektiv byl dříve lepší. Jo. Dříve to bylo určitě lepší. Teď tou dobou to není jen na školách. Se lidi uzavřeli do toho svého kabinetu. Jendo si myslím. Jako kabinety na škole jsou dobrý. Ale tenkrát nám tam fungovala sborovna. A to jako neslo hodně. Jo šli jsme do kabinetu. Třeba jsme měli volnou hodinu. Tak jsme tam strávili celou hodinu, než jsme si všechno srovnali. Ale hodně se bylo ve sborovně. A zvlášť třeba, když někdo neměl dozor o velké přestávce. Tak se tam sedělo, třeba se pilo kafe. Leccos se vyřešilo. Prostě díky tomu jsme nějak žili.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky? Jak probíhala inspekce?

To teda no. Procenta, základy, část, množiny. To byla kravina všech kravin, když to tak řeknu. Ano, musela jsem dodržovat. Dokonce chodila inspekce a kontrolovali, jak jsme na tom s plněním osnov. A když byl někdo měsíc zpožděný, tak z toho byly paf. To učivo jsem nemohla s těmi žáky dostatečně procvičit. Musela jsem jet v docela rychlém tempu.

Ohledně inspekci. No a já jsem to měla tak, abych byla připravená, kdyby přišla inspekce. Ředitel říkal: „Helejte prostě tam musí něco ideologického být.“ Já to však nikdy nemusela řešit. Ale měla jsem na schovaném papírku takový příklad. Nevím, jestli to bylo JZD nebo tanky. Ten jsem měla založený a kdyby přišli, tak jsme ti začali. Aby děti nebyly vyjevené, tak jsem jim podobný předmět dala a vysvětlila, že někdy jednou ho budeme řešit. No a oni na

to zapomněli. Ale nakonec se to nikdy neřešilo. To bylo na procento. Říkala jsem si, to nemusí znít až tak (...). Zopakujeme si procenta. Ty jsou důležitá, ale nedošlo k tomu, a to nás ředitel tenkrát docela, ne že by to nakázal, ale že by to nebylo marné, kdybychom to měli nějak v záloze. To bylo někdy v období sedmdesátých let. Ono se to poté měnilo na těch školách. Já nastupovala někdy v roce 1972. To ještě ta situace byla taková živá.

Jednou někdy v osmdesátkách přišel inspektor, dal dětem písemku. Přitom v té době jsme měli takové období chřipkové, že děti mnohokrát chyběly. Třídy se spojovaly a on přišel a první hodinu matematiky jsme měli spojené třídy. Ta písemka samozřejmě nedopadla skvěle. Tak se vrátil za měsíc. A výsledek byl již úplně jiný. Ta má třída dopadla jako jedna z nejlepších. Je pravda, že to byla osmá třída a matematika v osmé třídě dělala všem dětem problémy. V té sedmé třídě ta složitost učiva začala a v osmičce se ztížila.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

No tak já jsem zažila (na vesnické škole) přibližně dvacet dětí v jedné třídě. Někdy méně. Dokonce dvanáct. A když jsem přišla do Kolína, tak tam jsem měla v jedné třídě až třicet osm dětí. To jsem pomalu nemohla vyjít do třídy. To byl pro mě úplný šok. Pak během té hodiny matematiky, když jsem učila děti rýsovat, to jsem nedokázala stihnout, abych to oběhla. Oni jako například rovnoběžky či kolmice, to nedokázali pochopit.

Jak se rozřazovali žáci do tříd na Vaší škole?

Dělalo to vedení školy a dělalo se to většinou podle toho, aby nebyla třída plná kluků. Protože na druhém stupni by to dělalo trable. Většinou školy byly spádové a po revoluci mohly děti chodit do školy, jaké chtěly.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Ve výuce matematiky. To se pomůcky v kabinetě docela daly najít. To jako jo. A doma jsem si nic nemusela vyrábět. Vždy jsem říkala. Musí se to myšlení pěstovat.

Účastnili jste se nějakých schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

Schůze ROH byly. To jsme museli docházet. VUML, to jsem už nechodila. Já jsem se na tohle nedala.

Když jsme učili, tak jsme byli nuceni s dětma uskutečňovat různé ideologické připomínky. Připomínání výročí i brigády. Těch jsme se museli účastnit. Takže bylo hrozné, když jsme museli jít na lampionové průvody. Když tam půjdete s těmi nejvyššími ročníky, tak je to divné. Já šla s osmáky a za chvíli jsem nevěděla, kde všichni jsou. Tohle bohužel bylo. Poté když děti musely nosit omluvenku, proč nemohou jít na prvomájový průvod. To mě štvalo. Protože, co mi bylo po tom, mně do toho nic není. Není to přeci školní výuka. Tak co mám co zjišťovat, kdo nejde na prvomájový průvod. Ale nebyl na mě tlak z vyšších míst, abych zjistila, kde byli. To jako nakonec ne.

Dokázala jste s Vaším finančním ohodnocením vyžít během měsíce?

Jako ta kantořina nebyla dost zaplacená. Museli jsme to s manželem opravdu řešit, protože jsme oba začínali pracovat, tak jsme museli opravdu ty peníze počítat. A v (...) mi jeden hošík povídal, že by chtěl být kantorem, ale maminka říkala na to ať nechodí. Ti že mají málo peněz. Nástupní plat byl asi tisíc šest set korun ve společnosti se to vědělo, že učitel nemá hodně peněz.

Musela jste přemlouvat své studenty k přihlášení na vojenské školy? Měla jste za přesvědčení studentů k vojenské kariéře finanční bonus?

Mně nikdo nešel do armády, takže já jsem příplatek neměla. Ale chodili (vyslanci průmyslových podniků a vojáci) a ještě když byla kasárna tam (...) Takže jsme tam měli s dětma pro ně udělaný program. Tam chodili.

Musela jste během své učitelské profese psát na studenty posudky?

My jsme psali posudky. Mně jediné, co se mi přičilo, bylo uvádění, zda jsou rodiče členi strany. No, také se mi stalo, že jsem to u někoho nenapsala. A já jsem říkala. No, když mi to rodiče nesdělí. To nám měli sdělovat. To jsme dělali takové dotazníky. A to se dříve všechno tam psalo, kde pracují, vzdělání a všecko. Jestli jsou, nejsou či byli a už nejsou v KSČ. Takže

když mi to rodiče neřekli, tak jsem si říkala, že to přeci nebudu zjišťovat. Co se týkalo církve, to jsme tam nemuseli nic psát, tudíž jsem nepsala.

Bylo nepříjemné, že tam někdo kvůli právě těmhle zádrhelům nemohl na to studium, co chtěl. Ale postupem to nějak vyprchalo, a poté v těch osmdesátých letech už to nebylo tak intenzivní. Takže se to už tak nepsalo. Už to bylo volnější. Už se hlídaly spíše výsledky školní.

Jak poté probíhalo takové vyrozumívání posudku?

Já jsem na (vesnice blízko Kolína) neměla devítku, takže jsem posudky nedělala. Tady v Kolíně jsem ji taky hned neměla. Ale mohu říct, že když jsme posudky poté dělali, tak už jsem nezažila, že by tam seděl někdo v komisi. To jsme je odevzdaly. Mohl si to ředitel přečíst, než to podepsal. Mohl k tomu něco mít, ale určitě jsme to museli číst rodičům. To jo. Bez podpisu, že s tím jsou rodiče seznámeni, to nesmělo být poslané.

Zažila jste prověrky?

Ty nejhorší prověrky už byly za mnou. To jsem se nezúčastnila. No, a pak jsme museli na všechny ty akce. A když jsem tam nebyla, tak se mě ptali nač a proč. Nějaké dítě že bylo nemocné, to nikoho nezajímalo.

Jak probíhal rok 1989 na Vaší škole?

Nervózní doba asi jo, protože mnozí chodili právě na ten VUML. Teď nevěděli, jestli tam mají jít nebo nemají. Bylo vidět že je to takové neklidné, ale snažili jsme se normálně učit. Oslovení paní soudružko změněné na paní učitelko. Na vesnici, když přišli rodiče, tam je nikdo nekontroloval, tam řekli paní učitelko. Ale tady prostě děti to už nebylo ani učitelko to už bylo jenom soudružko. To mi vadilo, ale co s tím nadělat. A najednou se říkalo paní učitelko, protože šlo říct paní. To se mi nejvíce líbilo.

Pamatujete si na učitelský slib?

Slib to bylo jenom u promoce.

Paní Konvalinová, učitelka prvního stupně, 69 let

1. setkání (24. listopadu 2022)

Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Já jsem chtěla do školství. Vždycky se mi líbilo. Už jako dítěti. Inspirovala mě třídní učitelka na gymnáziu. Ta mě k tomu vlastně přivedla. Já jsem vlastně předtím skautovala. A měla jsem oddíly světlušek.

A ona mě s nimi často vídala a říkala: „Ty se na to hodíš. Ty bys měla jít na ped'ák.“ No netroufala jsem si ale ne kvůli tomu, že bych na to neměla kvůli špatnému studiu. Ne že bych se učila špatně. Já jsem maturovala s vyznamenáním, ale prostě nikdy jsem neměla sebevědomí. Nakonec mě přesvědčila a šla jsem na ten obor. Nejdřív jsem šla vlastně na obor přírodověda s pozemkem, ale tehdy tam brali pět lidí. Takže nebyla šance se tam jinak dostat. V té době byl nedostatek učitelů. Takže mně hned nabídli, jestli si nechci přestoupit na obor učitel prvního stupně. Takže asi za měsíc na to jsme dělali přijímací zkoušky z češtiny, matematiky a pak jsem se na to dostala. No, jestli jsem to brala jako poslání? To slovo soudružka učitelka tehdy nebylo moc populární. Prostě mně to povolání bavilo. Prostě já jsem to učila ráda. No, takže celkem já jsem měla nejdříve gymnázium a pak jsem studovala národní školu souboru výtvarné výchovy. Tehdy to byl vědecký komunismus a tyhle politická ekonomie a tohleto jsem se učila strašně nerada, protože mi to nic neříkalo jako. Dějiny mezinárodního dělnického hnutí, no to byl podstatě dějepis, ale poté ty další vědecký komunismus, a to mi vlastně vůbec nic neříkalo. My jsme museli číst statě Lenina a v tom věku nás to vůbec nezajímalo. To byl obor, ve kterém jsem snad ani neměla špatnou známku u těch zkoušek, ale myslím, že to jsem se učila velmi nerada. No tak museli jsme se to naučit že jo.

Jestli nás učili aprobovaní profesori? To nevím, to jako nevím, většinou ale asi ano. My jsme to ani nějak neřešili.

Do praxe jsem nedojížděla daleko. Já jsem studovala v Brandýse nad Labem, tam jsme měli částečně praxe. V Praze jsme měli praxe a pak na malotřídní škole. A to myslím, že to byly (...) tady za Kolínem, kde jsme si odbyli malotřídní školní praxi. To bylo hezké teda.

V otázce peněz. Já myslela, že budu mít hodně peněz. V té době, když to člověk srovnával třeba s někým, kdo měl třeba středoškolské vzdělání nebo tak. To nebyl špatný plat.

Naši byli věřící, tatínek stále proti režimu něco měl. Takže rozhodně jako mohl být někde problém. Ale nikde jsem to neventilovala. Ten režim byl strašný, poté když nastoupili Jakeš, to byla ostuda celosvětová jo. To prostě nemohl člověk jen zkousnout. Ono ani toho Husáka, Brežněva. Ježiš to bylo strašné.

V mé kariéře asi posudek nesehrál žádnou roli. Myslím že ne. Já jsem byla taková normální. Jako sice tatínek byl jako vyšetřovatel na policii, ale podstatě byl vyučený krejčí. Takže žádná nějaká velká kariéra to nebyla. Na gymplu (...) jsem tehdy byla pátá na přijímačkách, a tam rozhodovalo, jak uděláme přijímací zkoušky, ne čím jsou rodiče. Nevím, možná, že moje neteř je o sedm let mladší a tehdy v tom roce 1968 její tatínek vyhodil legitimaci, takže ona se třeba nedostala na gympl. Ale mně se to jako nestalo. To my jsme byli, říkám takoví nenápadní, ale opravdu škola byla o prospěchu. A na tu vejšku jsem se nedostala kvůli tomu, že brali pět lidí.

Ale moje kamarádka. V našem kruhu musela opustit jedna dívenka studium. A já Vám teď neřeknu, kvůli čemu to bylo. Ona podepsala nějakou. Nebylo to 2000 vět nebo něco takového, ale byla to taky rezoluce, kterou podepsala a musela opustit. Já jsem vlastně chodila v roce 1974 až 1978. Jo, a to tedy se to bralo hodně přísně.

2. setkání (3. prosince 2022)

Na jaké škole jste učila? Jak jste byla přijata do zaměstnání? Měla jste uvádějího pedagoga?

Přijata jsem jako byla, já teda mohu říci, že asi tři v mém věku. Takhle, já jsem vlastně začínala v (vesnice u Kolína). To už nás vlastně rozděloval inspektor školský. My jsme podepsali smlouvu už na fakultě. Do (...) nás šlo osm vlastně. Jenomže já jsem tam učila asi půl roku, protože já jsem pak přešla na mateřskou dovolenou. Ale měla jsme vlastně uvádějího pedagoga tam. Tam jsem měla úžasnou paní učitelku. Ta mě měla moc ráda, prostě já jsem byla takový puntičkář, já měla přípravy, všechno, ona z toho byla unešená tehdy. Když potom přešla do Kolína, tak za mnou přišla, jestli nechci do kolínské školy, že se tam uvolnilo místo. Takže já jsem tam vlastně nastupovala po šesti měsících mateřské. Tam jsem uvádějího učitele snad ani neměla. To mi ani nikoho nedali. Si nepamatuji, že by mi někdo chodil do hodin. Paní učitelka, ta mi hodně v (...) pomáhala. Nebo jí to zajímalo, jak učím, ale potom na naší škole už ani ne, a tam jsem tedy nastoupila se dvěma stejně starými kantorkami. Většina byla o deset až patnáct let starší. Nemohu říct, že by mě vyloženě přijali s nadšením. Ty měli už svojí uzavřenou skupinu. A já jsem měla hlavně malé dítě. Já jsem nemohla někde vysedávat a povídat si s nimi. Já jsem běžela domů, protože šestiměsíční dítě musíš nakrmit. Takže nemůžu říci jako, že bych byla přijata špatně do kolektivu, ale musela jsem se tam zapojit až po několika letech, pak už jsem tam teda zapadla. No a učila jsem tedy na základní škole, jako městská základní škola. A vlastně celý život. Nikdy jsem nepřešla někam jinam.

Jaká byla Vaše aprobace? Musela jste učit předměty mimo Vaši aprobaci? Musela jste učit někdy na malotřídce?

Moje aprobace byla ta národní škola výtvarná výchova.

Účastnila jste se nějakých schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

No měli jsme povinné praxe v pionýrských táborech. To byla asi jediná brigáda. Schůze to jsme museli chodit. Schůze ROH, SČSP, večerní univerzitu nemám. Myslím, že jediné, co jsem měla, bylo SČSP a ROH, já jsem ve straně nikdy nebyla. Já jsem ani nikdy nebyla kandidát. Pak brigády no, kolem baráku jsme měli brigády. A jestli u školy byly brigády, to ti

neřeknu. Akce Z byly kolem baráku, ale to jsem dělala docela ráda. No byla legrace, aspoň jsme se seznámili s lidmi v době. Kdežto dnes je to tak anonymní.

Pak samozřejmě výročí. No to určitě. MDŽ se slavilo. Ale já jsem tehdy, coby výtvarník, dělala nástěnky. Takže to bylo strašné. Na druhé straně ale nástěnky byly úžasné. Já to měla v celé chodbě. To jsem si užila. A to muselo být na termín a kontroly.

Poté průvody. Lampionový průvod, ale ty byly podařené, ty jsme dělali, voskovkami a tuží, to vypadalo hezky.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

Průměrný počet jsem mívala, si pamatuji, že jsem měla třicet sedm dětí. Ale ten průměr byl kolem dvaceti osmi dětí. Vlastně celou dobu. Já nemohu říci, že bych někdy těch dětí měla méně. I do dneška do důchodu, kdy stavby byly malé. Já jsem měla z těch kantorek více dětí.

My jsme učili na směny tehdy. My jsme směnovali. Jako dopoledne, odpoledne. A pak když otevřeli sedmou základní školu, pak už se to urovnalo.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky? Jak probíhala inspekce?

Pan inspektor chodil a sledovalo se to. A jako můžu říci, že my jsme neměli moc prostoru uplatnit svou vlastní kreativitu, protože my jsme měli napsáno, co dělat. Já jsem nastoupila už v době, kdy bylo množinové vyučování a byly perfektně vypracované příručky. Ale jako byly strašně kvalitní příručky a jako myslím, že jsme se jich museli hodně držet. No ono to usnadnilo. No nemyslím, že to nebylo tak náročné. Potom když přišel inspektor s paní ředitelkou, tak to srovnávali.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Co já jsem toho navyráběla. A jak ještě některé mám zachované. Mám je hezké a schované. A je mi jen líto je vyhodit. I nástěnné tabule. Já nevím. Ty paralelky, těch bylo třeba pět. A to jsme se o to prali. To jako neexistovalo.

Byla jste ovlivněna postavením rodičů svých žáků?

Jako že by si rodiče mohli volit učitelku. To jako taky jsem měla, že za mnou rodiče přišli a jestli by ke mně mohli dát dítě do třídy. To asi určitě. Ale některé žáky jsem teda měla, že rodiče si ty děti ke mně sami zažádali, ale po zápisu se to prostě rozřazovalo podle abecedy. Aby bylo stejně holčiček a kluků. No rozhodně to byly spádové. To jo, to by neexistovalo, že by třeba sourozenci ze Zálabí byli na stejné škole jen kvůli tomu, že se jejich rodiče přestěhovali. Moc jsme do toho mluvit nemohli, jak bychom chtěli děti a tak.

Když jsem učila jeden ročník s jednou paní učitelkou, tak ta vždy po zápisu se nabídla, že rozdělí děti do tříd a vybrala si samý VIP a zbytek tam pak nějak rozdělila. A to jako bylo strašný, protože my jsme vždycky říkali. Ježíš ty její děti to všechno tak umí. Ale ona si je vždycky rozdělila, ale poté to zaleželo na vedení školy.

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany? Zažila jste nějakou komplikaci během výuky?

Moc ne. Děti tomu stejně nerozuměly. Jako museli jsme vysvětlovat Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Nějak přijatelně.

No, dokud byl pan ředitel ve škole, nebudu ho jmenovat. Ten byl jako úžasný, ten to jakoby nezdůrazňoval. Paní ředitelka, co po něm nastoupila, taky ne. Takže myslím že u nás na škole to nebylo takový jako tvrdý. I když si pamatuji, že jsem měla hospitaci z ministerstva školství před Vánoci. A že mi přijde na vyučování. Já se připravila, lepili jsme řetěz. A já to měla připravený, Přišel ředitel a přišel inspektor okresní a ten z toho ministerstva. A děti lepily a vyráběly a já abych to podbarvila, tak jsem tam pustila koledu „Narodil se Kristus Pán“ od Gotta. Jako od Gotta. Končilo to všechno, to spokojený. A ten inspektor si mě jako vzal a říkal: „Soudružko učitelko, měla jste na vysoké škole ateistickou výchovu?“ A já říkám, „no, jako měla, to víte že jo.“ „Myslíte, že je to správné, když dětem pouštíte koledy.“ Já jsem si myslela, že vyletím ze školství. A teď když se za mě pan ředitel postavil, potom si mě zavolaal a říkal, ať si z toho nic nedělám. Byla to divná doba. Prostě já jsem z rodiny, kdy naši byli docela věřící. Takže u nás se vždycky ty koledy zpívali. Mně nikdy nepřišlo, že by to bylo něco špatného.

Přítom z ministerstva školství ten pán neřekl nic, ale ten okresní inspektor se chtěl předvést.

Musela jste psát komplexní hodnocení/posudky na své žáky?

Já jsem nepsala nikdy posudky, na prvním stupni ne, ale možná že jsme psali posudek, když chtěli děti jít na ten gympl, a to jsem vždycky ty děti vychválila, to byly šikovné děti.

Zažila jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

S tou koledou, jinak nikdo mě nebuzeroval tím, že jsem šla na půlnoční, nikoho to nezajímalo.

Jak si vzpomínáte na okupaci v srpnu 1968?

Příchod vojsk jsem prožívala jako patnáctiletá možná čtrnáctiletá. Ne, patnáct mi bylo. Tehdy to jsme prožívali jako silně. Já jsem byla skautka a tehdy nás vlastně ze dne na den naložili a odvezli nás z tábora. My jsme jezdili mezi tanky a odvezli nás domů. To jsme prožívali silně. To si pamatuji, že jsme s kamarádkou odšroubovávali známky. Stáli jsme před gymplem. To jako jsme prožívali, ale potom nám zrušili skauta. Prověrku jsem žádnou neměla to já jsem ani nemohla.

Jak vzpomínáte na události z listopadu 1989?

To jsme prožívali. Ale nebyla jsem v Praze a nezvonila jsem klíči, spíše z televize to všechno znám.

Když se ohlédnete za svou pedagogickou kariérou, jaké máte vzpomínky na školu?

Já jsem na škole byla spokojená, nemohu říci, že by mě někde prostě něco. Říkám, já jsem tam fakt byla vlastně spokojená. Já milovala kolektiv a vzpomínám na to hezky. Trošku ta poslední doba se mi nelíbila. Moc lidí, teď už bych tam nechtěla být. Teď je to tam takový moc opravdu myslím, že učitelky se nesházejí. Prostě není na to čas a je tam spousta lidí, se kterými se prostě nesžiješ.

Pamatujete si na učitelský slib?

My jsme řekli slibují, a jestli někdo tam přečetl ten slib, tak to si nepamatují.

Paní Lípová, ředitelka vesnické malotřídky, učitelka prvního i druhého stupně, 85 let

1. setkání (15. listopadu 2022)

Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelké povolání? Jakou školu jste vystudovala?

V rodině učitelem nikdo nebyl, takže v ní mě nikdo neovlivnil. Ale na základní škole jsem měla skvělou paní učitelku, která mě měla od první do páté třídy. Ta mě děfakto inspirovala, a tak nějak mně vnukla, že by se mi to asi líbilo, že by to asi bylo dobrý. A taky se mi někdy stalo, což nebylo vždy příjemné, říkala: „Hele, já teď potřebuji jít do ředitelny, tady běž k tabuli a budeš zapisovat, kdo zlobí!“ Já nevím, to už vaše generace asi vůbec nezná, že jo. Ale u nás to bylo pro studenta takové, víceméně potupa. A tak já vždy říkala: „Helejte se, vykašlete se na to, buďte normální, neřvěte, přece já tam nebudu jako blázen někoho psát, jak by to vypadalo. A co my víme, co by vám za to udělala, že jo!“ No, tak nějak jsme to vždy usmlouvali, že byli všichni hodní, ale fakt je, že ta paní učitelka, ona byla, dá se říci, že hodně přísná, to je pravda. Ale byla na druhé straně taková spravedlivá. Jo, tam když prostě někdo, a to jsem poznala dva takové kantory, ještě pana učitele z devítky potom. Jako jí to bylo jedno, že (...) byl synem ředitele školy. Prostě dělal voloviny, tak dostal poznámku. Jo, to se mi na ní líbilo. To bylo takové no (...) Já když jsem se bavila, tak jsem dostala přes ruce a držela jsem hubu, protože kdybych to řekla doma, že mě paní učitelka naplácala pravítkem přes ruce, tak jsem dostala takový villágoš. To jsem jednou zkusila, pak už nikdy. Takže prostě paní učitelka mě mohla prostě vytahat za uši, ukrotit uši a nikdy bych to neřekla. Právě ta mě inspirovala, že byla taková správná. Dneska by se řeklo, taková spravedlivá. Nenadržovala nikomu, a tak nenápadně mě pořád jako, asi ve mně odhalila nějaké takové, že bych ráda asi někomu poručela nebo tak nějak, prostě s tímhle stylem. Tak to byla první, která mě k tomu jako tak nenásilně, aniž bych to tušila, vedla.

A potom, já jsem hrozně milovala jednoho našeho pana učitele z devítky. A to mě teda úplně rozhodlo, protože to byl učitel. Ti všichni studenti ho milovali. On byl takový k nám, že nijak se nevyvyšoval, jezdil s námi. Byli jsme s ním v Tatrách a nevím, na všech možných výletech, a přesně jako (...). Prostě někdo zlobil, (...) dostal takovou facku až se praštil o lavici a tekla mu krev a on v pohodě. Povídá: „Řekni to tátovi, ale hlavně mu řekni proč si dostal!“. Jo takhle asi. A tohle jsem já uplatnila na klucích (...). Oni byli takový trošku jako, nechci říct zrovna šikana, ale prostě takové děti, který odhalily, že jsou trochu vůdcovští. Tak třeba. Přineseš mi zítra svačinu, ty mi dáš pět korun a tímhle stylem. No já jsem si jednou toho (...) takhle vzala do prázdné třídy a říkám: „Hele, tohle se nedělá, co kdyby na tebe vystartoval

nějaký kluk ze (...) a taky by ti tohle dělal, co si myslíš.“ No, a tak já už jsem se namíchla, a tak jsem tak jako za uši jenom jo a říkám: „Běž to říct mamince, ale hlavně ji řekni proč, že si týral malé kluky.“ Ted' jsem čekala, přilétne maminka do školy, že jo. Ne, nepřilétla. On jí to asi ani neřekl možná. Takže v rodině jsme nikoho z kantorského cechu neměli, ale inspirovala mě učitelka z první třídy a potom ten náš třídní z deváté. To byli dva, kteří mě tak nějak, na základě toho mě nějak napadlo, že po tom gymplu půjdu nebo tedy po jedenáctileté, že půjdu na ten ped'ák, jak se říkalo.

Já šla na vysokou školu. Celkem mohu říct, že to nebylo studium praktické, ale zase na druhou stranu. Co jsme se nenaučili, jako v tom roce praxe přímo před tabulí, tak tam nás nenaučili. Jo, my jsme uměli marxismus-leninismus, my jsme uměli třeba tu matiku ty množiny a tohle všechno. Ale jako aby nás naučili, jak s těmi dětmi pracovat. Aby na nás, aby mně naučili být alespoň nějakou trochu autoritou, to se na ped'áku nenaučilo. To musel člověk jedinež potom sám si vyhrabat, jak to má dělat, aby s těmi dětmi to nějak šlo trochu.

Tam byli skutečně profesionálové. Si pamatuji, že dokonce i pan Kořínek, tehdejší děkan měl něčeho dějiny. Ten byl taky takový rozumný člověk. No, ale měli jsme tam hudební výchovu, opravdu machra, to byl. Tam já jsem, konečně se mi podařilo využít toho, že jsem od malička musela vrzat na housle. My jsme tam museli hrát, na nějaký nástroj. Samozřejmě většina lidí na nic nechodila. On se snažil nás učit na ty housle, a tak já teda znaje slova playback jsem vždy stála u něj a ty z toho Ševčík ty vrzy jsem vzala do ucha, ty holky dneska by se řeklo na playback hrály. No a udělali jsme to taky všichni.

Já jsem se vlastně s potížemi vůbec nesetkala. Jakože by mě tam třeba někdo šikanoval u pedagogů. My jsme měli vždy takové slušné kantory. Jezdili s námi taky na výlety, na Máchači jsme jednou byli, a opravdu to byli spíše, ono se tomu tenkrát říkalo kroužky nebo kruhy, tomu, co jsme my tenkrát měli. Tak potíže určitě žádné. To bylo úplně bezproblémové. Dojížděla jsem jenom z Čelákovic do Brandýsa. Což je, já nevím, jako (...) lokálkou to bylo kousek, takže ani kolej mi nedali. Což, naši byli rádi, ale mě to mrzelo, protože na té koleji přeci jenom byla sranda. No, já jsem se po vyučování sbalila a jela jsem do Čelákovic, takže jsem toho byla bohužel ušetřena. Takže jezdila jsem nevím kolik to bylo, pět kiláků. Ale případ, že to někomu, to jsem se s tím setkala zprostředkovaně.

A z rodiny no, já nevím naši celkem nijak, já si nepamatuji, že by nějak měli výhrady nebo vzali to tak, že to chci, no tak hold to budu dělat. To byli oba dva rodiče ze zemědělských rodů, takže žádný ničemu takovému nečuchnul, tak jim to připadalo takové asi ze začátku divné, ale poté to vzali.

Nejdříve jsem učila na devítiletce na druhém stupni. Tak nejdříve na základní škole ve (...). Pak na malotřídce, tam jsem byla vlastně až do konce. To byla vesnická škola. Ale všechno to byly vesnické školy, velkoměsto ne. Já jsem v Kolíně nikdy nebyla.

2. setkání (21. listopadu 2022)

Jak jste získala místo učitelky na Vaší škole?

Já musím říci, já jsem nezačínala v (...). Já jsem začínala ve (...). To je devítiletka. A tam mě dali, přestože jsem na druhém stupni měla vystudovanou jen biologii, tak mě dali na druhý stupeň, ale to byly děti, no každý měřil o hlavu více než já. Já jsem tam byla jak ztracenka někde. Vidět mě nebylo, ale byli strašně fajn. A to mohu říct i o (...) dětech. Nikdy jsem nepoznala v žádné škole takhle hodný, no hodný to je blbý slovo, takový děti, který by byly zlý. Oni zlobily, že jo, tak kdo nezlobil, my jsme taky zlobili. My jsme zvonili na zvonky a takové různé. Ale nebyli zlí. My, kam jsme přijeli se školou tak vždy to byly nejhodnější děti. Jo, jako třeba, na zámek, do zoologické, do Ostré jsme taky jezdili do toho Botanikusu a vždy se ptali, odkud jste, jaktože jsou ty naše děti takové hodné. My jsme hrdě říkali, že jsme z (...), my máme děti z (...). No máte je vychované, vyceповané. Já povídám: „To není vyceповané, taková prostě jsou.“ Jo, že to bylo opravdu. Musím říct, že (...) škola byla vždy moje. No byly hrozně fajn ty děti.

No mě to dál více bavilo. Ze začátku jsem byla v těch (...). Jsem z toho měla nervy, protože přeci jenom takové kuře holé tam přišlo a teď devátáci, mně bylo dvacet, jim bylo patnáct, to byla hrůza tenkrát, ono se to srovnalo. Dodnes mě zvou na srazy. A nejlepší asi před deseti lety jsme se sešli s tou jednou devítkou. A tak jsem říkala: „Helejte kamarádi, vy jste důchodci, já jsem důchodce, tak si budeme tykat. Vždyť už jsme to staré báby a dědkové.“ A máme dodnes opravdu hezké vztahy, protože já jsem je vlastně měla do devítky. Oni poté už někam šli. Tady to bylo jiné v (...), oni poté odcházeli do (...). a to už byla jiná jako jiná skupina, a to už byli do devítky, tam už oni si dělali své srazy jakoby. Ale v těch (...), to opravdu, to jsem také měla, mohu říct, že mě to celý život bavilo. Proto jsem tam ještě jako prdouch byla deset let v těch (...).

Měla jste při nástupu uvádějícího pedagoga?

Ve, škole, kde jsem posledně učila a poté ředitelovala, ne. Tam jsem byla už jako, tam jsme byli vlastně všichni na stejné lodi, protože paní ředitelka šla do důchodu a po ní tam defakto nikdo nezbyl.). V (první škole) jsem měla jako mentora, ředitelku. Nejdříve, chodila se mnou na hodiny nebo jsem já chodila k ní. Poté jsem to dělala já jako ředitelka, když přišli noví. Prvně jsem to udělala tak, že jsem šla k nim, pak šli oni ke mně, což pro mě bylo něco. Protože jsem si říkala: „Panenko Maria, co já jim tam budu předvádět.“

Na té mé první škole to ale bylo bezvadné, protože ta paní ředitelka byla opravdu kantorka od pána boha. Učit uměla, s dětmi to uměla, a hlavně musela vidět, že jsem úplný bulík. A ona místo aby mi řekla, hele takhle to nemůže být. Řekla, co bych dělala špatně, co ona by dělala takhle, tímhle bys je nechytla, musíš je takhle. Takže to jsem měla a zaplat' pánbůh za ní, protože ta vlastně byla taková lidská. Ne, jen, že mi dovolila, abych jim tam se chodila dívat na jejich předměty na jejich hodiny. Ale pak, když už já jsem měla prezentovat. No, stálo to za to, bylo to k něčemu. Ona mi řekla, co a jak. Třeba nemusíš, když si sedneš za katedru, to nejde. To nic nevíš. Tamti vzadu hrají karty a ty to ani nevíš. Musíš furt chodit.

Já vím, když jsem chodila na praxi ještě do Čelákovic, když jsem byla na ped'áku a tam právě paní učitelka, která mě k tomu dokopala, ta chodila takhle vypomáhat jako já. A tak říkala, jak se ti to líbí a já povídala: „No, celkem bych řekla,“ já jsem neříkala těmhle starým kvardům žádný soudružko. Ale, „paní učitelko, líbí se mi to, dobře jste mi poradila.“ A takže jsem se snažila potom.

Jaká byla Vaše aprobace?

Já jsem měla aprobaci první stupeň a přírodověda. Takže na ty (...), tam mě vzali, že tam budu učit tu přírodovědu. Ovšem, pak se zjistilo, že to tak není a já jsem tam učila dokonce i češtinu, ruštinu, péči o dítě. Já péči o dítě. My jsme tam s devátáčkama koupaly ve vaničce panenky, to byl horor. Vaření jsem učila. Já, která vejce neumí uvařit, jsem učila vaření. To mě tam ty holky devátáčky učily, spíše by se řeklo. No a tu přírodovědu jsem tam měla si hodinu týdně, protože tam byla zavedena učitelka jako na přírodovědu. No, a tak mně to bylo jedno, musela jsem se naučit všechno a když potom ta první ředitelka byla odejita právě z důvodu toho, že si dovolila synovi OV KSČ říct, že to neumí. Že se to musí naučit. Ovšem oni to poté prezentovali tak, že mu řekla, že je blbej a vyhodili ji. Protože to zase nebylo jen tak. To byla záminka. Pan ředitel (...) učil na ambasádě v Mexiku a jelikož tam skončil kariéru, tak potřeboval místo. A teď honem, kam s ním. Že jo, to není jako že tady v Kolíně čekají ředitelská místa. Tak vyhodili (...) a dali tam jeho. To byla taky jedna takováhle skoro politická událost.

Kolik studentů docházelo do jedné třídy u Vás na malotřídce?

Tak na malotřídce tam bylo od první do čtvrté tak kolem třiceti, třicet dva, třicet pět, jak se to sešlo. Ale taky se stalo, že jsme měli dva roky trojtřídku, protože bylo přes čtyřicet dětí, a

to už nám povolili. Jeden rok to povolili a druhý rok jsme si mysleli, že bude zase, jenomže odešla silná třída a prvňáčku bylo málo a ten chybějící prvňáček přišel až v listopadu, takže nám to nedovolili. Takže jsme měli dvojtřídku, většinou první - třetí, druhou - čtvrtou. Nebo první - čtvrtá, druhá - třetí. To se kombinovalo právě podle toho počtu. Když bylo hodně prvňáků, tak se s nimi dali čtvrtáci. A ti vyžadovali méně pozornosti a mohlo se více věnovat těm prvňáčkům. Tak bych řekla třicet až třicet pět v té malotřídce. Myslím teda v celé škole. Takže čtyřikrát dvanáct.

Jak se rozřazovali studenti do tříd u Vás ve škole?

Když bylo hodně prvňáků, tak jsme se snažili k nim, protože to byly vždy dvě třídy v jednom ročníku a nešlo to obráceně dva ročníky v jedné třídě. Ale nešlo to tak dělat, že by byla třeba první-druhá, to se muselo potom ohledy stranou, protože prvňáci jsou nároční a v druhé třídě ta samostatnost zatím není ještě taková. Takže buď první - třetí nebo i dokonce první - čtvrtá, a druhá - třetí. Takže se to bralo, sice podle počtu, ale taky s ohledem na to, jak by ty třídy k sobě mohly fungovat, protože kdybych já dala první a druhou, tak bych se zbláznila, protože ta druhá není schopná natolik k samostatnosti.

Abych se jim mohla věnovat, protože to je psaní a písmenka, teď počítání. Takže ta třída k těm prvňákům musela mít nějakou úroveň samostatnosti, aby mohla nějakou část hodiny pracovat sama. To bylo takhle, že si to učitel musel rozepsat, co bude dělat ve druhé třídě a co bude dělat třeba ve třetí třídě. A vždycky to brala tak, že se vždy snažila, když měla třeba matiku, aby to bylo vždycky nějak. Aby ti, co měli právě dělat samostatně, aby neposlouchali právě to, co ona mluví. A to právě děti z malotřídek přicházely do velkých škol velice samostatné, protože se to museli naučit.

Ono potom dát k sobě třetí čtvrtou, to už taky nešlo. Protože čtvrtá je sice hodně samostatná, ale taky někdy potřebuje, aby se jim člověk více věnoval. Takže poté se jim dávali druháci, protože jim se mohla dát nějaká vyplňování a něco, co mohli dělat sami a já jsem zase mohla mluvit chvíli s tou čtvrtou třídou. Nejlepší to bylo

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Měli jsme, tam chodili totiž, dneska by se řeklo dealeři. Nabízet. No a co nám Národní výbor povolil, tak jsme si koupili. Ale v době, kdy tam byla (...) Ta vyráběla pomůcek sama od sebe. Ona jim třeba nadělala kartičky. To nebyly žádné kopírky. Ona doma po večerech malovala dětem pomůcky, jakože slabiky, aby se učili.

Takže pomůcek jsme měli dost, to si nemůžu stěžovat. A hezký, to byly takové ty, „Aničko stůj, auto houká“. Já se učila písmenka. Takže hlavně byly pomůcky na češtinu a matiku. Tabulky všelijaké a chodili nabízet, už i tenkrát ti nákupčí. A vždycky jsme museli na národní výbor, jestli si to můžeme koupit, protože oni nás financovali. Ale nemůžu si stěžovat, že by někdy řekli, že na to nejsou peníze. Vždycky jsme měli pomůcek dost, takových těch oficiálních. Takhle my jsme si je vyráběli, ale nemuseli jsme. To byla spíše naše iniciativa.

Účastnila jste se nějakých schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

No byla jsem vedoucí v Pionýru. My jsme si tam pekli buřty a plnili ty nějaký skautský úkoly, ne pionýrský. Ono to bylo stejné. Ono se to vlastně muselo jmenovat Pionýr, ale dělali se tam věci, který bývaly jako kdysi skautské, náplní práce, že jo. Takže, musíme to brát takhle. Nesmělo se tomu říkat Skaut, a ještě na některých školách, co já vím, třeba z těch (...), kde byla ta skautka ředitelka, tak tam se to opravdu dělalo, že chodili na výpravy i s kotlíky, vařili si, spali tam a bylo to pod hlavičkou toho Pionýra.

My jsme chodívali na, já si možná ještě z těch (...), v (...) jsme nechodili na brigády, protože to byli, jo, taky. V (...) to ještě tam byl pan (...) jako předseda MNV a měli jsme se školou brigádu. Sbírali jsme kamení a pak my jsme, aby to tam bylo jako hezký, že jo. Děti rády, tak jsme sbírali, poté jsme dostali nějaký čas nebo něco. No jenže poté jsme se dozvěděli, že si tam dvě rodiny postavily barák, takže my jsme jim tam vlastně připravili prostor. Ale nám to nevadilo. Děti se vyhly vyučování. Na velkých školách, to si pamatuji, ještě z těch (...) se jezdilo na řepu nebo na brambory. No a tam byla vždy velká sranda a JZDáci nám pak vždy dali salám a chleba a nějaký čaj tam přivezli.

Jo, chodili jsme do prvomájového průvodu, vyrobit mávátky, a tohle jsme dělali, to bylo to zapojení. Děti byly rády, že jdou s mávátky. Oni nás vždy odvezli do (...) autobusem, tam se obešla tribuna. My jsme to takhle obešli. A mám pocit, že jednou děti dostaly i nějaký párek a čaj nebo limonádu a zase nás odvezli ke škole. Jenomže pro mě to bylo problematické, že já jsem tam pak čekala na vlak. To byl svátek, nic nejezdilo.

My jsme museli vždycky, když bylo výročí schůze JZD, poté už ne, ale zkraje jsme jim tam připravovali pásma. My jsme hodně dělali spíš pásma taková vítání občánků, nebo spíše takové nepolitické, ale na to JZD jsme chodili, ale mám takový pocit, jestli my jsme, no my v těch (...) určitě nás nezvali jako kantory do nějaké té schůze? Třeba tam byla organizace KSČ. No musela tam být. V každé obci. No, ale oni nás tam nezvali, to ve (...) jo, tam jsem s tou ředitelkou, pak s ředitelem, to nás pozvali a byli jsme jako účastní téhle schůze jejich komunistické. Ale tady v těch (...) mi připadá, že nás z toho... Tak oni si říkali první stupeň, malé děti, blbí učitelé, asi tomu nerozumějí.

A taky jsme museli VUML – Večerní univerzita marxismu-leninismu. A to jsme museli jen ředitelé. A to já jsem byla už v těch (...) A vím, že tenkrát, to jsme měli i možnost si na to brát i volno, že jo, to byla studie a pak byly zkoušky. No tak jako zkoušky, já jsem to brala, jakože, když je udělám, tak je udělám. Učit budu moci doufám klidně dále. A když to neudělám, ale ono to bylo tak strašně jednoduché. Takové primitivní. OV KSČ a tam my jsme chodili na ten VUML. A tam jsme dělali ty zkoušky. Ale oni to spíše brali tak, že nám to dali každému. Jestli tam byli taky rozumní lidé, asi si říkali, jestli to neví, kdy já nevím, co řekl Marx nebo Lenin, vždyť je to jedno. Děti to učit nebudete. Tak jí to dáme. No zažili jsme si teda fakt hodně. No ale člověk se z toho nějak dostal. Nikdy jsem nelitovala, že jsem na tu kantořinu šla.

Jak Vás ovlivnilo docházení inspekci do hodin? Zažila jste nějaké komplikace kvůli inspekci?

My jsme teda, nejhorší u nás byla kapitola inspekce, inspekční zprávy. A psaní těch zpráv ze školy. A řeklo se, teď budete mít jiný život, žádných padesát devět dotazníků a tabulek a všeho. Bude to normální, a hlavně budete učit. Což nebyla pravda, samozřejmě za chvíli to bylo tam, kde to bylo předtím. Tabulek bylo tolik, co předtím, ne-li více. Ačkoli je fakt, že ti inspektoři byli takoví lidovější. Nebo rozumnější.

Měla jste nějaké trápení s dodržováním osnov během výuky?

No, ony byly celkem ty osnovy. My jsme na to měli zase. To byl závazný předpis, který se teda dodržovat musel. Tam šlo hlavně o to, aby se, já nevím, matika byla rozvržena po měsících do těch osnov rozdělena pro všechny třídy. A tam hlavně ta inspekce hlídala to, aby bylo dodržované učivo podle měsíců. Třeba když byl listopad a já ještě učila něco, co mělo být

na počátku října, tak byl problém. V té devítiletce to hlídali vedoucí. Takže tam to zkouknul ředitel a případně to předložil inspekci, když přišla.

Každý kantor ví, že tady na to potřebuji více času, tak si to nechám tady na ten říjen a to, co jsem už měla dělat, tak to zvládnou v listopadu. Ale já se tomu musím věnovat tak, aby se to umělo. Když přišel poté inspektor a tohle zjistil, že já v říjnu ještě neberu to, co jsem měla nebo že takhle, v listopadu беру ještě to, co jsem měla v říjnu, že jsem si to ze své vlastní vůle takhle přesunula. Tak to nebylo dobře, protože oni si mysleli, že to dobře vymysleli, ale nepočítali s tím, že jsou děti třeba méně nadané a že potřebují na to více času, nezvládnou to v té době, kdy oni nám to takhle nalajnovali. Muselo se to do konce roku, ale rozumem. Ne, teď to prostě musí být takhle koncem října hotové a v listopadu děláme něco jiného. Všechny věci byly krátkodobé. To se nedalo nějak nahradit. Ono se třeba stalo, že děti hodně marodily na podzim. Tak se taky nemohlo v letě. Ono se to sice poslalo k nim domů, ale to není ono. Takže muselo se taky brát ohled na to, že situace ve třídě se může změnit natolik, že já se tomu musím věnovat více. A nestihnu to třeba v říjnu, jak jsem si myslela nebo jak nám to nařizovali.

Musela se u Vás ve výuce objevit ideologie? Připomínání svátků, ideologicky zabarvené symboly...

Prvostupňové třídy moc neměly. My jsme třeba neměli, ale tenkrát se učila občanská výchova, takový tyhle, to ale bylo až na druhém stupni. Dělal se dotazníky, kolik absolvovali vaši učitelé nějakých schůzí na obci. Jestli se zúčastňovali v tom svém bydlišti nějakých schůzí. Ale vždycky to bylo bráno, že jsme si šli třeba sednout, ale nijak jsme se neangažovali, protože oni nás taky neposlouchali. Si mysleli nějaké úči z první třídy, ty tomu stejně nerozumějí. Ale fakt je, že se to většinou muselo zohledňovat při psaní, jak byla ta výroční zpráva, se dělala na konci školního roku. Jak se, co splnilo, a tam se právě muselo psát, jak se třeba děti zapojovaly do různých výročí, připravovaly pásma. My jsme tam hlavně vystrkovali, že jsme se účastnili toho vítání občánků a třeba ze začátku jsme tam měli pionýrskou skupinu, že jo, ale to bylo spíše sportovně bráno.

Kdyby dětem u nás někdo líčil nebo nastiňoval, že tohle je špatně a tohle dobře. Oni by tomu nerozuměli. A když to bylo v těch (první škola). Ta tvrdá normalizace již nebyla a já nevím, nějak nás nenapadlo ani ty děti nevyžadovaly něco takového, že by se třeba ptaly. U nás nebyla nutnost, protože ani ty děti by tomu nerozuměly.

Zažila jste v průběhu vaší pedagogické kariéry nějaké potíže?

Když jsem učila vlastně ve (...), tak tam chodily děti, to byla (...) už v těch (...)? Jo. (...) byla šikovná holka, ale protože její tatínek po osmašedesátém vystoupil z KSČ, tak holka studovat jít nemohla. To byl jediný můj konkrétní, protože já jsem jí znala přes (...), přes tu ředitelku. A vím, že skutečně nemohla jít studovat z tohohle politického důvodu. Takže ten jeden případ já jsem zažila. No, takže bylo to takové. Je pravda, že my jsme, dneska to zas člověk všechno vidí úplně jinak jo, my jsme byli takoví, tak jsme si to nějak více nepřipouštěli, jo, tak to člověk bral, takový je život, i když taky něco lezlo z krku samozřejmě, zvlášť teda v těch (...) Byla jsem jenom učitelka, tam mě to tak nebolelo. Tyhle věci odbýval ředitel. Jako takové, že jsme museli pořád na ty schůze KSČ chodit jo, jako zástupci školy, nebo takový. No, ale to se nás celkem netýkalo. Až v (...) potom mně vadily jako tyhle všechny... No museli jsme třeba zahájení se provádělo za přítomnosti, tenkrát v JZD byl předseda (...) a tam právě v JZD (...) bylo známé tím, že má nad sebou ochrannou ruku toho OV KSČ, takže tam to šlo po téhle linii. To už my jsme pocítili jako no, protože kdybych si dovolila, neříct v tom projevu, že jako nás významně podporuje místní JZD (...) vedené soudruhem (...) a že v obci byl zase pan (...) předseda KSČ, myslím, to byl taky ředitel. A to se všechno muselo takhle říkat jo. Já vím, že ti lidi si asi mysleli svoje, ale nedalo se nic dělat. Nebo když jsme psali zprávy, jako takové ty výroční. Tak to muselo být, jaká výchova se u nás uplatňuje, že jo, mravní, pracovní, komunistická já nevím, sportovní, všechny tyhle druhy výchov.

Musela jste během své učitelské profese psát na studenty posudky? Jak na ně případně vzpomínáte?

To psali vždy třídní devátých tříd a muselo se to řídit tím, jak ta rodina se v té obci projevovala. Jo, pokud se zapojovala, do tohohle, že jo, tak posudek dostali dobrý. Já jsem měla to štěstí, že jsem psala posudky na jednu devítku, kde bylo šest dětí. A byli to všichni takoví, víceméně, nikdo nechtěl na školu. Byly to spíše takové pro prakticky zaměřené rodiny, takže šli se učit, jako učňovské obory. Anebo nějaká zemědělská střední, což tam se na tohle tolika nekoukalo. A taky si pamatuji, nevím, jestli to tam není, ale že do deváté třídy (...)

Měla jste vy nebo nějaký Váš student komplikace s účastí v církvi?

Já jsem jako konfirmovaná evangelička českobratrská, ale nikdo se nikdy neptal, jestli chodím do kostela. Já jsem také mlčela. Jo, kdyby se zeptali, tak bych řekla, že jsem chodila jako malá. Že mě k tomu vedli rodiče. Pak už jsem byla větší někde, v tom Brandýse, pak jsem bydlela v Kolíně. No, co já jsem věděla, kde je v Kolíně kostel nějaký. Ale nikdo se mě neptal, tak jsem s tím taky problémy neměla.

Jak vzpomínáte na okupaci v srpnu 1968?

Já vím, že to uvolnění bylo v tom, že třeba byly různé časopisy. Začalo se to všechno obracet po těch padesátých letech. Ale zase já jsem v té době, já jsem vlastně do (...) přišla v roce 1972. To už byla tvrdá normalizace. A v tom šedesátém osmém jsem byla ve (...) a vím, že tenkrát náš pan ředitel (...), že dokonce se i vyjádřil v tom smyslu, ať se do ničeho nemontujeme, aby z toho škola neměla problém. Jo takhle nás. Abychom se radši moc nikde neprojevovali, abychom se do ničeho nezapojovali, protože by z toho škola, no on samozřejmě, že jo, škola měla problém, on by z toho měl problém. To je jasné no.

Jak vzpomínáte na události v listopadu 1989?

Nevědělo se, co se děje. V Kolíně to bylo takové dosti jako... já nevím. Každý, někteří lidé byli rádi, někteří to zase brali, jakože je to podtrh a že se to nemělo dělat. Ale fakt je ten, že já jsem byla už v (...), takže u těchletěch lidí na vesnici. Ti asi s tím ani potíže neměli.

Pamatujete si na učitelský slib?

Ano, ten byl. Jo ale slib jsme skládali. Teď já přemýšlím, jestli to bylo při té promoci nebo už možná předtím. Protože, já jsem nejdřív ukončila, pak jsem měla rok řízený praxe a pak teprve byla promoce. Takže ten slib byl předtím (na imatrikulaci) a poté byla roční praxe. To jsem ještě dělala nějaké zkoušky a teprve pak byla promoce.

Byla jste během své kariéry ovlivněna postavením rodičů?

Určitě ne. Protože, jako u nás, byly třeba ta kolegyně tam měla děti učitelů, paní doktorka tam měla děti. Ale nás to ani nenapadlo, že bych třeba na Tomáška měla koukat nějak

na Jožina jinak. Ne, když blbla, tak dostala vynadáno tak, jako ty ostatní. Jestli tatínek je ministr školství anebo tamhle jezdí s traktorem, to je mi úplně jedno. Tohle bych nikdy nedokázala.

I když nechci říkat, oni třeba byli lidi, kterým jsem řekla o třídní schůzce, že jestli budou mít zájem, tak mohou přijít do hodiny. A oni se mě ptali, jestli by mi to nevadilo. Já jim řekla, že nevím proč. Si asi mysleli, že budu říkat něco jiného než samotným dětem.

Paní Pelyňková, učitelka na druhém stupni, 65 let

1. setkání (2. prosince 2022)

Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelké povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Ve školství pracovala moje maminka. Ona dříve pracovala jako, nechci říci družinářka, protože ona to hrozně nesnášela. Pracovala tedy jako vychovatelka ve školní družině. Maminka působila na mě jako jeden ze vzorů. Poté jsem měla vzor ve své paní učitelce na základní škole, která učila český jazyk. Koneckonců, víceméně jsem inklinovala ke školství díky dvěma vzorům, tedy díky mamince v rodině a paní učitelce na škole. Jako poslání jsem to nebrala. Spíš jsem to brala jako věc, co mě hodně bavila. Hlavně mě moc bavil dějepis. Také jsem nějak předpokládala, že budu celý život učit dějepis.

Rozhodla jsem se nastoupit na filozofickou fakultu, protože jsem doufala, že mi dá více vědomostí než běžný pajďák. Chodila jsem tedy na fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyněho v Brně. Dnes je to Masarykova univerzita. Mou prioritou byl ten dějepis, ale věděla jsem, že bude potřeba další předmět. Tak jsem si i díky té češtinářce, která mě velmi ovlivnila, vybrala druhou aprobaci český jazyk. Na vysoké škole, ale i na gymnáziu mě učili jenom aprobovaní pedagogové. Nebyla tam jako nějaká nekvalifikovaná tlačěnka.

Potíže během studia kvůli posudku nebo rodině jsem neměla. Měla jsem jen kvůli vlastnímu chování, protože jsem ve druhém ročníku otěhotněla a musela jsem přejít na dálkové studium. A vlastně i všichni mí spolužáci z gymnázia, kteří se rozhodli studovat na vysoké škole, šli studovat. Na vysoké škole jsem měla hodně spolužáků, kteří byli proti režimu. Oni nebyli v SSM, ale studovat mohli a žádný problém neměli.

Studovala jsem vždy s vyznamenáním. Maturovala jsem se samými jedničkami. Vystudovala jsem s červeným diplomem. Takže ani nevím, jestli má politická příslušnost ovlivnila mé přijetí na školy nebo ne.

Poté vejšce jsem nastoupila na základku a jsem naní až dodnes. Zezačátku mi moc pomáhala uvádějící kantorka. Byla super. Hlavně, byla to učitelka, co mě učila jako dítě.

2. setkání (9. prosince 2022)

Jak jste získala místo učitelky na kolínské základní škole? Měla jste uvádějícího učitele při nástupu? Jak probíhalo Vaše zapojení do učitelského sboru?

Získala jsem místo hned po dokončení studia na vysoké škole. A získala jsem ho na této škole, kde nyní učím. Jsem tady už vlastně čtyřicet, čtyřicet pět let. Dostala jsem při nástupu uvádějící učitelku na dějepis, která mě učila zde na základní škole. Na češtinu jsem uvádějící učitelku neměla. A přijata jsem byla myslím dobře. Dlouho jsem tady byla nejmladší člen učitelského kolektivu. A možná jsem zapadla i z toho důvodu, že jsem se se dvěma muži na škole znala z dřívějška. S panem ředitelem jsem se znala z dovolené. A s panem učitelem na tělocvik jsem se znala, protože jsem hrála v jeho oddíle košíkovou, takže jsem se s nimi dokonce tykala. Takže jsem tady zapadla hned. Učila jsem vždy a pouze na této škole. To znamená základní škola, předměty čeština dějepis.

Vzhledem tomu, že jsem tady čtyřicet let. A pořád ještě v důchodu učím, tak dobře se zde cítím. Vždycky jsme tady měli dobrý kolektiv, vždycky jsem tady našla spolupracovníky, s kterými jsem vytvořila třeba dvojici nebo trojici. Jezdili jsme na všechny možné akce a adaptační kurzy a podobně. Si myslím, že jsem tady úplně nezažila, že by tady někdo někoho podtrhával nebo udával vedení ať už za starého režimu či za tohohle. Takže nemohu si stěžovat. Děti byly někdy protivné, někdy ne, tak jako průměrně.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky? Jak probíhala inspekce?

Osnovy jsme dodržovali. Jestli striktně, tak to nevím. Já jsem zažila takové velice pěkné metodické příručky, kde bylo plánované učivo po měsících i po hodinách, a také kolik hodin se tomu mělo věnovat. Takže třeba pro začínajícího učitele to bylo určitě jednodušší.

Vždycky inspekce něco vytkly. Ale mně osobně nikdy v zásadě nic vážného. Jednou mě za něco vynadaly. Něco jsem nechtěla učit. To bylo po revoluci. To jsem říkala, že to nechci. To jsem argumentovala tím svým, že padesátá leta se nedají objektivně hodnotit. Takže rok 1989 učit nebudu.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě? Jak se vybírali žáci do tříd?

Začínala jsem s třiceti šesti žáky. To bylo někdy v roce 1982. Postupně se ten počet začal snižovat ke třiceti. Po převratu to je kolem dvaceti.

Žáci byli vybíráni především spádově, ale tenkrát tady fungovaly i takzvané sportovní třídy, protože jsme byly (nelze napsat, protože by byla paní učitelka dohledatelná). Byly tam sportovní třídy a několikrát jsem zažila, že dělaly třídy na druhém stupni na studijní a praktické, ale nebylo to pořád.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Pomůcky byly samozřejmě. Ale hodně jsme vyráběli doma. Vyráběla jsem si různé kartičky. Dějinnou osu na dějepis. Vyráběla jsem si lístečky pro skupinovou práci. Měla jsem spoustu obrázků. Protože nebyl internet, takže jsem si vystříhovala obrázky z různých časopisů. Nakupovala jsem knížky, ať už do školy nebo sama pro sebe. A dávala jsem je dětem během výuky. Takže pomůcky jsme vyráběli.

Účastnila jste se nějakých schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

Účastnila jsem se všech prorežimních akcí. Byla jsem členkou SSM a také kandidát KSČ. Takže i z této příčiny jsem se musela účastnit všech akcí. A to jak na gymnáziu, tak i na fakultě v rámci uvědomělé mládeže.

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany? Zažila jste nějakou komplikaci během výuky?

Ano, naše ideologie vycházela z KSČ. V těch dějepisech asi ano, byla ideologie přítomna. Ale naštěstí se tenkrát neučil dějepis kolem roku 1948. Učilo se do roku 1945. Až teda po revoluci se začalo učit do současnosti, což považuji za naprostý nesmysl. Protože historii nelze zhodnotit padesát let zpátky objektivně. Takže dnešní učebnice jsou poplatné i zdejšímu režimu.

A neučila jste během hodin dějepisu sjezdy ÚV KSČ?

Ne, sjezdy ÚV KSČ, to se neučilo.

Byla jste ovlivněna postavením rodičů svých žáků?

Pokud jsem učila děti svých kolegů, tak to bylo lehce nepříjemné, protože každý rodič na své děťátko nedá dopustit. A občas jsem s nimi byla v takové menší při. A pár prominentních studentů jsme měli. To byla doba, kdy pan ředitel trval na tom, že tento jedinec musí projít za každou cenu. Ale řekla bych, že je to pořád stejné. Že prominentní žáci jsou neustále. Setkávám se s tím. Je to proto, aby škola neměla problém.

Zažila jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

Problém s církví nebylo. To si nepamatuji ani za socialismu. Že by se tam někde uvádělo u žáků nebo rodičů, že jsou věřící. To nevím. Hned po roce 1989 nás tady oslovily nějaké církve. Mě náboženství neoslovuje.

Zažila jste během let normalizace nějaké dilema?

Nezažívala jsem žádná dilemata. Já jsem z komunistické rodiny. Od dědečka, zakládajícího člena KSČ, všichni jsme byli vždycky ve straně. Nikdy jsme z toho nic neměli. Jenom práci navíc. V tom SSM, tak když jsi kandidát KSČ, musíš jít příkladem. Takže spíše práci na víc. Nikdy jsem nevykonávala žádnou funkci, takže dilema jsem neměla. Viděla jsem samozřejmě nedostatky, které všichni kritizovali, ale že bych měla kvůli tomu nejistoty, obtíže nebo dilema, to jsem opravdu neměla.

Musela jste během své učitelské profese psát na studenty posudky?

Psaní posudků na žáky byla tragédie. Měli jsme na to takový muštr. Kde jsme měli dvacet dobrých poznámek dvacet špatných poznámek a říkali jsme, tohle mu tam dám, tohle mu tam nedám. Byl to hrozný opruz. Když se to psalo na přihlášky, tak to zabralo neuvěřitelně času. A nebylo to úplně objektivní. Protože, nevzpomínám na to ráda. To byla teda velice problematická část. Posudky se psaly vždy na přihlášky na střední školy. Pak se něco zakládalo v tom osobním listu, ale to se asi skartovalo. Jak se to postupně dělalo. Takže že by někde byla

jako speciálně posudková krabice, jestli někde byla nějaká posudková krabice či šanon na učitele či dítě, to nevím. Ale u těch žáků. To bylo v rámci jenom těch přihlášek. To se dělalo až pro deváté třídy.

Musela jste přemlouvat své studenty k přihlášení na vojenské školy?

Vojenské školy, což byla tragédie. Protože jsme museli plnit vojenské školy. V roce 1986 jsem byla v ředitelně, kde jsem dostala vix, že nemám žádného žáka na vojenskou školu. Škola za to dostávala peníze. Vlastně se to vykazovalo do všech možných tabulek. Takže když škola neplnila, tak dostal vix ředitel. Zákon padajícího (...) Takže to jsem si vzpomněla. Na mě hrozně vzpomínali náboráři, že mě vyštvali ze třídy. Chodili hlavně náboráři, ale potom my jsme měli furt chodit mezi těmi dětmi a každého teda s prominutím hloupějšího žáka přemlouvat. Říkali jsme: „Budeš mít maturitu, běž tam, zaplatí ti tohle.“ Nebo ze sociálně slabých rodin chodili studenti, protože tyhle vojenské školy měly zdarma jídlo, bydlení, internáty, oblečení. Takže i tady jsme lovili dušičky. Ale někdy jsem ani tady neulovila. To mi nejvíc vadilo za socialistického školství. Tihle vojáci. Protože když někdo nechtěl, tak jako, kde nic není (...)

Jak probíhal rok 1989 na Vaší škole?

Já jsem zažila až rok 1989. Který byl docela hektický. Hlavně devátáci, kteří byli vyprovokovaní rodiči. V každé třídě se našlo takových pět, šest dětí, které chtěly diskutovat, které chtěly o všem mluvit. Zažila jsem vlastně tady díky tomu politickému převratu změnu vedení školy. Protože jako staré struktury a komunisté museli odejít. Ředitel i zástupkyně ředitele. Docela se tady tenkrát projevilo, že někteří teda pedagogové, kteří vždycky poslouchali na slovo, tak teď byli na tyhle lidi hnusní. Dřív si nic netroufli a teď si mysleli, že mohou všechno.

My jsme byli všichni překvapení. Protože toho 17., 18. listopadu, to si samozřejmě pamatuji. Jsme byli nakupovat s manželem vánoční dárky v Pardubicích. A viděli jsme v televizích za výlohou, jak se ukazovaly záběry z toho, co se dělo v Praze. Takže teď o víkendu jsme jeli do Prahy, protože má sestra bydlela v Praze. Takže jsme šli na Václavák. Koukali jsme, co se všechno děje. A báli jsme se všichni, jestli se to nezvrtně nějakým způsobem, násilí, to našťěstí nebylo. A pak v té škole ty změny tak jako proběhly.

Pamatujete si na učitelský slib?

Tak učitelský slib jsem snad nikdy neskládala. U promoce. To jako, tam něco pindali, to opravdu nevím. Bylo to na filozofické fakultě, předpokládám, že tam pouze říkali asi nějaké přísahám jsme možná říkali, ale tady.

Paní Smrková, učitelka prvního stupně, 77 let

Jen jedno setkání (11. listopadu 2022)

Z jaké rodiny pocházíte? Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudovala?

No do školství jsem vstoupila proto, že v rodině, ne teda v přímé rodině jsem měla takového zajímavého člověka, který vlastně pracoval ve školství. Pracoval na malotřídce a podle jeho vyprávění se mi to docela líbilo. Jestli jsem to brala jako poslání, to v žádném případě. Prostě jsem to chtěla zkusit.

Vystudovala jsem pedagogickou fakultu v Hradci Králové. Během studia jsem problémy neměla. Na praxi jsem nikam daleko nejezdila. Většinou jsme to měli v Hradci na školách. Školu jsem začala studovat v roce 1964. No ono to bylo původně na tři roky, ale poté v průběhu studia umožnili udělat si čtyřroční. Když ti, kdo nechtěli, tak mohli vlastně ukončit studium. Ale my jsme všichni chtěli byli jsme takoví leniví, a nechtělo se nám, tak jsme zůstali ještě čtvrtý rok. Tak jsem končila v roce 1968.

Mám tedy aprobaci první stupeň plus výtvarná výchova. To byl vždycky ten jeden předmět k tomu prvnímu stupni. To bylo povinné. Myslím si, že nás učili vážně aprobovaní pedagogové. Hlavně tedy na výtvarné výchově. Složitější to bylo někdy na těch předmětech prvního stupně. Tam se to tenkrát i střídalo.

Z jaké rodiny pocházím. Tatínek, ten byl jako kovaný komunista. A ten to vykládal, ten prostě nepřipustil, že by něco bylo špatně. No potom za nějaký rok to viděl, že to je špatné, protože na vesnici ten život byl jiný než ve městě. Tátova sestra chodila pracovat ke kulakům a ona ta práce byla hrozná. No naši pracovali v zemědělství, ale myslím si, že byli spokojení, nebylo tam nic. Prostě myslím, že to oni brali, že je to tak, tak musíme takhle žít, bude to třeba lepší za nějaký čas.

Jak jste získala místo učitelky na kolínské základní škole?

Jednak jsem o té škole věděla, že je tam místo. A poté se školským odborem se to připravilo. Byla to teda základní devítiletá škola, celá základní škola ve dvou budovách.

Tam jsem nastoupila po narození syna, když mu byly dva roky. To bylo v roce 1976, a poté jsem tam pracovala až do důchodu. Mně se tam líbilo. Byla jsem přijata velice dobře. Měli

jsme tam dobrý kolektiv. Myslím, že dnes to už tak není. A myslím si, že všichni jsme si vycházeli vstříc. Já nemám žádné špatné vzpomínky na tu dobu.

Měla jste při nástupu uvádějícího pedagoga?

Uvádějícího učitele, ano to bylo, to jsem měla. Bylo, protože ze studia jsme toho hodně neznali. My jsme vlastně vyšli z fakulty, ale vyplnit třídní knihu jsme neuměli a takové věci. To jsme nebyli vůbec vybaveni. Takže uvádějící učitel byl fajn a bez něj bychom se asi plácali.

Jaké předměty jste učila?

Já teda v té druhé třídě tam vlastně jsem učila všechno a k té výtvarce jsem se nedostala, a to až potom když jsem přišla po mateřské jsem přišla a začala jsem učit i na tom druhém stupni.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

No průměrný počet žáků myslím, že to bylo tenkrát v té době takových přes dvacet. Třicet ještě nebylo, to bylo až později, ale takhle brzy ne.

Jak se zařazovali studenti do třídy na Vaší škole?

V (vesnické škole) byla jedna třída, tam nebyly paralelky, a poté když jsem začala učit, tam to bylo abecedně. Tam rodiče nevyžadovali, že chce k téhle paní učitelce. V (vesnická škola) bylo podle spádové obce a tady v Kolíně to byly především děti z Kolína. Bylo to podle obvodu. Každá škola měla obvod, z kterého brala děti.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí?

Pomůcky byly, ale my jsme si jich hodně vyráběli sami. Ale myslím, že to bylo fajn, protože si člověk vyrobil pomůcky, které potřeboval. Takže jsme si různě je vyráběly.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky?

No asi jsem musela dodržovat osnovy. Protože to bylo jako dané, a to se muselo, tam se nedaly vymýšlet jiné věci.

Měla jste komplikace s finančním ohodnocením?

Plat. To bylo dané, a to člověk vůbec neřešil. To bylo takhle dané a prostě podle tabulek a tím jsme začínali.

Účastnila jste se nějakých schůzí, brigád? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

Jasně jsme se účastnili brigád. To se nám velice líbilo. To s námi jezdili i vyučující, jezdili jsme na brambory. Schůze, myslím si, že tenkrát nic takového nebylo.

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany?

Ideologie na prvním stupni a v druhé třídě to se vůbec neprojevovalo, i když se museli dělat nástěnky různé, tak se to udělalo ale myslím, že pro ty děti to nemělo žádný význam. Ale na výtvarce kreslili jsme s politickým podtextem. No to se dělala i výzdoba ve škole, takže bylo. Ve výuce na prvním stupni ne. Říkám jenom ty nástěnky.

K některým událostem se musela hlavně přizpůsobovat výzdoba školy, a tak nějak myslím si, že jsme se na tom podíleli jak tedy vyučující, tak i děti. A říkám, dělaly to ty děti rady, protože to bylo něco jiného.

Zažila jste během své pedagogické kariéry nějaké dilema?

Dilema ne. Během své kariéry jsem nezažívala. Já jsem nebyla v KSČ, takže myslela jsem si své, ale ani můj manžel nebyl v KSČ.

Musela jste sepisovat posudky na žáky na Vaší škole?

Já jsem dělala řadu let výchovného poradce. Takže s tímto jsem se vlastně setkala. A to bylo docela nepříjemné, protože to jsme vždycky, když vyplnili přihlášky, na školy, k tomu byl

posudek školy. Samozřejmě školní výsledky. A před tím přijímacím řízením tam přišli na školu zástupci. Já si pamatuji, že to byl zástupce třeba z Tatry nebo Tesly a s těmi se to probíralo. Armádní složky. To byli vlastně náborové do vojenských škol. Já mám jenom zase vzpomínky. Ti, co tam chodili, byli hrozně fajn, od těch vojáků. Byli vstřícní, i když mluvili poté s těmi žáky. Nejhorší bylo, že my jsme museli ty žáky vybírat. Což bylo pochopitelné. My jsme znali nejvíce ty žáky. V mé praxi tenkrát odešli čtyři nebo pět kluků na vojenské školy. Nevím, jak to dopadlo. Dva to dodělali. Mohlo se to odmítnout. Ale oni to byli většinou kluci, kde to mělo nějakou vojenskou tradici, takže věděli o čem jde.

Do posudků se psalo, odkud pochází, jestli rodiče jsou či nejsou ve straně. Náboženství tam tenkrát nebylo. Myslím jenom, jestli je členem strany nebo byl. Vlastně tam bylo napsáno, je nebo byl nebo není. Nejhorší bylo, že tam měl být a už není.

Třídní učitel to dával řediteli a ten to dával komisi. Společně jsme to dělali. Seděl tam ředitel, zástupce, pánové z těch Tesly, Tatry, nevím, jak už to bylo, plus já. To se tam předčítalo. Ale žádné problémy jsme nedělali těm dětem. Všechno jsme to poslali dále.

Já mám docela dobré vzpomínky (na komise). I když někdy něco mi vytkli, museli nalézt. Ale ti inspektoři byli docela fajn.

Ty se všechny skartovali. Ne nejsou k sehnání. To si myslím, že už by se nedali sehnat, že to už je tak dlouho, ono po nějaké době se to musí skartovat.

Zažila jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

Neměla jsem problém. Já sice jsem nevěřící, ale třeba v té (vesnická škola) tam existovalo náboženství, takže pár dětí tam na to náboženství chodilo. Z koled jsme měli jiné zase. Ale myslím, že to zakázané úplně nebylo, že to nebylo zakázané, ale měli jsme jiné zkrátka.

Jak si vzpomínáte na okupaci v srpnu 1968?

No pro mě vůbec byl ten rok 1968. Dá se říci fajn. Protože to my jsme byli šedesátý čtvrtý ročník, tam se toho moc nedělo. My jsme pracovali na diplomkách a na státnicích. Takže, a já jsem se ještě v roce 1968 vdávala a v roce 1969 se mi narodila dcera. Takže to byl takový fajn rok, samozřejmě po soukromé stránce. A jenom to zkomplikoval ten srpen, protože já jsem

si tenkrát neuvědomila, že se něco takového děje. Já jsem si myslela, že nastoupím. Nastupovala jsem v (vesnice u Kolína) do školy, a tehdy jsem to uslyšela potom, co se začalo dít, takže jsem se obávala, jestli budu moci nastoupit, jestli vůbec ta škola bude otevřená. No začalo to, bylo to fajn. Začala jsem učit ve druhé třídě, ale moc dlouho ne, akorát rok, protože poté jsem šla na mateřskou.

Zažila jste prověrky?

Já ty učitelské prověrky nevnímala, vyhnula jsem se tomu.

Máte nějakou vzpomínku na události z listopadu 1989?

Já takovou nejintenzivnější vzpomínku měla, protože jsem měla dceru na vysoké škole a studovala na DAMU a tam se to nejvíce rozjíždělo. Tak z toho jsem měla největší strach. V Praze jsem nebyla, tam jsem nejela. Na škole to ani nebylo znát. Samozřejmě jsme sledovali všechny události. Ničeho jsem se nezúčastnila, protože jsem měla dvě děti a to jako.

Pamatujete si na učitelský slib?

Na ten slib si ani nepamatují, no asi jo. Asi to tak bylo, ale nevím.

Paní Tulipánová, učitelka druhého stupně, 75 let

1. setkání (11. listopadu 2022)

Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelké povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Jak jsem se dostala k myšlence, že budu učitelkou? Já jsem chtěla být lékařkou. V té době jsem směřovala, že to bude medicína. Ale nevyšlo to. Nebyla jsem přijata v Praze. Byla jsem ale přijata v Bratislavě. Tam mi však naši nedovolili jít. Takže tak to padlo a tenkrát jsem byla jako holka no. Já jsem maturovala v sedmnácti. To bylo ještě tenkrát. Nazývalo se to jako gymnázium, ale byla to jedenáctiletá střední škola. To znamená, že v sedmnácti letech jsme byli vyhozeni jako na tu vejšku nebo někam do života. Takže to rozdělování zase nebylo tak jednoduché.

A když něco nevyjde. Tak se člověk jako šprajcne. Nakonec jsem se šprajcla, že nepůjdu vůbec nikam, a nakonec mě naši nějak umluvili nebo tak zajistili to, že jsem ještě dodatečně dělala přijímačky na pedagogický institut, abych nezůstala doma. Tak ten pedagogický institut, který jsem prostě brala, že jeden rok a dost. No a uvízla jsem tam na více let, protože to byla taková zvláštní shoda. Začali jsme tím, že jsme vlastně měli všechno takové no všeobecné.

Žádný rozhled, že bych měla nějaký vybraný předmět. Bylo mi jasné, že nechci první stupeň. Čili ale ani na tom druhém stupni to ještě nebylo rozdělené. To se rozdělovalo po roce. Takže po roce po prázdninách jsem se musela rozhodnout, jestli teda první nebo druhý stupeň. A jakou aprobaci. Také jsem si vybrala angličtinu, češtinu, protože jsem směřovala nějak k těm jazykům. Měla jsem z toho gymplu základy. A to se nějak otevíralo v Karlových Varech. Naši mě tam nicméně nepustili. Takovýto, když se to stavělo. Dneska bych se asi postavila jinak. Asi bych řekla, že půjdu a tím to končí. No ono to je dost těžké, když je člověk závislý na penězích od těch rodičů. Takže jsem se dostala na úplně jiný směr. Dala jsem si matematiku s tělocvikem.

Ale oni nám to, představte si, neotevřeli tu aprobaci, pač jsme byli jenom tři. To bylo málo. Takže jsem měla k té matematice vybranou chemii, protože jsem z ní maturovala kvůli té medicíně. V životě jsem si ale nemyslela, že bych dělala učitelku, ale musím k tomu říct zároveň, že jsem toho nikdy nelitovala. Zvykla jsem si a docela dost brzo. Že prostě mi to dávalo chuť. Já jsem chtěla být lékařka dětská, takže jsem ten vztah k dětem měla přirozeně.

K chemii jsem se však dostala málo. Protože těch hodin je málo. A k té chemii tam byli ještě ti starší a ti to obsadili, takže tam jsem neměla šanci. Tak jsem se k tomu dostala poté jeden dva roky, ale málo. Takže s chemií jsem si nepotkala. S matikou však ano.

Takže vystudovala jsem institut v Jihlavě. Ohledně aprobovanosti pedagogů. Ano, na té chemii, vím, že byl pan inženýr. Ale měli tam asi jen pedagogické minimum. To nevím, ale jinak jsem měla, dá se říci, že to celé studium dobré. Já jsem končila dřív, protože bylo tehdy málo učitelů. Takže nás do praxe vyhodili dřív. Ale ten pedagogický institut byl na čtyři roky, ale po třech letech nás dali do praxe. Ještě teda bez státnic a promoce, ale šli jsme jakoby učit.

Já jsem se nesešla s nikým, komu by režim nedovolil studovat. Vím, že jsme byli taková, co jsme se nedostali na tu vejšku, kam jsme původně chtěli. Takových nás bylo více, ale nebylo to z nějakých důvodů, že by tam byly dělnické nebo takové problémy. Nic takového jsem neměla. Ani já sama jsem neměla víceméně. Protože jsme byli taková normální rodina. Pocházím z vesnice. Nikdy jsme neměli žádné hospodářství. Tatínek pracoval v Čáslavi na pile jako nějaký vedoucí. Mamka ta asi tenkrát nechodila tolik do práce. A přesto jsem nedostala posudek, abych šla na střední školu jako gymnázium. Z té vesnice požadovali, z toho místního výboru. To tam byla komise, abych šla do zemědělství. To bylo takové paradoxní. My neměli jsme ani jedno políčko. Ale prostě z vesnice všichni jsme měli jít do zemědělství. To bylo zvláštní. No ale neprošlo to. Takže jsem se na ten gympl dostala. NE že bych proti hospodářství měla nějaké výhrady, ale bylo to takové nesmyslné. Dělal se určitě nesmyslné věci. A táta měl problém, protože hodil stranickou knížku někomu pod nohy. To jsem se dozvěděla později. Tak jsem měla trošku problémy. Jsem musela furt, že tatínek prostě byl vyloučen ze strany. To se mnou šlo. Takže jsem se do strany nikdy nedostala. Ale také mě lákali. Nebo víceméně mně i vyhrožovali. To si pamatuji, to se mi stalo tady v Kolíně. Jsem byla ještě za svobodna. Mně vyhrožovaly (...), abych se tedy stala kandidátkou nebo členkou. Ale víceméně mě zachránilo z toho, že jsem otěhotněla. Ale nebyla to těžká perzekuce. Ale že tam takové situace byly, to je pravda.

2. setkání (19. listopadu 2022)

Jaké byly Vaše první dny ve školním zaměstnání? Měla jste uvádějíciho pedagoga?

Takže já jsem začínala v (vesnická škola na Kolínsku). To byla umístěnka, to si nemohl člověk vybírat. Takže v (...) jsem začínala ve dvaceti letech. Z Jihlavy jsem se dostala do (...), proto jsem na Kolínsku zůstala. Já jsem dojížděla do těch (...). Bylo to za malý peníz, ale šlo to. Potom jsem si našla tady nějaký podnájem. Takže jsem brzo ty (...) opustila a přešla jsem do školy do Kolína.

Jak se vyplňuje třídnice, to nás nikde nenaučili. Každý Vám řekne, že to jsme neznali. Ale víceméně to zase nebylo tak obtížné do tohoto proniknout. Tak agenda třídní knihy ta se dala zvládnout docela rychle. To se tam ale vůbec nevyučovalo. Do praxe nás v tomhle vůbec neuvedli. Ale měli jsme nějaké praxe to ano. Ale vždy jsme si mohli vybrat jako v blízkosti toho bydliště. Já pocházím z (...), takže já jsem to měla ve (...). Což bylo kousíček. Měli jsme praxe.

V (...) jsem neměla nikoho. Jenže já jsem tam byla hodně krátce, jelikož jsem dostala žloutenku. Takže jsem se vlastně díky ní už v pololetí dostala sem do Kolína a tady jsem už uvádějíci kantora neměla vůbec. Sama jsem dělala uvádějíci kantora později novým učitelkám. Ale sama si nevzpomínám, že bych někoho měla. Asi mi radili, určitě jsem se měla poradit, jak mám co vyplňovat. To jsem za těmi staršími chodila. Když jsem byla třeba benjamínek na té škole, třeba, tak jsem začínala tady v Kolíně na (...). Ale tam mě nechali jen na půl roku, protože potřebovali na (...) učitelku. A tam jsem víceméně byla velmi dlouho.

Ale já jsem učila také na zvláštní škole. Trošku jsem tam šla z důvodu rodinných, protože za cigány tam byl příplatek. A já jsem na tom byla finančně dosti mizerně. Protože manžel byl hodně nemocný, takže jsem to musela táhnout já. A tak jsem toho využívala. Tak jsem tam zůstala asi devět roků. Nemohla jsem si tam zvyknout. Ze začátku to bylo dost tvrdý, protože to byla prostě jiná práce a tam se učilo ještě na nějaké varianty, takže to bylo několik ročníků. Třeba dva při sobě, ale malý počet dětí. Tam to bylo omezené do těch patnácti. Většinou tam těch dětí bylo ještě méně než patnáct, takže pomalu jsem si tam zvykala na úplně jinou práci. Takže když jsem poté přecházela zpátky na základku, tak to byl zase skok. Ale řekla bych příjemný, protože přeci jen učitelku berou děti, co zabírají. Ale tam jako zabírat to bylo dost těžké. Ale taky tam byly hezké zážitky. Mělo to taky své kouzlo. I tam jsem zažila dobré chvíle, ale základka mi dávala víc, ta mě naplňovala. To je tvrdá práce ale s pocitem úspěchu se tam setkávalo jen málo.

Takže bylo složité vyžít s Vaším finančním ohodnocením během měsíce?

No, bylo to těžké. Ti, co šli do toho zemědělství, si pak vydělávali více než my, kdo jsme byli v kantořině. Počáteční plat jsem měla tisíc sto šedesát, si pamatuji. Takže i tehdy to bylo opravdu. Sice se s tím něco zaplatilo, ale bylo to hrozně málo a celý život jsem si prošla tím, že učitelé byli hodně podhodnoceni.

Musela jste dodržovat osnovy během výuky? Jak probíhala inspekce?

Víceméně jsem nezažila něco tak, abych měla hodně nepříjemné pocity s inspekcí. Jedné z jediné, a to byla až na té (...) šestou hodinu. A bylo to v červnu. Bylo horko. A on řekl, že děti málo spolupracovaly. Já říkala, ta únava, já se snažila dát něco odlehčeného. Ale jinak jsem neměla určitý strach, protože když se nám říkalo, že přijde inspekce, tak každý v sobě měl napětí. Ale abych byla z toho zničená. Většinou to prošlo v pohodě.

Jaký byl přibližný průměrný počet žáků ve třídě?

Když jsem nastoupila na tu (...). Já jsem měla ve třídě, teď se podržte, čtyřicet tři děti. Sedmá třída. Nezapomenu na to. Dneska si to vůbec neumím představit, že bych něco takového mohla zvládnout. Ale přitom se to zvládlo. To byla třída tak narvaná. Ale to bylo běžné že kolem čtyřiceti dětí bylo. Kolem čtyřiceti dětí bylo ve třídě. Potom se to zmenšovalo a bylo takových třicet šest. Čili to už bylo znát. Jo, pod těch čtyřicet, to už bylo znát, ale ještě dlouho potom jsem zažívala dost přes třicet. Dnes je to pětadvacet a je to plná třída.

Měla jste hodně pomůcek nebo jste musela vyrábět pomůcky svépomocí? Jak kvalitní byly tehdejší učebnice a pomůcky?

Já si pamatuji, že jsme byli docela rádi, poté trošku později, když jsem nastoupila, použili zpětný melotar, který se mi strašně zalíbil. To jsem si říkala, že byla taková dobrá pomůcka, když jsme rýsovali a ono se to promítalo. Děti to krásně viděly, tak to bylo zajímavé i pro děti i pro toho učitele. Takže já v té matematice, co jsem si dělala doma. To byly modely. Model třeba z papíru. Modely geometrické. Takové to základní, co bylo potřeba. Já jsme tenkrát neměla třeba kalkulačku. To přišlo až jako novinka, což byl dar jak pro mě, tak ale pro ty děti

taky. Takže kalkulačka byla taková věc, co oživila tu matematiku. Takhle řeknu, že to poté zjednodušila práci těm dětem, ale učitelé taky. Takže to byla pomůcka hodně dobrá.

Jinak takové ty základní pomůcky, já nevím, na rýsování to bejvalo i tenkrát. Sice řekla bych, že daleko více vydržely. Byly takové bytelnější. Jako třeba to kružidlo. Zatímco ty dnešní, měli jsme s nimi větší problémy. Ale že bych si stěžovala, že by nebyly pomůcky to ne. Na tu matematiku byly dané tabulky, používali jsme i posuvné měřítko. Zase byly úplně jiné věci a jak říkám, ta kalkulačka přišla poměrně brzo, takže tu numerickou část matiky docela tak zjednodušila všem. Takže dneska je samozřejmě něco jiného díky dostupnosti informací. Ale matematika zůstala tou matematikou, kterou je třeba dostávat do hlavy. Matematika je od toho, aby se to použilo. To, co získám z dějepisu, mohu posouvat. K životu je nepotřebuji, zatímco matematika měla být vedena k tomu, aby se dala použít. Pořád si myslím, že v matice jsou věci, co jsou zbytečné, a to bylo vždycky. V každém předmětu. Taková ta přemíra nových věcí, nových informací je někdy na škodu.

Účastnila jste se nějakých schůzí? Musela jste se aktivně zapojit do společenského dění?

Schůze byly povinné. Od ROH, SČSP a musely se číst komunistická díla. A tam se to bralo, že je to vlastně součást té kantořiny. Protože jediný důvod by byla nějaká nemoc nebo něco takového. Ale prostě říct: „Já tam nepůjdu nebo tak.“ To by asi znamenalo podle mě nějaký velký problém. Takže nedostávala jsem se do těch problémů, protože jsem na ROHácké schůze chodila, což se prostě ocenilo. Odrpělo se to nějakým způsobem. Víím, že ředitel za nás. My jsme měli dobrého ředitele. Byl takový rozumný. Určitě byl v KSČ, to neexistovalo. Jinak by nebyl na vedoucím místě. Ale aby nás k něčemu takovému nutil. Víím, že jsem byla na spoustě schůzí, kde jsem se musela povinně zúčastnit, ale já si z toho nepamatuji nic. To znamená, že mi to nic neřeklo.

Jako kantorka jsem se účastnila průvodů, ale vůbec jsem tím netrpěla. Lampionový průvod na to se děti těšily. U toho byly různé aktivity tělesné, takže už chodily s nějakým oddílem. A já jsem to prostě brala, jako že je to součástí té kantořiny. Takže prvomájové průvody, pokud nebyla nějaká velká zima, tak mi přišlo, že to byla zábava, protože poté se šlo na nějaký dobrý oběd. Netrpěla jsem tím, opravdu ne.

Brigády, ano, to bylo automatické. Jak při gymplu. Tam to bylo chmelová brigáda, pak jsem měla bramborové na té vysoké. Ale to bylo kolektivní. Byla to sranda. My to víceméně brali jako zábavu. Takže na to jsem si nestěžovala. My jsme v tom ideologii nevnímali.

Byla vidět během Vašich hodin ideologie komunistické strany? Zažila jste nějakou komplikaci během výuky?

Já jsem se s tou komunistickou stranou ve školství pořádně nesetkala. Jenom vždycky jsme museli psát životopisy. Takže vyučuju v duchu marxismu-leninismu. To byla věta, která musela být. Ale jinak mi nic takového jako nevadilo.

Musela jste během své učitelské profese psát na studenty posudky? Jak na ně případně vzpomínáte?

No tohle nebylo dvakrát příjemné. Protože jako třídní učitelka jsem musela psát ty posudky na žáky. A teď jsem tam musela napsat něco. To je pravda. Jakože když jsem viděla, že tam jsou třeba špatné poměry nebo že tam jsou opravdu veliké problémy. Tak tam najít správná slovíčka, aby tomu dítěti nebylo uškozeno. To byla mezi námi taková dohoda. Tak aby se tam prostě něco napsalo, ale aby se to s ním táhlo. Protože se říkalo, co se na toho člověka jednou přilepí, že ho to poté ználepkuje a jde to s ním dále. Jo, takže aby se to tam malinko prostě nastínilo. Takže tyhle ty posudky jsem neměla ráda. Tohleto když poté skončilo, když už jsme to nemuseli předčítat. A teď se tam muselo něco dopisovat, vyškrtávat. Tak jsme byli rádi, že tohleto padlo. To byla úleva, protože to bylo nepříjemné.

Byla jsem nucena to doopravovávat. Když tam třeba někdo neměl napsáno, že roce 1968 odešel rodič ze strany. Zvlášť když jsem to měla doma, že jo, v případě táty. Ale nikdy se mi to nedostalo, to znamená, že se to nikdy nedostalo někam výš, aby se to prostě mělo přetřásat.

Ale bylo zvláštní. To bylo po tom roce 1989. To se nám dostaly do rukou zpátky veškeré naše dokumenty, to se vracelo. Tak jsem se tam dovídala. Že ne jako vždycky jsem plnila vše v duchu marxismu-leninismu. Ale měla jsem více rodinných starostí, prostě zaobalovalo se to. Takže jsem se nezúčastňovala něčeho. Ale bohužel jsem měla ty důvody. Šli mi na ruku, že mě asi litovali.

To jsou taková negativa úplně k ničemu. A jelikož ta doba to smetla, tak si myslím, že každý tohle likvidoval. Nechávat si upomínku na něco blbého. To si myslím, že vůbec jako není v lidských silách. Ne, divila bych se že by si někdo něco takového nechal a taky k čemu by mu to bylo. Víceméně to nemůže ničemu dobrému posloužit. Tak si myslím, že to je určitě

ztracené.

Zažila jste nějaké komplikace s účastí v církvi? (Ať už vy nebo žáci, které jste učila)

Já jsem to jen nemohla nikde přiznávat. Víím, že tehdy když jsem nastoupila, tak mi ředitel řekl: „Neukazujte tady fotografie, jestli máte z kostela.“ To bylo jediné nebo taky. Já jsem byla katolička a zůstala jsem celý život. Ale jako víím, že tenkrát se to udělalo s farářem, že jsem do nějakého dokumentu musela mít, že jsem bez vyznání. To si pamatuji, ale tenkrát to nikdo nezkoumal. Ale nikdo mě kvůli tomu nebuzeroval. Zůstala jsem katolička. Do kostela jsem zašla, ale málo. Třeba jsem měla křtěnou dceru, ale syna jsem už neměla křtěného. Jenom že manžel mí říkal, že prostě tam nepůjdeme. Přitom to byl Moravák, ačkoli nebyl v tom vedený.

Na hodiny náboženství jsem chodila. To na vesnici bylo. Já jsem chodila na základku do páté třídy do (...). To byla vedlejší vesnice od (...). (...) neměla kostel a neměla vlastně ani školu. Poté jsem jezdila do (...) na druhý stupeň a tam jsem taky chodila na náboženství, ale tam to končilo.

Jak vzpomínáte na okupaci v srpnu 1968?

Přišlo mi, že všechno je možné. Uvolnila se atmosféra, která se celkově zlepšila. A velmi mě potěšilo, když se přestalo říkat soudružko. Byli jsme paní učitelka. Jako to pěkně zní. Já to pamatuji určitě po tom Pražském jaru byly tu dva zlomy. Byl to 1968 a 1989. Bylo to už tehdy nebo bylo to až potom. I v Pražském jaru. Podepisovaly se petice. V divadle jsem zpívala a tam se něco podepisovalo, ale nikdy se to poté nevytahovalo.

Zažila jste prověrky?

Prověrkám jsem se vyhla. Ne, tohle si nepamatuji, že bych zažívala. Jak říkám já jsem se moc neangažovala. Ale tím pádem jsem taky nečelila nějakému nátlaku.

Jak vzpomínáte na školství v roce 1989?

To jsem si dostudovávala výchovné poradenství, takže jsem se zúčastnila 27. listopadu velikánské demonstrace. Takže to jsem prožívala ohromně. Ve škole samozřejmě, že se škrtilo v knížkách. Si pamatuji, že jsme škrtili prostě nějaké pasáže vložené no. To bylo. Ale byli jsme

rádi, že jsme se toho zbavili. Bylo to dobře, tak to dáme pryč, tak se to vyřadí. Já jsem nezažila tady na té (...) bylo více kantorů oproti té (...). Tady jako nějaké asi byly třenice. Mně se stalo, že já jsem se na (...) dostala, že ředitel téhle (...) se zhroutil. Pravděpodobně tam nějaký nápor byl. Takže skončil v (...). A tady potřebovali matikáře a já jsem tam už chtěla končit. Takže jsem přešla sem, a to bylo v 1994. Jelikož jsem nikdy nebyla členkou strany, takže jsem se do tohoto víru nedostala. Neměla jsem žádné výhody to je pravda. Ale neměla jsem zase žádné útrapy.

Pamatujete si na učitelský slib?

Slib byl u promoce. To bylo čtené v té aule v Jihlavě a tam se říkalo „slibuji“.

Zažila jste nějaké dilema? Situace, která Vám byla nepříjemná?

Když přišla množinová soustava. To bylo zvláštní tenkrát. Já jsem měla malé dítě a ředitel potřeboval učitele do první třídy. A zdůvodnil to tím, že mám malé dítě, že si rozumím s malými dětmi, tedy především s prvňáky. A já jsem skutečně ve své kariéře učila první třídu. A tam jako neexistovalo nevzít místo. To prostě tak máš, jestli by se něco dělo. Jako postavit se proti tomu. Si neumím představit, co by se dělo. Nikdo to asi neudělal. Báli se o místo, že bude nějaký postih. To jsem si nemohla dovolit, abych přišla o prachy. Takže jsem začala učit první třídu. A právě docela se mi to zalíbilo. Byla to prostě jiná práce, takže jsem si řekla, prostě pojedu dále. Ne, najednou přišla množinová situace čili školení a musela jsem se vrátit na druhý stupeň. A to šlo tři, čtyři roky. Dlouho ne. To nebyla dobrá věc. To jsme od začátku všichni, co jsme prostě v matice na těch školeních se účastnili, věděli, že tohle ničemu dobrému nepovede a taky že ne. Tohle bylo něco takového, aby se inovovalo, to jo, ale nebylo to pravé ořechové.

Paní Višňová, učitelka prvního stupně, 76 let

Jen jedno setkání (z 25. listopadu 2022)

Proč jste vstoupila do školství? Co pro Vás znamenalo učitelské povolání? Jakou školu jste vystudovala?

Já jsem vstoupila do školství, protože moje maminka byla učitelka základní školy. Učila na prvním stupni, takže mne trošičku inspirovala. Podle ní jsem to jako poslání, tedy své zaměstnání, brala.

Jakou školu jste vystudovala?

Vystudovala jsem vysokou školu pedagogickou v Hradci Králové. Studovala jsem ji tedy dálkově, protože jsem nejdříve vystudovala vychovatelství a teprve potom jsem se rozhodla, že bych šla učit. Takže jsem se přihlásila na dálkové studium a víceméně jsem pět let jezdila do Hradce Králové na pedagogickou fakultu. Kde jsem tedy skončila ještě tedy bez titulu, ale po roce 1989 jsme mohli požádat o udělení titulu magistr, a to jsem požádala.

Jakou máte aprobaci?

V aprobaci mojí jsou i předměty 1. stupně bez jazyků, protože v současné době se vyučují jazyky jako angličtina. Takže v době, kdy se ještě vyučoval ruský jazyk, tak to učili jako učitelé, kteří měli aprobaci na ruštinu. Takže ostatní předměty i včetně češtiny, matematiky, vlastivědy, přírodovědy a všech výchov jsem si vždycky učila sama, k tomu jsem měla vysokoškolské vzdělání.

Učili Vás na vysoké škole aprobovaní pedagogové?

K tomu můžu odpovědět, že ano, většina pedagogů na té pedagogické škole v Hradci byli aprobovaní pedagogové myslím si, že nás připravili poměrně dobře i když, co se týká praxe té bylo velmi málo.

Setkala jste se někdy s někým, komu by režim neumožnil studovat?

Určitě jsem se nesečkala z mého okolí s nikým, komu by stát neumožnil studovat.

Jak jste byla přijata do učitelského kolektivu? Měla jste uvádějícího pedagoga?

Do kolektivu učitelů jsem byla přijata velice pozitivně, protože jsme na té škole již pracovala osm let ve školní družině. Takže jsem se s kolektivem učitelek prvního stupně, kam jsem nastoupila velice dobře, znala. A jako uvádějícího učitele, nejsem si jistá, zda jsem měla, protože v té době se to nějak neprofilovalo, ale určitě mne kolegyně z prvního stupně velmi pomáhaly při sestavení třeba příprav, sestavování písemných prací a podobně. Hodně mi také pomohla maminka, která si vzpomínala na to, jak si připravovala přípravy a učila mne, co všechno do té hodiny jako složit, aby ta hodina byla zajímavá.

Na jakých školách jste během své kariéry učila?

Učila jsem na prvním stupni základní školy. Celý svůj život, takže ve městě a na té škole, kde jsem působila. Víceméně působila jsem tam skoro 50 let. Ne, skoro, ale určitě 50 let.“

Jaký průměrný počet žáků docházel do jedné třídy na Vaší škole?

Zpočátku byl průměr žáků ve škole poměrně vysoký. Já jsem do té školy nastupovala v roce 1972, takže v těch třídách jsem začala učit, kdy jsem měla třicet osm, třicet devět žáků. V teď v posledních letech, dá se říci, po tom roce 1989, se postupně ten počet žáků snižoval a myslím si, že dneska je ten průměr dvacet čtyři, dvacet pět žáků ve třídě

Zažila jste někdy komplikace s osnovami? Musela jste je striktně dodržovat?

Myslím si, že se osnovy v době před revolucí dodržovat asi musely, protože, když přišla nějaká inspekce, tak víceméně měla v ruce osnovy pro daný ročník a hodnotila, jestli ty osnovy dodržujeme nebo nedodržujeme. Později po tom roce 1989 a hlavně v prvním desetiletí jednadvacátého století víceméně si ty osnovy určuje každá škola sama v rámci RVP. Takže samozřejmě musíme vycházet z osnov, co jednotliví žáci na jednotlivých stupních základní školy by měli ovládat a měli by umět.

Zažila jste někdy komplikaci s inspekce?

Co se týká inspekce i ta byla během roku několikrát. Přišel na inspekci třeba ředitel školy nebo paní ředitelka, zástupci. Jednou za tři, čtyři roky se mi stalo, že inspekce třeba z ministerstva školství, nebo ze školského úřadu přišla. Protože existovaly školské úřady a tam třeba sedělo osm inspektorů, kteří chodili pravidelně každý rok na tu danou školu, protože to měli rozdělené. Takže během toho roku určitě se ta inspekce objevila. Říkám, byli inspektoři, kteří se snažili pomoci jakoby s to radou, protože by to měli být zkušení pedagogové. Ale já jsem jako měla pocit, že mi ta inspekce trošičku málo něco přinesla do toho pedagogického procesu.

Měla jste během výuky dostatek školních pomůcek?

Školní pomůcky samozřejmě nějaké byly, ale spousta těch pomůcek jsme si vyráběli svépomocí. A hlavně třeba na předměty nebo na pomoc žákům, kteří trpěli dyslexií, dysortografií, dyskalkulií, tam těch pomůcek zpočátku bylo velmi málo, takže tam jsme si poměrně hodně vyráběli svoje pomůcky, abychom mohli těm žákům se školními vývojovými poruchami trošičku pomoci. Chodili však po školách různí dealeři, kteří nám dávali nabídky různých organizací a takové souborné nabídky, kde jsme si mohli vybrat samozřejmě nějaké školní pomůcky. Vždycky záleželo na finanční situaci školy, zda bylo možno to koupit nebo ne. Myslím, že tohle se po tom roce 2000 určitě změnilo, že těch peněz na tyhle věci šlo poměrně dost, takže si myslím, že v současné době na té škole je poměrně velké množství pomůcek a stále je možné je dokupovat, pokud tedy finance dovolí.

Jak probíhalo na Vaší škole rozřazování studentů?

Určitě rozřazování žáků bylo podle oblastí Kolína. To znamená, zda tam patří obvodem nebo ne. Každá škola měla svůj vymezený obvod, pro žáky, které může přijmout na školu a záleželo také na tom, jak byly ty třídy naplněné. To znamená, stalo se třeba, že jsme otvírali jenom dvě první třídy a najednou nebyli žáci. Ve městě je sedm základních škol, takže ta konkurence byla samozřejmě velká a myslím si, že dříve se jako by hodně dodržovalo to, jestli patří obvodem nebo nepatří obvodem k nám na tu školu a bralo se i v potaz, když tam měl někdo jednoho nebo dva sourozence. Tak samozřejmě to dítě mohlo být přijato, ačkoli k nám obvodem nepatřilo. Pak se stalo také to, že některé školy byly kapacitně naplněné a museli

jsme, to bylo před tím rokem 1989, odsouvat celé ročníky na jinou školu. To znamená, že ředitel školy hledal, na které škole mají dostatek místa a dostatek kantorů, pedagogů. Takže se třeba celá jedna třída ve druhé nebo třetí třídě přesunula na jinou školu, aby my na této naší škole jsme mohli přijmout děti, které tam obvodem patří. Zejména po tom roce 1970 nebo v těch letech 1974, 1975, 1976, kdy byl bum po narození velkého množství dětí a rozrůstalo se sídliště. Takže abychom mohli přijmout žáky do prvních tříd a nemuseli dojíždět přes celé město, tak jsme to dělali tak, že třeba jedna třída na tom prvním stupni se přesunula na jinou školu, kde ty kapacity volné byly.

Musela jste se účastnit brigád, „dobrovolnických“ prací či ideologicky zaměřených schůzí?

V rámci školy jsme chodili na různé brigády. Konali se schůze ať už komunistické strany nebo odborového hnutí nebo i toho svazu pro spolupráci SČSP. Chodit jsem musela i na večerní univerzitu marxismu – leninismu (VUML). Jo, musela jsem, protože jsem byla členem komunistické strany. Takže jsem absolvovala po absolvování vysoké školy pedagogické, kde jsem tedy měla víceméně státnici z marxismu – leninismu, tak jsem musela ještě později za dva roky na to nastoupit na vysoké učení marxismu – leninismu, což byl tehdejší VUML.

Musela jste během svého vyučování nějak aplikovat ideologicky platné principy?

V rámci prvního stupně v hodinách hlavně vlastivědy se víceméně ideologie vládnoucí strany ČSSR tehdy moc neprosazovala, protože ty děti svým způsobem byly věkově malé a pravděpodobně by tu myšlenku samozřejmě nebyly schopni pojmout, i když víceméně všechny státní svátky se musely na tom prvním stupni v rámci ideologie komunistické strany i projevit, to znamená různé nástěnky, různé další akce, které se k tomu vztahovaly.

Ovlivňovalo Vás nějak postavení rodičů dětí, které jste učila?

Já jsem se tím způsobem za svoji praxi skoro nesetkala, jo. Protože ty děti zejména v té první třídě, tak tam jako mnohokrát ani nevěděly, kde ti rodiče pracují, jo. Takže tady je to vlastně. Myslím si, že jsem nebyla ovlivněna při vzdělávání postojem rodičů jednotlivých studentů. Spíš bych řekla naopak, že spousta rodičů se snažila té škole nebo i té třídě hodně pomoci. Když jsme třeba jezdili na školu v přírodě, tak jsme dostali od nich sponzorský

příspěvek na autobus, sponzorský příspěvek na různé odměny, takže tam jako postavení rodičů celkem, jako by nehrálo. Myslím si, že tohle se začalo projevovat až později.

Prožila jste během své pedagogické kariéry nějaké dilema, které by se střetávalo s Vaším přesvědčením?

Víceméně tím že jsem pracovala osm let ve školní družině a později jsem teprve začala učit. Tak si myslím, že člověk se věnoval tomu, aby do těch žáků dostal něco zajímavého, takže to přesvědčení režimu se mi víceméně kloubilo dohromady. To znamená, že jsem neměla s tím prakticky žádné problémy. Učit jsem chtěla, a to byl takový můj sen už jako dítěte, protože maminka byla učitelka a v rodině jsme měli asi šest nebo osm učitelů, takže to tam postupovalo z člověka na člověka.

Musela jste psát komplexní hodnocení na děti, které jste učila?

Na prvním stupni základních škol se posudky na žáky nepsaly. Důvod byl ten, že žáci neměli možnost odejít z páté třídy jako v současné době do gymplu. Takže i když žák přecházel od nás z naší školy na jinou nebo do jiného města, tak se víceméně posudek vypracovával až na žáka devátého ročníku, který odcházel na střední školu nebo do učení, jo.

Musela jste se potýkat s komplikacemi ohledně docházení na náboženství? Nebo musela jste přesvědčovat rodiče, aby nedávali své děti do náboženství?

S církví jsem se prakticky vůbec ve své profesní části nesetkala a vím, že v některých letech několik žáků navštěvovalo jakoby církevní nebo náboženství studovalo. Ale na naší škole se určitě neučilo. A pokud chtěli chodit na nějaké hodiny náboženství, tak museli buď do různých kostelů nebo jestli to nebylo na nějaké základce, jestli tam nedocházel pan farář, to Vám teď neřeknu. Nevím.

Ovlivnilo Vás nějak období Pražského jara, příchod vojsk Varšavské smlouvy či provádění prověrek?

Samozřejmě to dění, toho Pražského jara se projevovalo. Byly různé besedy s těmi politiky, kteří se zapojili do toho Pražského jara. Samozřejmě příchodem vojsk Varšavské smlouvy někteří profesori gymnázia museli odejít. Tedy takže potom v tom bylo takový, že nás učili i nekvalifikovaní páni kantoři, kteří byli honem přijati, aby měl kdo učit. Jo, takže si myslím, že tak jako, mě bylo patnáct, šestnáct let, když bylo Pražské jaro. Příchod vojsk Varšavské smlouvy a učitelské prověrky si vůbec nepamatuji, že bych musela nějakou projít.

Jak vzpomínáte na události z listopadu 1989?

Se nevědělo, že jo, jak to bude vypadat, co se stane. A tím, že já jsem učila na prvním stupni, tak se s těmi žáky o tom moc nemluvalo. Protože jsem učila, já nevím, první, druhou, a to těm dětem jako svým způsobem nemá cenu vysvětlovat. Když se zeptaly, tak člověk odpověděl, podle čeho znal. Buď z televize nebo rozhlasu nebo co se člověk dověděl kde. Ale víceméně ten rok 1989 nebo konec roku 1989 se v té škole moc neprojevoval. Na tom prvním stupni, když to tak vezmu.

Pamatujete si slib, kteří museli pedagogové skládat po dostudování.

Na slib si pamatuji, že jsem měla pocit, že jakoby jsem dostudovala, takže jelikož jsem studovala v sedmdesátých letech, tak tady ten slib platil. Ten jako, byla taková doba, jinak to nešlo. Nevím, jaký slib skládají v současné době noví pedagogové, takže k tomu já nemohu moc říci. Ty zásady výchovy pěstovat v žácích, lásku k vlasti, vychovávat je v duchu současné, to znamená v duchu demokracie patří určitě k takovým povinnostem každého pedagoga.